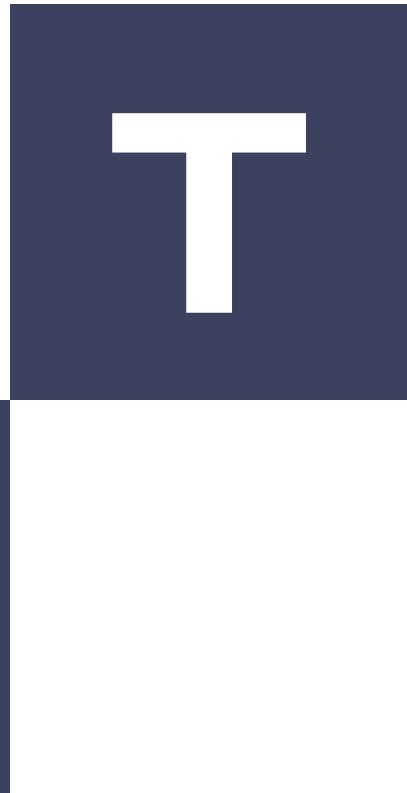
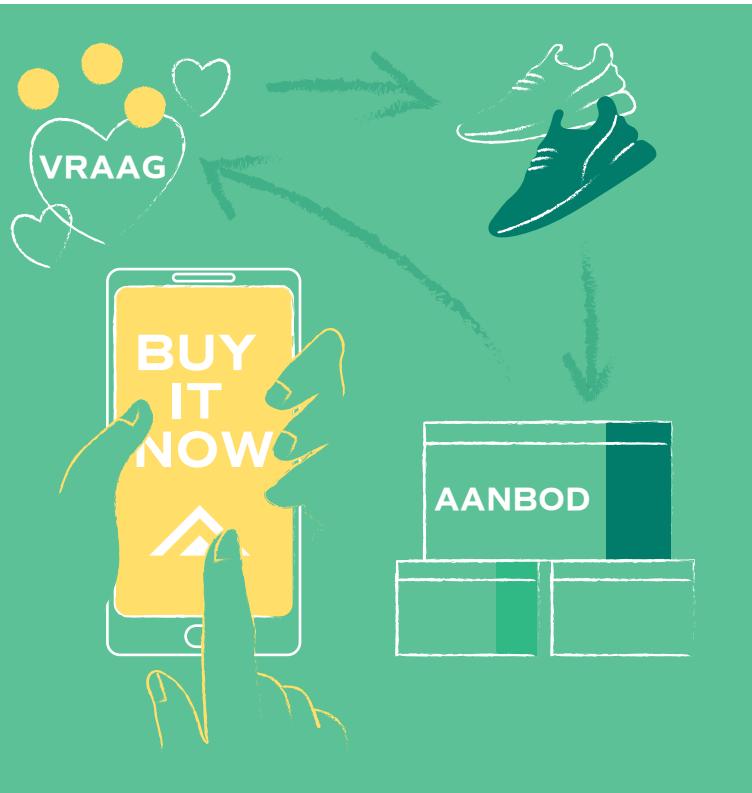

3

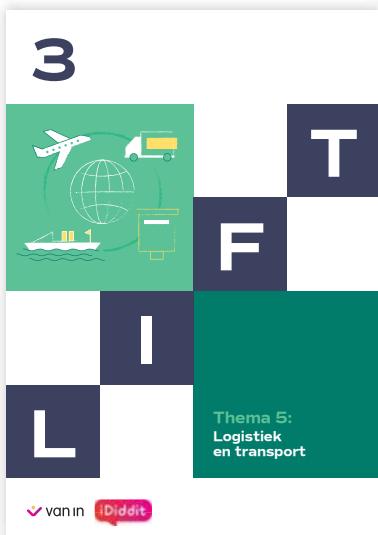
Thema 1:
**De consument en de
producent in relatie
tot de economische
wereld**

Starten met Lift

Welkom bij Lift. We leggen graag even uit hoe je met dit leerpakket aan de slag gaat.

1 OP WEG MET LIFT

Het leerwerkboek bestaat uit vijf thema's en online ICT-fiches. Elk thema is op dezelfde manier opgebouwd.

In totaal zul je vijf thema's doorlopen:
De consument en de producent in
relatie tot de economische wereld,
De werking van een onderneming,
Boekhoudkundig en financieel beheer,
Personalsbeheer en Logistiek en
transport. Elk thema start met een
Themapagina.

Elk thema begint met een **Step-in**.
Daar maak je kennis met de rode
draad doorheen het thema.

Je doorloopt per thema verschillende **Levels**, waarbij je telkens een centrale onderzoeksraag beantwoordt. Je verkent de onderzoeksraag aan de hand van verschillende opdrachten, onder de noemer **Explore**.

Bij verschillende opdrachten kun je kiezen uit twee of meerdere **Opties**. De opties geven je de keuze of je graag een uitdaging wilt aangaan of liever meer ondersteuning wenst.
Het kan ook zijn dat je kunt kiezen volgens je interesse.

Het label 'More' geeft aan dat dit Level of deze Explore verder gaat dan de basisleerstof die door iedereen gekend moet zijn.

De verworven leerstof is gebundeld in **To the point**. Daarin staat wat je moet onthouden uit het Level. Op iDiddit vind je de verworven leerstof in een overzichtelijke mindmap.

Explore 4 – Wat is het verschil tussen rechtsbekwaam en rechtsonbekwaam?

RECHTSBEDAAM

Als je een onderneming wilt starten, moet je rechtsbekwaam zijn. Dat betekent dat je goed bent van rechten. In België heeft in principe iedereen de rechten om te beginnen, maar alleen als je dat recht op een naam, mening, eigenheid of privacy.

In deze gevallen ben je niet (meer) rechtsbekwaam.

De staat onder een bevoegder. Die wordt door de vrederichter aangesteld wanneer meerderjarige personen door hen gezondheidsredenen niet in staat zijn om zelf hun belangen te behartigen, belang te stellen of te verdedigen.

– Je bent wetelijk of gerechtelijk onbekwaam verklaard.

Dat gebeurt door een uitspraak van de rechtbank bij zware afzettingen. De ondernemer moet rechten om te handelen afgenomen worden na bijvoorbeeld moedige faillissementen.

Zijn minderjagers – jongeren die nog geen 18 jaar oud zijn – rechtsbekwaam? Gebruik het internet.

_____

_____

_____

Explore 5 – Wat is het verschil tussen beperkte en onbeperkte aansprakelijkheid?

1 In de Intro maakte je kennis met Thilo. Beantwoord de vragen.

a Welke ondernemingsvorm had Thilo gekozen voor zijn eerste zaak?

b Welk nadje ondervond hij toen zijn zaak failliet ging?

_____

_____

STEP-UP

Stel de goedven- en documentenmakers voor aan de hand van een infographic of een storyboard.

a Werk per heuse.

b Maak een overzicht van de verschillende documenten van het backlog- en verloopproces.

c Raadpleeg de CT-Achse van Cees en Storyboard. Welk de gekozen optie was.

d Presenteer jouw resultaat aan de klas. Licht kort elk document toe.

e Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Voorwaarden

ICT-fiches

LEVEL ③

Action 1 – Logistics Performance Index

1 Ga naar iDiddit en bekijk het thema "How do you improve the backbone of international trade?" Bestuurbaar noden dat onderstaande vragen.

a Omschrijf de volgende begrippen. Gebruik het internet.

BEGRIP	OMSCHRIJVING
Multimedial transport	_____
Distribution	_____
Sustainability	_____
Performance	_____
Gap	_____

2

Nu is het tijd om je opgedane kennis in te oefenen aan de hand van verschillende **Actions**.

Een **Action More** bevat een verbreding van het leerplandoel. Het is niet verplicht die Action te maken om het leerplandoel te behalen. De Action More biedt je de mogelijkheid om (als je voor de anderen klaar bent) je kennis van het leerplandoel te verruimen en dat doel in een breder kader te situeren. De Action More maakt ook differentiatie in interesse mogelijk.

Aan het einde van elk Level sta je stil bij de actualiteit omtrent de inhoud van dat Level in de rubriek **Breaking News**. Op iDiddit vind je de bijbehorende artikels of filmpjes en de bijbehorende opdracht.

Elk Level eindigt met een **Checklist**. Het is een hulpmiddel om te beoordelen of je de doelen van dat Level onder de knie hebt.

→ BREAKING NEWS

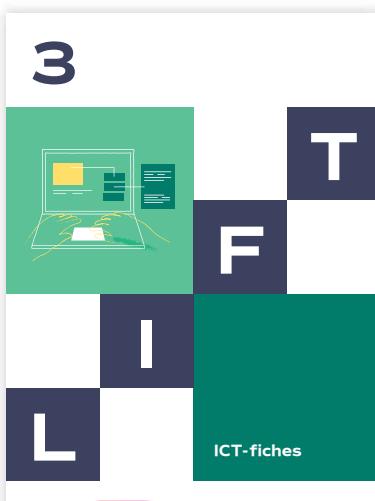
- 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.
- 2 Los de vragen op.
- 3 Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheert.

	JA	KAN BEETER	EXTRA DEFENMATERIAAL
1 Ik kan een orgaanogram van een onderneming interpreteren.	☐	☐	_____
2 Ik kan de belangrijkste taken van de verschillende afdelingen in een onderneming omschrijven.	☐	☐	_____
3 Ik kan orgaanogram opstellen.	☐	☐	_____
4 Ik kan aangeven of het een lpo-, en lpi-staf- of een horizontaal orgaanogram is.	☐	☐	_____
5 Ik kan informatieve opstellen in verband met de organisatiecultuur bewerken.	☐	☐	_____
6 Ik kan de organisatiecultuur illustreren aan de hand van concrete voorbeelden.	☐	☐	_____
7 Ik kan de beschrijving van een onderneming of organisatie omschrijven.	☐	☐	_____

Elk thema sluit af met een **Step-up** die je uitdaagt om je kennis toe te passen in een grotere opdracht.

De **ICT-fiches** vind je op iDiddit. Ze helpen je om zelfstandig met een tekstverwerker, een rekenblad of een presentatiepakket aan de slag te gaan; infographics te creëren, foto's en video's te monteren en online samen te werken.

2 HANDIG VOOR ONDERWEG

In elk thema vind je dezelfde hulpmiddelen.

Doorheen het thema vind je de belangrijkste zaken op een rijtje in de rode kenniskaders.

Toegewijde waarde

Je merkt al dat zowel het aankoopproces, het productieproces, als het verkoopproces waarde toevoegen aan het product, de bloempjes. Zo wordt de toegevoegde waarde gecreëerd.

DISTRIBUTIELOGISTIEK

Distributielogistiek is de besturing en beheersing van het traject van een afgewerkt product vanaf het eind van het productieproces tot aan de eindafnemer, bijvoorbeeld van fabriek tot winkel.

Moeilijke woorden worden uitgelegd in een **begrippenkader**. Die woorden vallen extra op door de **stippellijn**.

Begrippenlijst Thema 1

LEVEL	BEGRIJP	VERANLIGHING	IN DE EIGEN WORDEN
2	consument	Die is het kopen of gebruiken van goederen of diensten door gezinnen, individuen of organisaties.	
1	economische kringloop	Die is een economisch model van de economie als systeem. De kringloop is een abstracte voorstelling van de relaties tussen de gezinnen, de bedrijven en de overheid in een land.	
1	geldtoeslag	De geldtoeslag heeft in dat bestrijken en de overheid de gezinnen belast voor de gefinancierde arbeid. De gezinnen, de bedrijven en de overheid hebben allemaal betrekking op hun best voor de gefinancierde goederen en diensten. De gezinnen sparen mogelijk meer dan de bank (bijvoorbeeld) de bank en de bank betaalt hen er rente voor. De bank stelt dat hij boven het geld moet staan omdat hij de gezinnen en de gezinnen die het geld nodig hebben voor het huishouden [2] beiden daarover interest aan de bank.	
1	goederen- en dienstenaanspraak	De goederen- en dienstenaanspraak bestaat uit de gezinnen die arbeid leveren, en uit de gezinnen die arbeid leveren en daarnaast de gezinnen en diensten leveren.	
1	investeren	Dat houdt in dat bestrijken goederen of diensten aankopen om hun productie te vergroten of te verkopen.	
1	produceren	Dat is het maken van goederen en diensten.	
1	rente	Dat is de vergoeding die de banken beladen aan gezinnen wanneer zij sparen bij de bank. Het begrip wordt ook gebruikt voor de vergoeding die gezinnen en diensten en de overheid betrekken aan de banken.	
2	arbeid als productiefactor	Mensen die hun werk uitvoeren om te kunnen produceren.	
2	behoefte	Dat zijn de zaken die een mens nodig heeft.	

THEMA 1: BEDRIJFSLEIDING

138

Je vindt die woorden ook achteraan in de **Begrippenlijst**.

Good to know

In de praktijk wordt financiële korting enkel toegestaan bij b2b-klanten (business-to-business), niet aan particulieren.

Forum

Welke uitspraak past het best bij jou? Vergelijk klassikaal en bespreek.

- Geld is voor mij niet zo belangrijk, zolang ik maar gelukkig ben.
- Geld is voor mij zeer belangrijk. Ik hou van goed leven, feesten en plezier maken.
- Geen van beide uitspraken past bij mij. Ik vind dat geld ...

Als je dit icoon ziet, open dan de **VAN IN Plus-app** en scan de pagina. Je kunt dan extra materiaal bekijken.

in de **App Store** in de App Store

Get it on Google Play

In een **Forum** voer je in groepjes of met de hele klas een gesprek over een bepaalde stelling.

Het is de bedoeling dat je luistert naar elkaars mening en leert hoe anderen denken, maar ook dat je je eigen mening leert onderbouwen met argumenten.

De volgende iconen helpen je ook nog een eind op weg:

- Je vindt op iDiddit extra (ondersteunend) materiaal.
- Het beeldfragment dat hierbij hoort, vind je op iDiddit.
- Het luisterfragment dat hierbij hoort, vind je op iDiddit.
- Je vindt op iDiddit een ontdekplaat.
- Je moet iets bewaren in je portfolio.
- Je oefent je ICT-vaardigheden.

Het onlineleerplatform bij Lift

Mijn lesmateriaal

Hier vind je alle inhouden uit het boek, maar ook meer, zoals filmpjes, audiofragmenten, extra oefeningen ...

Extra materiaal

Bij bepaalde stukken theorie of oefeningen kun je extra materiaal openen. Dat kan een bijkomend audio- of videofragment zijn, een woorden- of begrippenlijst, een extra bron of een leestekst. Kortom, dit is materiaal dat je helpt om de leerstof onder de knie te krijgen.

Adaptieve oefeningen

Met adaptieve oefeningen kun je de leerstof inoefenen op jouw niveau. Hier kun je vrij oefenen.

Opdrachten

Hier vind je de opdrachten die de leerkracht voor jou heeft klaargezet.

Evaluieren

Hier kan de leerkracht toetsen voor jou klaarzetten.

Resultaten

Wil je weten hoever je al staat met oefenen, opdrachten en toetsen? Hier vind je een helder overzicht van al je resultaten.

Notities

Heb je aantekeningen gemaakt bij een bepaalde inhoud? Via je notities kun je ze makkelijk terug oproepen.

Meer weten?

Ga naar www.ididdit.be

1

THEMA

**De consument
en de producent
in relatie tot de
economische
wereld**

NEXT LEVEL

STEP-UP

Ontwerp en prijsbepaling van een bord spel

p. 139

LEVEL

5

Hoe komt de prijs op de markt tot stand?

p. 97

LEVEL

4

Welke combinatie van goederen kiest de consument op basis van voorkeur en budget?

p. 68

LEVEL

3

Hoe creëren ondernemingen toegevoegde waarde en welvaart?

p. 46

LEVEL

2

Voor welk keuzeprobleem staat de consument?

p. 23

MORE

LEVEL

1

Hoe stel je de economische spelers voor in een kringloopschema?

p. 10

STEP-IN

p. 8

STEP-IN

1

Lees de artikels. Over welke behoeften gaat het? Kun je die behoeften vervullen door iets materieels te kopen? Indien ja, wat? Vul de tabel aan.

	BEHOEFTEN AAN ...	KUN JE IETS MATERIEELS KOPEN OM DIE BEHOEFTEN OP TE LOSSEN? WAT?
Artikel 1		
Artikel 2		

1

Vastgoed- en bouwsector waarschuwt voor ongeziene woningcrisis: 'Betaalbaar wonen binnenkort onmogelijk'

Als er niet wordt ingegrepen, zal betaalbaar wonen binnenkort onmogelijk zijn, omdat er een tekort aan woningen zal zijn. Dat benadrukken 14 experten uit zowel de vastgoed- en bouwsector als de sociale woningsector en de private huurmarkt. Ze pleiten in een open brief voor een totaalaanpak waarin ruimte is voor experimenten in 'een regeluw kader'. 'Wees maar zeker, quasi elke Belg ligt daar wakker van', klinkt het.

Bron: vrt.be, 2024-05-03

2

Leerlingen trekken al voor achtste keer in pyjama naar school: 'Dankzij Bednet blijf ik mijn vrienden zien'

Vrijdag trekken duizenden leerlingen in hun beste pyjama naar de schoolbanken. Niet om nog snel een powernapje te doen, wel om Bednet een hart onder de riem te steken. Die vzw zorgt ervoor dat langdurig zieke kinderen via internet toch de lessen kunnen bijwonen en zo geen leerachterstand oplopen of in isolement dreigen te geraken.

Bron: kw.be, 2023-03-09

2

Lees de artikels. Stijgt de prijs door meer vraag of door minder aanbod? Kruis aan.

1

© Shutterstock / monysasu

'Kaap van 500,00 euro per maand overschreden': waarom studentenkoten opnieuw fors duurder zijn

Slecht nieuws voor (ouders van) kotstudenten: de gemiddelde prijs van een kot in Vlaanderen is in een jaar tijd gestegen tot 490,00 euro per maand. Dat blijkt uit gegevens van de immofederatie CIB. In steden als Leuven en Hasselt kost een kot nu zelfs al meer dan 500,00 euro. Opvallend: in Brugge stegen de prijzen het hardst.

Bron: hln.be, 2024-04-21

2

Benzine wordt vanaf morgen een pak duurder

De prijs zal zo zijn hoogste niveau sinds oktober bereiken. Dat blijkt uit cijfers van de federale overheidsdienst Economie. De maximumprijs voor een liter benzine 95 (E10) stijgt met 4,4 cent tot 1,784 euro per liter. De maximumprijs voor een liter benzine 98 (E5) stijgt 5,2 cent tot 1,989 euro voor een liter.

Bron: vrt.be, 2024-03-20

- minder aanbod
- meer vraag

- minder aanbod
- meer vraag

3

In dit thema doorloop je vijf Levels waarin je leert ...

- 1 wat de relatie is tussen de verschillende spelers in de economische kringloop;
- 2 wat de verschillende behoeften zijn en voor welk keuzeprobleem de consument staat;
- 3 hoe de bedrijfskolom werkt en hoe ondernemingen toegevoegde waarde creëren;
- 4 welke combinaties van goederen de consumenten verkiezen en wat het nutsniveau is;
- 5 hoe de prijs op de markt door vraag en aanbod tot stand komt.

4

Elk Level biedt je een stukje kennis dat je nodig hebt om de opdracht van de Step-up uit te voeren. Daarin ontwerp je een bordspel over welvaart en welzijn (bij jongeren) en werk je de prijsbepaling van een product uit.

LEVEL ①

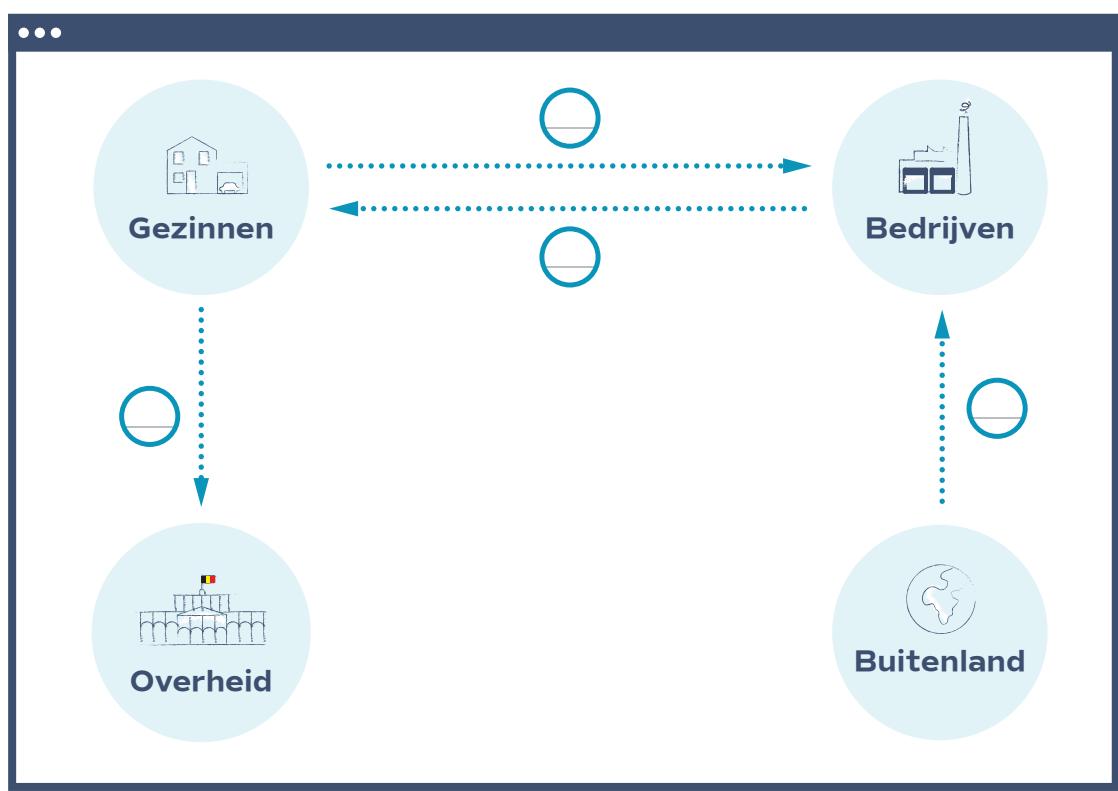
Hoe stel je de economische spelers voor in een kringloopschema?

→ INTRO

1

De wagen van het gezin Vermoesen heeft het begeven. Het gezin gaat dus op zoek naar een nieuwe wagen. Daar komen verschillende economische spelers bij kijken. Noteer de letters van de onderstaande relaties op de juiste plaats in het schema.

- A De Zuid-Koreaanse autofabrikant levert de nieuwe auto bij de garage.
- B Het gezin Vermoesen betaalt de bestelde auto aan de Hyundai-garage in de buurt.
- C Het gezin Vermoesen betaalt de belasting op inverkeerstelling (inschrijvingstaks) aan de overheid.
- D Het gezin Vermoesen sluit een omniumverzekering af bij een verzekерingsmaatschappij.

2

In dit Level beantwoord je stap voor stap deze onderzoeksvraag:

Hoe stel je de relaties tussen de verschillende economische spelers voor in een kringloopschema?

Explore 1 – Welke partijen maken deel uit van de economische kringloop?

ECONOMISCHE KRINGLOOP

De economische kringloop is een schematisch model van de werking van de economie als systeem. Die kringloop is een abstracte voorstelling van de relaties tussen de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland. Die vier partijen zijn de actoren van de economische kringloop.

Good to know

De financiële instellingen, met andere woorden de banken, zijn een apart onderdeel in de voorstelling van de economische kringloop. Nochtans is een financiële instelling een bedrijf, net zoals een winkel. Daarom neem je ze op bij de bedrijven.

Lees de tekst over Amira. Noteer de onderstreepte woorden onder de juiste partij van de economische kringloop.

Amira zit in het derde jaar van het secundair onderwijs. Zij neemt dagelijks de bus van De Lijn naar school. De vader van Amira is verantwoordelijk voor de dienst leefmilieu bij de gemeente. Haar moeder werkt deeltijds in een grootwarenhuis en ze heeft sinds kort haar eigen schoonheidssalon in bijberoep. Daarvoor heeft ze een lening aangegaan bij een bank. Amira en haar ouders zijn vegetariërs. Ze eten vaak speciale fruitsoorten en groenten die gekweekt worden door landbouwers in verre landen.

Good to know

Bedrijven zoals De Lijn en de NMBS zijn overheidsbedrijven. Dat zijn bedrijven die in handen zijn van de overheid, en dus door de staat gecontroleerd worden.

GEZINNEN	BEDRIJVEN	OVERHEID	BUITENLAND

Explore 2 – Wat houdt de goederen- en dienstenstroom in?

PRODUCEREN, CONSUMEREN EN INVESTEREN

Bedrijven maken goederen en / of bieden diensten aan. Dat heet produceren. De gezinnen consumeren of kopen de goederen en diensten, zij zijn de eindgebruiker. Wanneer een bedrijf goederen en diensten, zoals een machine, koopt voor de productie, heet dat investeren.

- 1 Een bedrijf maakt een machine om automatisch aardappelen te schillen. De frituur koopt die machine. De klant koopt de frietjes bij de frituur. Wie is dan de producent en wie de consument? Is er ook sprake van een investeerder?

GOEDEREN- EN DIENSTENSTROOM

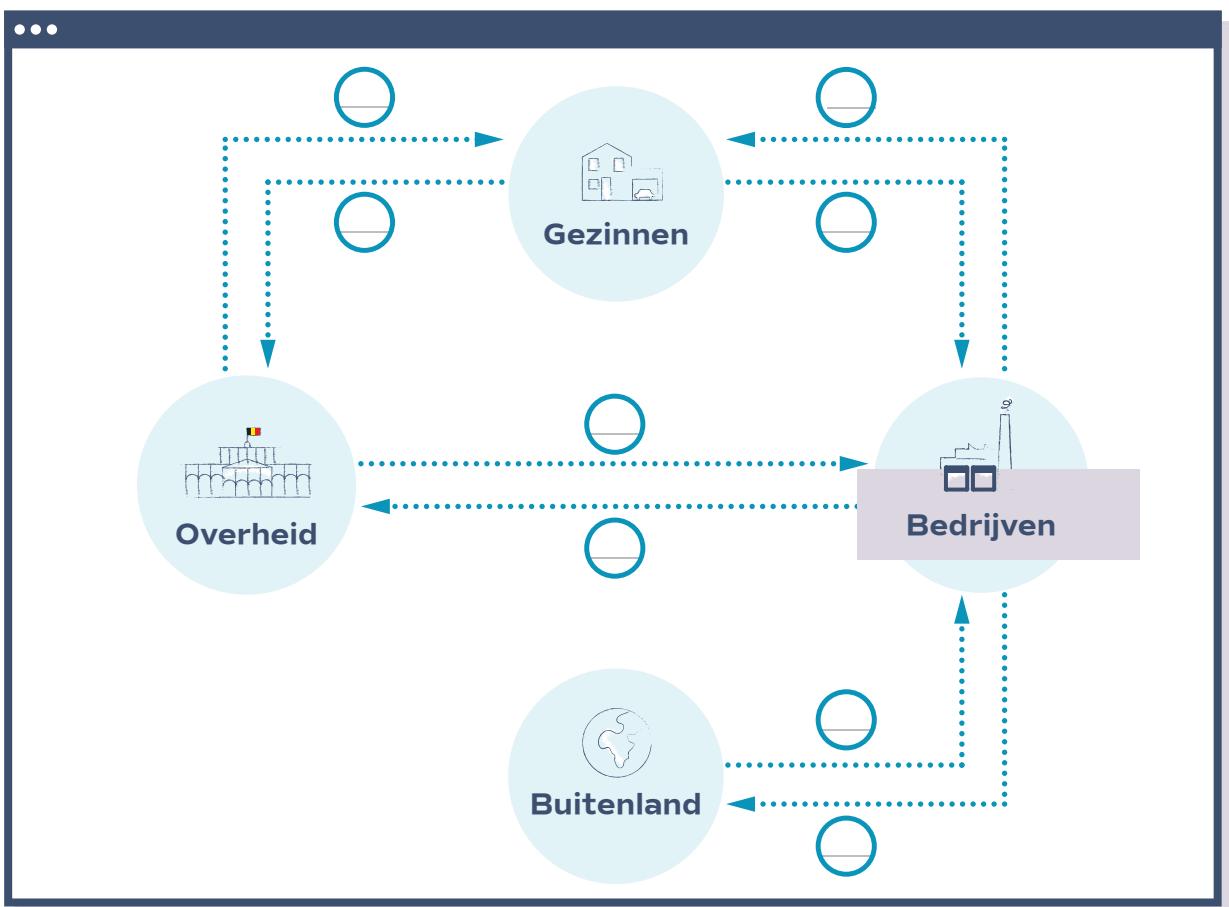
De goederen- en dienstenstroom bestaat uit de gezinnen die arbeid leveren en uit de bedrijven, de overheid en het buitenland die goederen en diensten leveren.

Good to know

Goederen, zoals een smartphone, zijn tastbaar. Diensten, zoals een doktersbezoek, zijn niet-tastbaar. Als je geen onderscheid wilt maken, spreek je van een product.

- 2 Vul de goederen- en dienstenstroom aan door de letter bij de juiste pijl te noteren.

- A De vader van Amira werkt bij bpost.
- B De moeder van Amira werkt in een grootwarenhuis.
- C Amira gebruikt dagelijks De Lijn om naar school te gaan.
- D De Belgische supermarkten kopen fruit en groenten aan bij buitenlandse landbouwers.
- E De ouders van Amira kopen fruit en groenten in de supermarkt.
- F Een Belgische chocolatier verkoopt pralines aan een Nederlandse supermarktketen.
- G Een fabrikant van digitale borden levert vijf borden aan de school van Amira.

Explore 3 – Wat houdt de geldstroom in?

GELDSTROOM

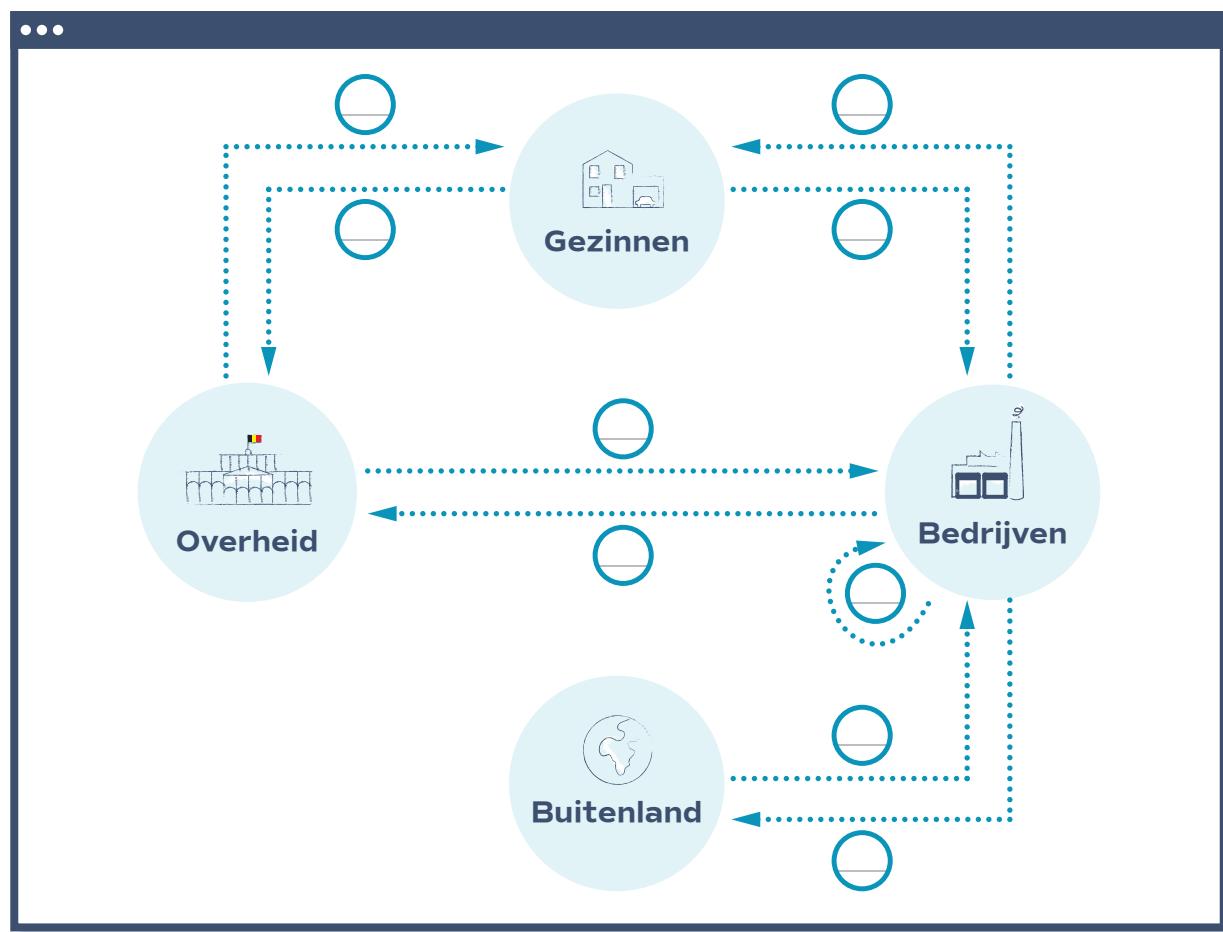
De geldstroom houdt in dat de bedrijven en de overheid de gezinnen betalen voor de geleverde arbeid en dat de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland voor de geleverde goederen en diensten betalen. Meestal geven de gezinnen niet al het verdiende geld uit maar sparen ze bij de bank. Ze stellen hun geld ter beschikking bij de bank en die bank betaalt daarvoor rente aan de gezinnen. Op hun beurt stellen de banken het geld ter beschikking aan de bedrijven en de gezinnen die het geld nodig hebben voor hun investeringen. De bedrijven en de gezinnen betalen daar dan rente voor aan de bank.

Good to know

De termen 'rente' en 'interest' worden vaak door elkaar gebruikt. Ze betekenen hetzelfde maar in een economische context heeft de term 'rente' de voorkeur.

Vul de geldstroom aan door de letter bij de juiste pijl te noteren.

- A De moeder van Amira ontvangt haar salaris van het grootwarenhuis.
- B Joffrey Godin, de leerkracht economie van Amira, ontvangt zijn salaris van het ministerie van Onderwijs.
- C De ouders van Amira betalen het abonnement van De Lijn.
- D De Belgische supermarkten betalen buitenlandse landbouwers voor de geleverde groenten en fruitsoorten.
- E De ouders van Amira betalen personenbelasting waarmee de overheid onder andere het onderwijs kan financieren.
- F Amira zet het geld dat ze voor haar verjaardag van haar grootouders heeft gekregen, op haar spaarrekening.
- G De ouders van Amira betalen de supermarkt voor hun aankopen.
- H De gemeente Wommelgem betaalt de geleverde stookolie aan de betrokken leverancier.
- I De Nederlandse supermarktketen betaalt de geleverde pralines aan de Belgische chocolatier.
- J De bank geeft een lening aan de moeder van Amira zodat ze met haar schoonheidssalon kan starten als bijberoep.

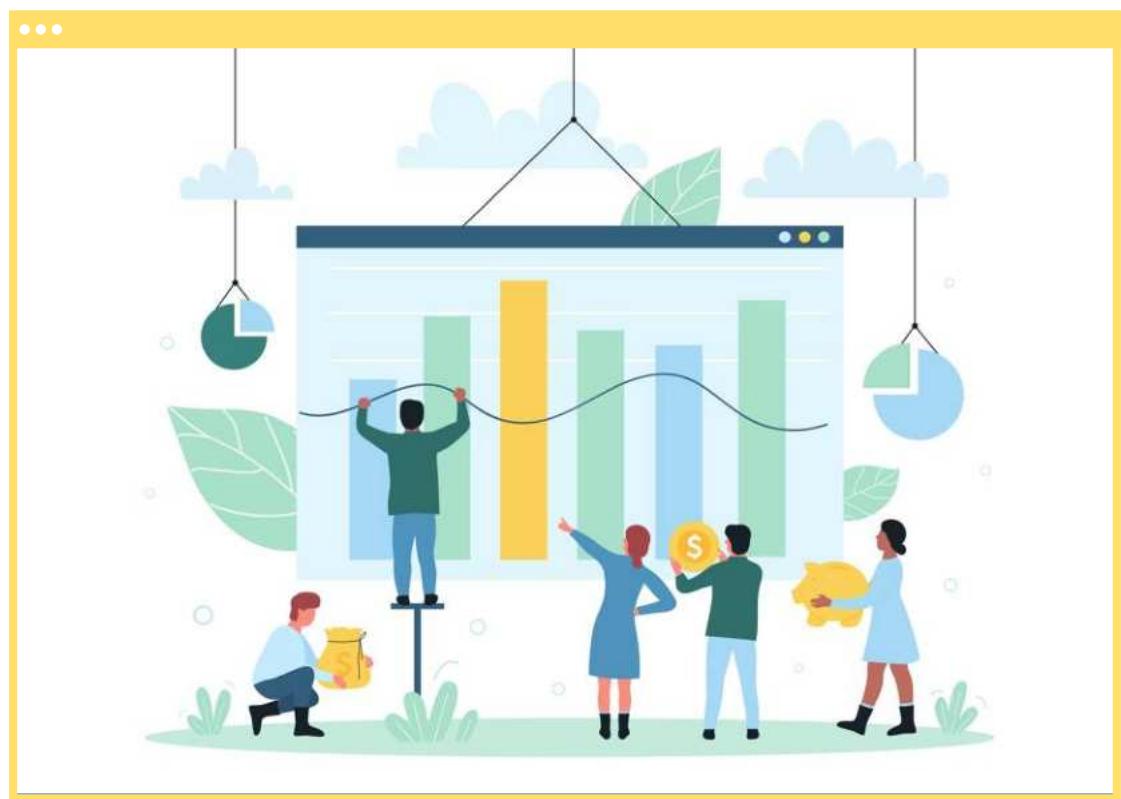

Explore 4— Wat is de meerwaarde van een model als de economische kringloop?

- 1 Lees de onderstaande tekst.
- 2 Markeer de meerwaarde van een model als de economische kringloop.

De economische kringloop is een vereenvoudigde voorstelling van de economische relaties tussen de belangrijkste economische spelers: de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland. Economen werken graag met modellen omdat de economische werkelijkheid te complex is om in haar volledigheid te overzien.

De economische kringloop focust op de geldstroom en de goederen- en dienstenstroom. Doorheen je schoolloopbaan in het secundair onderwijs zul je nog heel wat andere economische modellen tegenkomen zoals dat van de marktwerking met het spel van vraag en aanbod. Doorheen de methode wordt er waar mogelijk naar de economische kringloop verwezen om duidelijk te maken welk onderdeel je op dat moment bestudeert. Zo helpt de economische kringloop jou ook om het grote plaatje niet uit het oog te verliezen!

→ TO THE POINT

De relaties tussen de gezinnen, de bedrijven, de overheid, de financiële instellingen en het buitenland worden schematisch weergegeven in een **economische kringloop**.

VIDEO

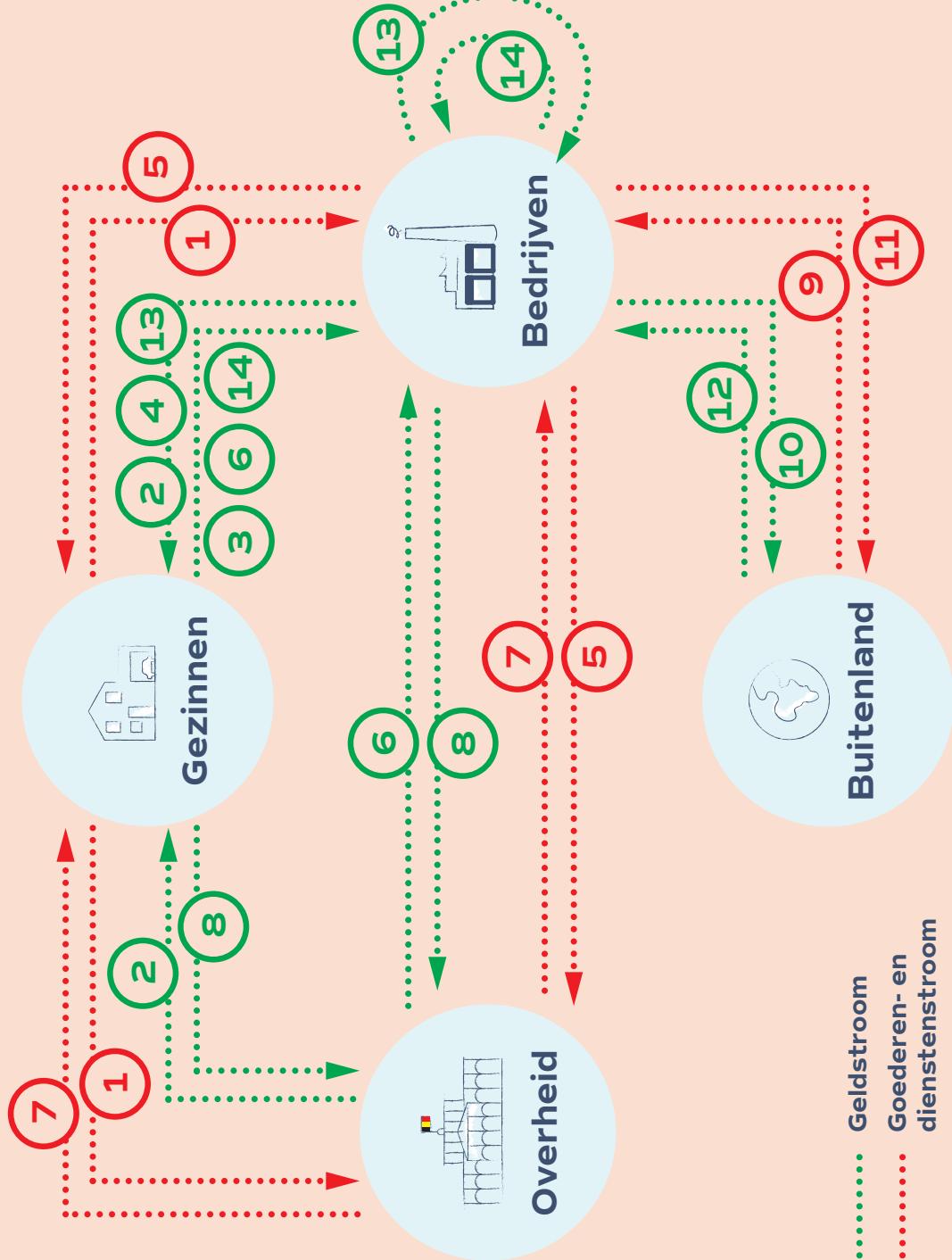
Bedrijven **produceren** goederen en diensten om ze op de markt te brengen, terwijl gezinnen die producten en diensten **consumeren**. Als bedrijven goederen of diensten aankopen voor hun productie, **investeren** ze.

In de kringloop zie je de voorstelling van de **geldstromen** (groene pijlen) en de **goederen- en dienstenstromen** (rode pijlen) tussen de verschillende partijen.

- 1 De gezinnen werken bij de bedrijven en de overheid.
- 2 De bedrijven en de overheid geven in ruil voor hun arbeid een inkomen aan de gezinnen.
- 3 Een gedeelte van het inkomen sparen de gezinnen.
- 4 De gezinnen ontvangen voor hun spaargeld een vergoeding onder de vorm van **rente**.
- 5 De bedrijven leveren de goederen en diensten die de gezinnen en de overheid bij hen aankopen.
- 6 De gezinnen en de overheid betalen de bedrijven voor de geleverde goederen en diensten.
- 7 De overheid levert ook goederen en diensten aan de gezinnen en de bedrijven.
- 8 De bedrijven en de gezinnen betalen de goederen en diensten door onder andere belastingen te betalen aan de overheid.
- 9 De bedrijven kopen ook goederen en diensten in het buitenland.
- 10 De bedrijven betalen voor die goederen en diensten geld aan het buitenland.
- 11 De bedrijven verkopen goederen en diensten aan het buitenland.
- 12 De bedrijven ontvangen voor die goederen en diensten geld uit het buitenland.
- 13 De financiële instellingen staan kredieten toe aan bedrijven en gezinnen zodat ze hun investeringen kunnen financieren.
- 14 De bedrijven en gezinnen betalen voor die kredieten een vergoeding onder de vorm van **rente**.

Goederen- en dienstenstroom / Geldstroom

Action 1 – Hoe werkt de economische kringloop?

1 Lees aandachtig de activiteiten.

- A Janne Verplanken werkt als inspecteur bij de politie.
- B Koffiebranderij Fascino koopt een partij koffiebonen bij een landbouwer in Peru.
- C Stijn betaalt Panos voor het broodje dat hij kocht tijdens de middagpauze.
- D Cleandienst poetst dagelijks de gebouwen van het gemeentehuis van Schaarbeek.
- E De Duitse hotelketen betaalt de kaasfabrikant voor de geleverde, Belgische kazen.
- F De bank staat de kaasfabrikant een lening toe om de uitbreiding van het magazijn te financieren.
- G Treinbestuurder Gomez ontvangt zijn maandelijkse salaris van de NMBS.
- H Het gezin Neirens betaalt 4 358,00 euro personenbelasting aan de fiscus.
- I De firma Gabriels vult de brandstoffentank van het gezin Yilmaz.
- J Het gezin Bilgun ontvangt 21,00 euro rente van de bank als vergoeding voor de spaarrekening.

2 Vul de pijl en de letter aan:

- a in het rood als de activiteit tot de goederen- en dienstenstroom behoort;
- b in het groen als de activiteit tot de geldstroom behoort.

Action 2 – Hoe stel je de economische kringloop voor met inbegrip van de arbeidsmarkt en de markt voor consumptiegoederen en -diensten?

MORE

Good to know

Wanneer je op internet naar een afbeelding van een economische kringloop zoekt, zie je heel verschillende opmaken. De kringloop kan ook nog uitgebreid worden met de verschillende markten. Dat wordt toegelicht in deze en de volgende Action More.

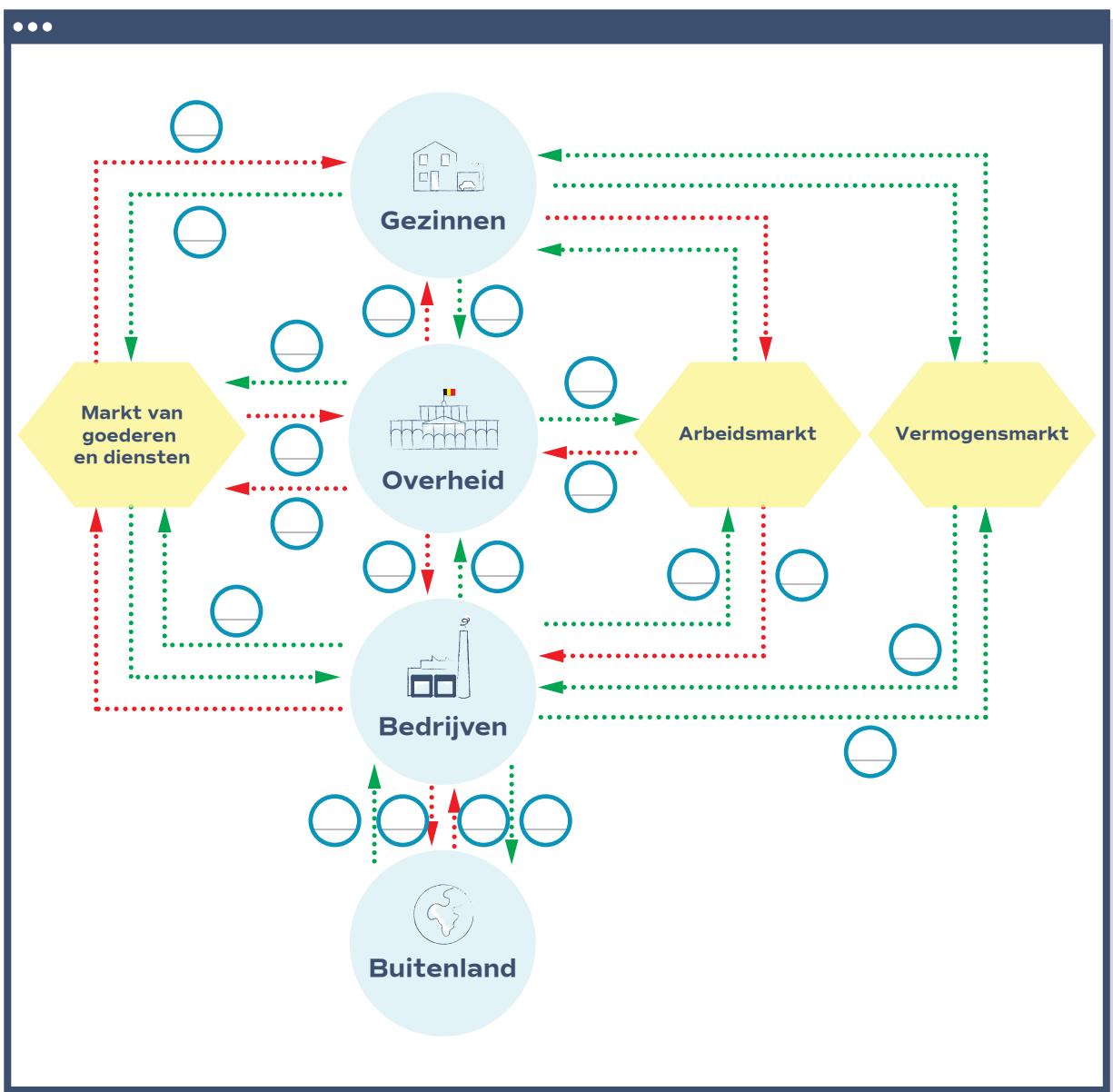
In de volgende economische kringloop is het schema uitgebreid met de arbeidsmarkt en de markt voor consumptiegoederen en -diensten. Vul de goederen- en dienstenstroom en de geldstroom aan door de letter bij de juiste pijl te noteren. Raadpleeg indien nodig de ontdekplaat op iDiddit.

- A Peter Delrue werkt als vrachtwagenchauffeur bij een transportbedrijf.
- B Een kledingketen koopt T-shirts aan bij een Chinese textielfabriek.
- C De koffiebranderij betaalt de geleverde partij koffiebonen aan een Braziliaanse leverancier.
- D Catherine Bertels werkt als treinbestuurster bij de NMBS.
- E Samira ging langs bij Kreatos voor een kappersbeurt.
- F Het gemeentehuis van Wommelgem betaalt de factuur voor de geleverde koffiebekers.
- G Yousef gaat dagelijks met de trein naar het werk.
- H Het gezin Decorte gaat bij de bank een lening aan voor de financiering van een nieuwe auto.
- I Brasserie Het Hof betaalt Xander voor zijn vakantiejob.
- J Nv Coque betaalt de vennootschapsbelasting aan de overheid.
- K Het gezin Somers betaalt de meubelwinkel voor de geleverde slaapkamer.
- L Laurens betaalt btw (belasting over de toegevoegde waarde) bij de aankoop van zijn smartphone.
- M Het gezin Degroof spaart maandelijks 150,00 euro op een spaarrekening bij de bank.
- N Bakkerij Meus betaalt de factuur van de nieuwe bakoven.

Good to know

- **Op de markt van goederen en diensten worden goederen en diensten verhandeld. De aanbieders zijn de bedrijven. De vraag is van de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland.**
- **Op de arbeidsmarkt wordt arbeid gevraagd en aangeboden. Het aanbod van arbeid komt van de mensen die hun arbeid aanbieden. De vraag komt van de bedrijven en de overheid.**
- **Op de vermogensmarkt komen het aanbod van en de vraag naar geld samen. De vraag naar geld is van de gezinnen, de bedrijven en de overheid die meer geld uitgeven dan hun inkomen. Het aanbod komt van de gezinnen en de bedrijven die een deel van hun inkomen niet uitgeven en willen sparen.**

Een markt is dus een plaats waar twee partijen samenkommen om goederen en diensten, arbeid en geld uit te wisselen. Dat kan een werkelijke markt zijn zoals de zaterdagmarkt in Gent of een fictieve plaats zoals de markt van de smartphones.

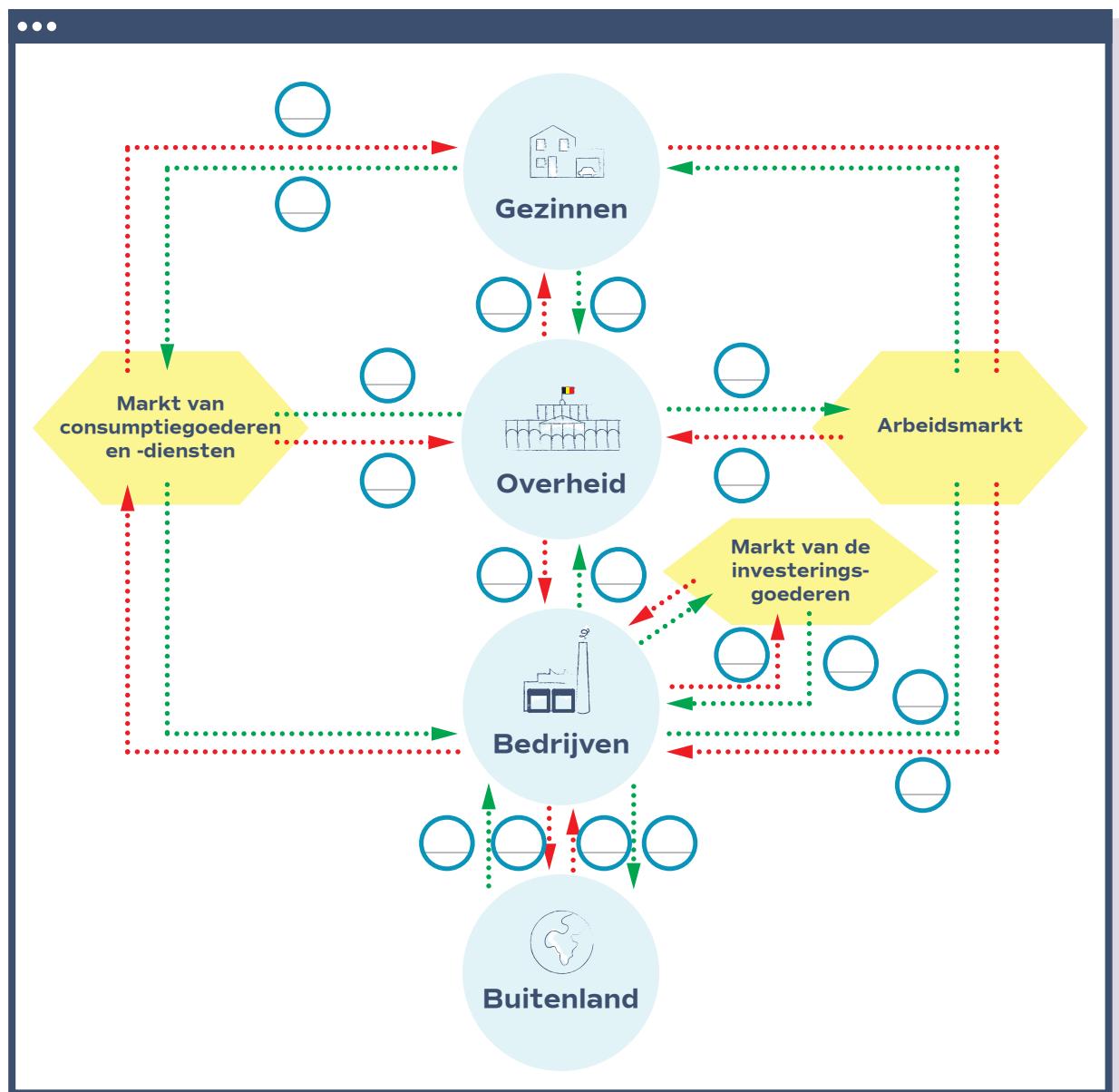
Action 3 –

MORE

Hoe stel je de economische kringloop voor met inbegrip van de arbeidsmarkt, de markt voor consumptiegoederen en -diensten en de markt van investeringsgoederen?

In de onderstaande economische kringloop is het schema nog verder uitgebreid met de markt van de investeringsgoederen. Vul de goederen- en dienstenstroom en de geldstroom aan door de letter bij de juiste pijl te noteren.

- A Bakkerij Meus koopt een nieuwe oven aan.
- B Het provinciehuis van Brugge ontvangt een factuur voor de geleverde schoonmaakproducten.
- C De ouders van Feliz kopen een printer bij MediaMarkt.
- D Soldaat Gijbels ontvangt zijn loon van de voorbije maand.
- E Caro betaalt de premie van de autoverzekering aan Ethias.
- F Caro betaalt de inverkeerstelling van haar nieuwe auto aan de fiscus.
- G Het boekhoudkantoor Account betaalt de factuur voor het nieuwe kopieerapparaat.
- H Een aardbeienkweker uit Hoogstraten levert een partij aardbeien aan een Duitse supermarktketen.

→ BREAKING NEWS

- 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.
- 2 Los de vragen op.
- 3 Bewaar het resultaat in je portfolio. Maak een map voor elk thema en een submap voor elk Level en geef die submap de naam ‘Thema_X_Level_Y’. Geef het bestand een duidelijke naam zoals ‘Breaking_News’.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheert.

	JA	KAN BETER	EXTRA OEFENMATERIAAL
1 Ik kan de economische relaties tussen de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland omschrijven.	☐	☐	_____
2 Ik kan de goederenstroom in de economische kringloop illustreren met een voorbeeld.	☐	☐	_____
3 Ik kan de geldstroom in de economische kringloop illustreren met een voorbeeld.	☐	☐	_____
4 Ik kan de economische kringloop voorstellen aan de hand van een schema.	☐	☐	_____
5 Ik kan een infographic maken.	☐	☐	_____

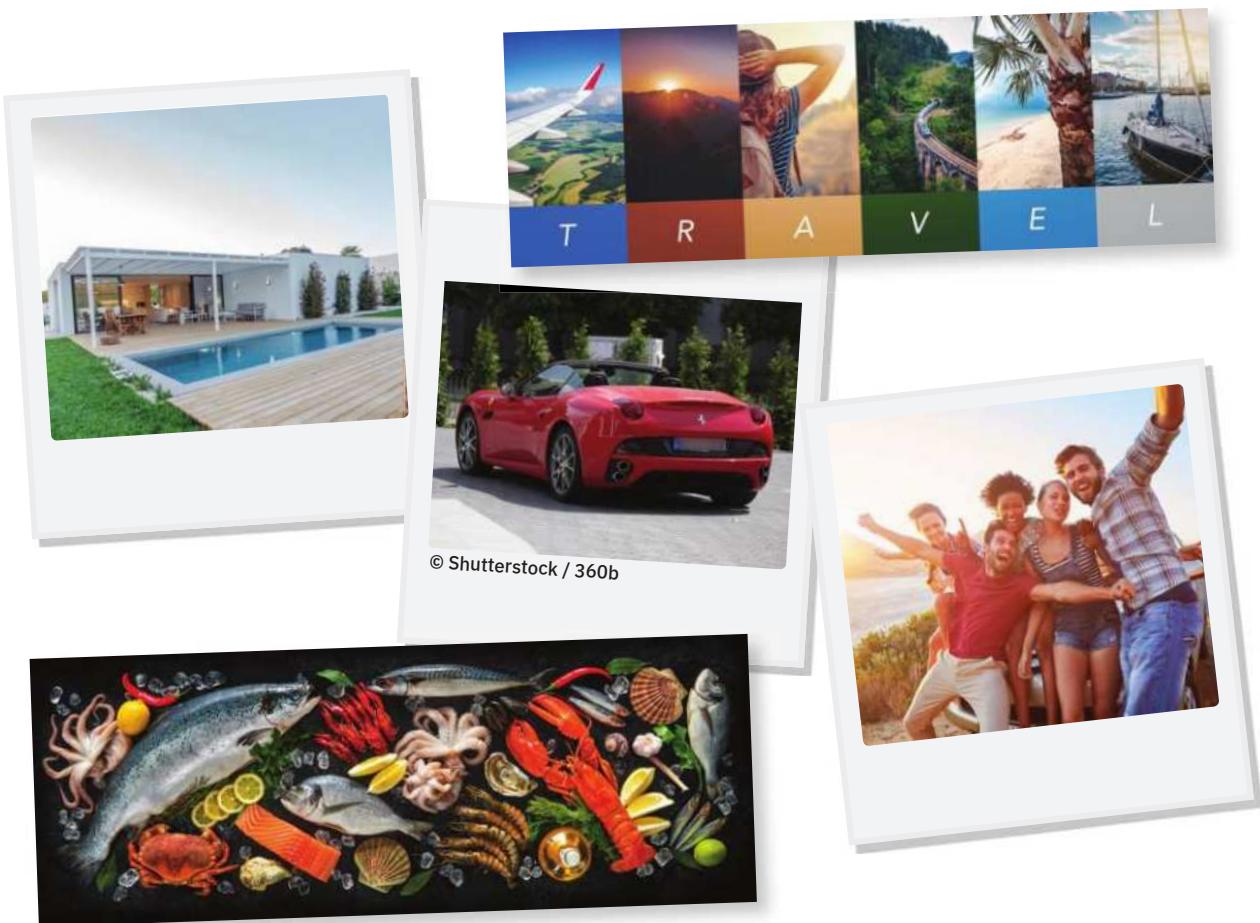
LEVEL ②

Voor welk keuzeprobleem staat de consument?

→ INTRO

1

Kiran is een jonge influencer met 10 000 volgers. Hij droomt van een leven in de spotlights en de bijbehorende luxe. Hieronder krijg je een inkijk in zijn dromen.

2

Noteer vijf dingen waar jij van droomt in het leven. Bespreek en vergelijk jouw dromen met die van jouw klasgenoten.

3

In dit Level beantwoord je stap voor stap deze onderzoeks vraag:

Voor welk keuzeprobleem staat de consument?

Explore 1 – Wat is een behoefte?

Behoeften

Behoeften zijn zaken die je als mens nodig hebt. Zo heb je bij honger of dorst de behoefte om iets te eten of te drinken. Ieder van ons probeert om zoveel mogelijk behoeften te realiseren. De vervulling van een behoefte leidt tot tevredenheid. Het niet vervullen van een behoefte kan leiden tot negatieve gevoelens. Indien je na een zware inspanning de behoefte hebt om te drinken en er is geen drank, dan leidt dat tot dorst. Je hebt immers niet wat je op dat moment nodig hebt.

- 1 Welke behoeften hebben de onderstaande mensen?

(A)

Aïsha is afgestuurd als logopediste. Volgende week gaat ze voor het eerst aan de slag! Ze heeft uitgerekend dat ze al na enkele maanden sparen de nieuwste iPhone kan kopen van haar loon.

(C)

Door zijn chemokuur kon Jasper enkele jaren niet naar school gaan. Vandaag gaat hij op controle naar het ziekenhuis. Indien de resultaten positief zijn, moet Jasper geen andere behandelingen meer krijgen en kan hij zijn leven weer in handen nemen.

(E)

(B)

(D)

F

Maura en Elodie geven vandaag hun presentatie voor het vak Frans. Ze hebben er hard aan gewerkt en zijn trots op het resultaat. Tijdens de voorstelling ziet Maura dat verschillende leerlingen met andere dingen bezig zijn en weinig aandacht aan de presentatie schenken. Maura raapt al haar moed bijeen en onderbreekt de presentatie. Ze vertelt aan de groep dat ze het jammer vindt dat de medeleerlingen niet opletten.

G

Joran en Fatima zijn zes jaar samen en beslissen om op eigen benen te staan. Ze hebben beiden een bedrag gespaard en stappen naar de bank om te kijken welk bedrag ze kunnen lenen om hun droom van een eigen stekje te realiseren.

H

I

Voor haar 16e verjaardag heeft Tinne aan haar ouders een luxe handtas van Louis Vuitton gevraagd en van haar oma wil ze dure, gouden oorringen.

- 2 Noteer vijf behoeften die jij hebt.

Explore 2 – Welke soorten behoeften zijn er?

BEHOEFTEN

Economische of materiële behoeften kun je vervullen door met geld goederen of diensten te kopen. Niet-economische behoeften kun je niet vervullen door iets te kopen. Het gaat bijvoorbeeld om de behoefte aan goede vrienden en een goede gezondheid.

- 1 Ontwerp met een tekstverwerker een tabel met twee kolommen en drie rijen zoals hieronder weergegeven.
- a Voeg de cellen van de eerste rij samen en voeg de titel 'Indeling behoeften' in. Gebruik ICT-fiche_R_14.
- b In de linkerkolom plaats je de economische behoeften. In de rechterkolom plaats je de niet-economische behoeften.
- c Centreer de eerste twee rijen en geef ze een lichtgroene achtergrond.
- d Plaats de behoeften uit Explore 1 in de juiste kolom.

INDELING BEHOEFTEN	
ECONOMISCHE BEHOEFTEN	NIET-ECONOMISCHE BEHOEFTEN

- 2 **Primaire behoeften** zijn levensnoodzakelijke behoeften. Geef een aantal voorbeelden.

- 3 Als er aan je primaire behoeften voldaan is, kun je je **secundaire behoeften** vervullen. Markeer het juiste antwoord en vul aan met voorbeelden.

- a Secundaire behoeften zijn *minder/ meer* noodzakelijke behoeften. Je kunt ze opdelen in normale behoeften en luxebehoefthen. Normale behoeften zijn *minder / meer* noodzakelijk dan primaire behoeften, en het zijn behoeften die iedereen heeft zoals:

- b Luxegoederen zijn goederen die *niet / wel* noodzakelijk zijn. Zo kan een smartphone een *normale behoefte / luxebehoefte* zijn om contact te hebben met je vrienden en de wereld maar als je het duurste type smartphone wilt, kun je dat als een *normale behoefte / luxebehoefte* beschouwen.

- 4 Deel de economische behoeften uit Explore 1 in volgens primaire en secundaire behoeften. Geef nog drie voorbeelden van primaire en drie voorbeelden van secundaire behoeften.

PRIMAIRE BEHOEFTEN	SECUNDAIRE BEHOEFTEN

INDIVIDUELE EN COLLECTIEVE BEHOEFTEN

Een individuele behoefte kun je zelf realiseren. Collectieve behoeften zijn behoeften die niet alleen jij hebt en je hebt anderen nodig om ze te realiseren. Zo hebben mensen er behoefte aan dat het land goed bestuurd wordt, dat er een eerlijke rechtspraak is die de rechten van ieder mens respecteert, dat er een degelijk onderwijsysteem is en een goed wegennet.

- 5 Bekijk aandachtig de afbeeldingen. Gaat het om een individuele of een collectieve behoefte? Markeer.

Sporten: *individuele behoefte
collectieve behoefte*

Speelpleinen: *individuele behoefte
collectieve behoefte*

Schoenen: *individuele behoefte
collectieve behoefte*

Bejaardenzorg: *individuele behoefte
collectieve behoefte*

Explore 3 – Welke keuzes maken consumenten?

1 Lees de situaties. In beide situaties moet je kiezen hoe je behoeften wilt vervullen.

Situatie 1

Je hebt 500,00 euro. Wat kies je?

- smartphone
- sparen
- citytrip met vrienden
- nieuwe gameconsole
- kleding
- sportuitrusting
- smartwatch
- andere:

Situatie 2

Zaterdag zijn de volgende activiteiten mogelijk. Wat kies je?

- een optreden van je favoriete groep in het Sportpaleis
- een familiebijeenkomst
- de verjaardag van een goede vriend(in)
- een daguitstap met de jeugdbeweging

Schaarse middelen

Door een keuze te maken sluit je andere mogelijkheden uit. Je behoeften zijn immers altijd groter dan de middelen waarover je beschikt, of in economische termen: je moet met de **schaarse middelen** waarover je beschikt, je behoeften vervullen.

2 Zoek het woord ‘schaars’ op in het woordenboek. Noteer de definitie hier.

---

3 In economische zin heeft schaars een andere betekenis. Leg in je eigen woorden uit waarom auto’s (en andere goederen) in economische zin een schaars goed zijn.

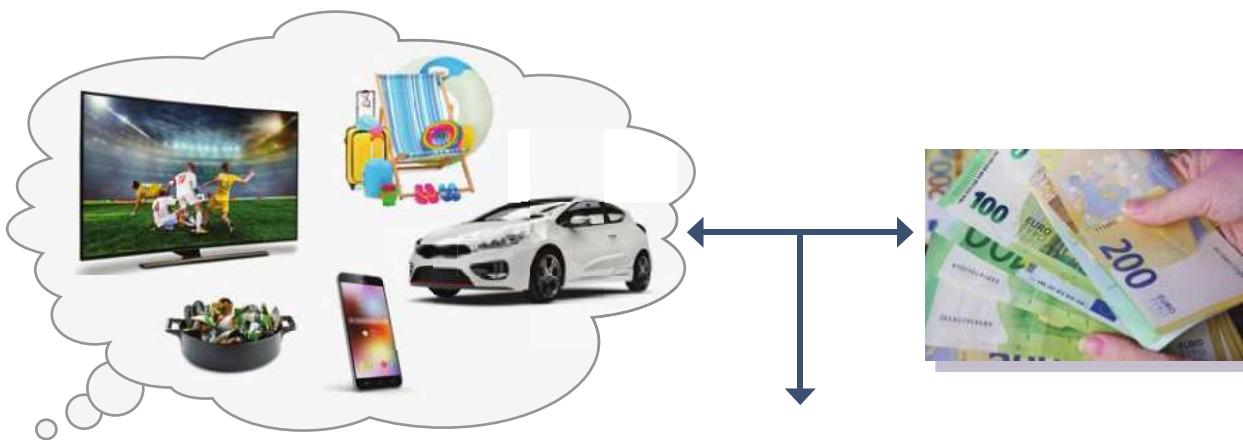
4 Wat zou er gebeuren indien auto’s gratis zouden worden?

Good to know

Schaarste kun je ook omschrijven als een goed waarvan de verlangde hoeveelheid de beschikbare hoeveelheid overstijgt indien het gratis ter beschikking staat.

- 5 Vul het ontbrekende woord in het schema aan.

- 6 Vul aan:

Situatie 2 (van vraag 1) leert dat ook tijd een _____ goed is. Door een bepaalde activiteit te kiezen, worden andere activiteiten onmogelijk.

Explore 4— Welke keuzes maken ondernemingen?

- 1 Stel dat A.S.Adventure.edu beslist om een eigen fietsmerk en een eigen kledinglijn te lanceren. Werk in twee groepen. Elke groep bekijkt zijn eigen bron.

Groep 1 Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje over het productieproces van fietsen.

Groep 2 Surf via iDiddit naar een website over het productieproces van kleding.

- 2 Waarover beschikt de onderneming om goederen te produceren. Bespreek klassikaal en noteer zes zaken.

a Fietsen: _____

_____

b Kleding: _____

_____

- 3 Vul de volgende tabel aan.

a Noteer de goederen uit vraag 2 in de juiste kolom onder de afbeeldingen.

PRODUCTIEFACTOREN

Natuur, arbeid, kapitaal en ondernemerschap zijn productiefactoren. Productiefactoren zijn de middelen die in een bepaalde combinatie nodig zijn om te produceren. Ondernemingen zullen afhankelijk van het product en de kostprijs van de productiefactoren kiezen voor een combinatie van arbeid, kapitaal en natuur.

- b Noteer de juiste productiefactor boven elke afbeelding.

PRODUCTIEFACTOREN			
			
Grond- en hulpstoffen	Mensen die het werk uitvoeren	Machines, gebouwen ...	De ondernemer die kansen ziet en benut
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____
_____	_____	_____	_____

- 4 Welke productiefactor is in België het minst aanwezig?
-

Good to know

In kapitaalintensieve sectoren weegt de productiefactor kapitaal het zwaarste door. In arbeidsintensieve sectoren is de productiefactor arbeid het belangrijkst.

- 5 Zijn de onderstaande sectoren arbeidsintensief of kapitaalintensief? Kruis aan.

SECTOR	ARBEIDSINTENSIEF	KAPITAALINTENSIEF
Bouwsector		
Chemische industrie		
Horeca		
Landbouwsector		
Onderwijs		

SECTOR	ARBEIDSINTENSIEF	KAPITAALINTENSIEF
Staalindustrie		
Vliegtuigbouw		
Voedingshandel		

- ## 6 Waarom zijn de productiefactoren waarover een onderneming beschikt schaars?

Explore 5— Welke soorten goederen zijn er?

- ### 1 Vul de tabel aan.

- a Wat consumeren de gezinnen? Wat kopen de bedrijven? Kies uit:

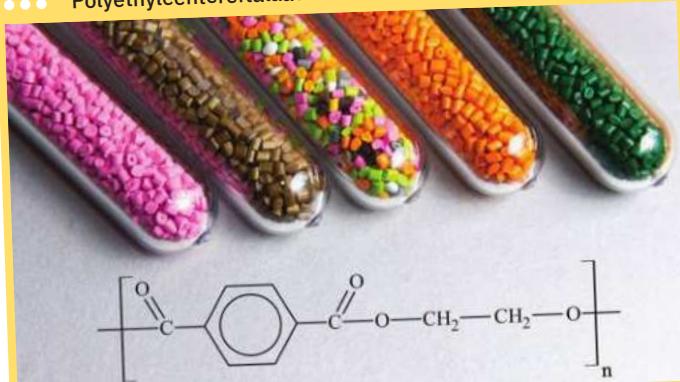
tandpasta – afvulmachine (doseermachine) – hotelovernachting – auto – vorkheftruck –
betaalterminal – avondje cinema – smartphone – elektriciteit – laptop – stofzuiger –
transportband – televisie – taxirit – kappersbeurt – saunabezocht – snoep – gas –
polyethyleentereftalaat

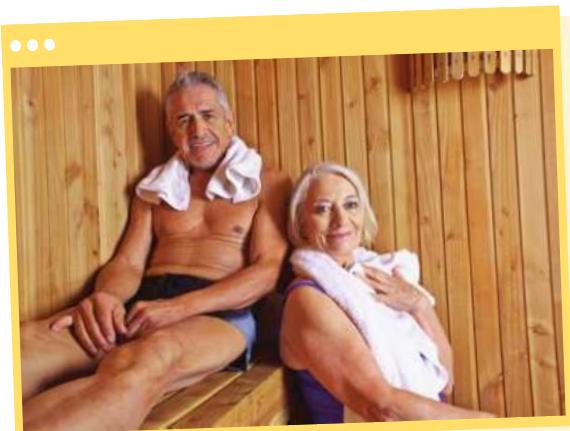
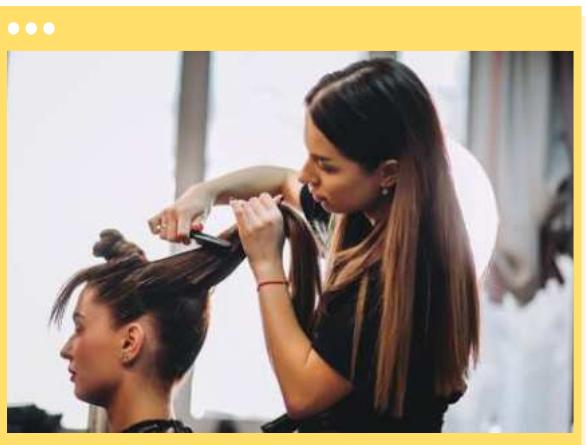
Goederen die zowel gezinnen als bedrijven kopen, schrijf je in beide kolommen.

- b** Bedenk voor de gezinnen en voor de bedrijven telkens vier extra voorbeelden.

••• Polyethyleentereftalaat

© Shutterstock / StanislauV

CONSUMPTIE-, INVESTERINGS- EN KAPITAALGOEDEREN

Goederen die de gezinnen kopen, vervullen de behoeften van gezinnen en zijn **consumptiegoederen**. Goederen die de bedrijven kopen, zijn **investeringsgoederen** en dienen om andere goederen te produceren. Het onderscheid tussen consumptiegoederen en investeringsgoederen is niet altijd even gemakkelijk. Zo is een wagen voor een gezin een **consumptiegoed**, terwijl die voor bedrijven tot de **kapitaalgoederen** behoort, en een duurzaam investeringsgoed is. De manier waarop het goed gebruikt wordt, is doorslaggevend om het onderscheid te maken.

- 2 Sommige consumptiegoederen zullen gezinnen een keer kunnen gebruiken terwijl ze andere consumptiegoederen lange tijd kunnen gebruiken om dezelfde behoefte te vervullen. Deel de consumptiegoederen uit vraag 1 in twee categorieën in. Kies uit:

tandpasta – hotelovernachting – auto – avondje cinema – smartphone – elektriciteit – laptop – stofzuiger – televisie – taxirit – kappersbeurt – sauna-bezoek – snoep – gas

- a Goederen die je slechts een keer of enkele keren kunt gebruiken, plaats je in de linkerkolom.
- b Goederen die je veel langer kunt gebruiken, plaats je in de rechterkolom.
- c Op basis van die indeling spreek je van niet-duurzame en duurzame goederen, of verbruiksgoederen en gebruiksgoederen. Noteer de benamingen in de juiste kolom.

BEPERKT AANTAL KEREN	MEERDERE KEREN

Investeringsgoederen

Investeringsgoederen dienen om andere goederen te produceren. Ook investeringsgoederen kunnen duurzaam of niet-duurzaam zijn. Duurzame investeringsgoederen zijn kapitaalgoederen, zoals machines en gebouwen, en hebben een levensduur van minimaal een jaar. Niet-duurzame investeringsgoederen worden verbruikt of dragen bij aan het productieproces. Voorbeelden daarvan zijn grond- en hulpstoffen.

- 3 Deel de investeringsgoederen uit vraag 1 in naar duurzaamheid. Kies uit:

afvulmachine (doseermachine) – hotelovernachting – auto – vorkheftruck – betaalterminal – smartphone – elektriciteit – laptop – transportband – taxirit – gas – polyethyleentereftalaat

NIET-DUURZAME INVESTERINGSGOEDEREN	KAPITAALGOEDEREN = DUURZAME INVESTERINGSGOEDEREN

- 4 Economische goederen kun je ook nog op een andere manier indelen. Kruis aan of het goed voor individueel gebruik bedoeld is en of het gebruik ervan betalend is.

	INDIVIDUEEL	BETALEND
Een paar schoenen		
De brandweer		
Een fiets		
Politie		
Straatverlichting		
Het leger		

Soorten goederen

Goederen die voor individueel gebruik en betalend zijn, zijn **zuiver individuele goederen**. Als je er niet voor betaalt, word je uitgesloten voor gebruik ervan. Bij die goederen speelt er ook rivaliteit omdat niemand anders het goed dat jij koopt, nog eens kan kopen. Als jij een broodje koopt als middagmaal dan kan niemand datzelfde broodje nog eten. Individuele goederen worden geproduceerd door bedrijven.

Goederen waarvan je het gebruik niet betaalt en waarvan je niet uitgesloten kunt worden om het te gebruiken, zijn **zuiver collectieve goederen**. De politie en de brandweer zijn er bijvoorbeeld voor iedereen. Zuiver collectieve goederen worden door de overheid geproduceerd. Mensen dragen bij aan de kosten van die goederen via de belastingen die ze betalen.

Naast individuele en collectieve goederen zijn er ook nog **quasicollectieve goederen**. In theorie zijn ze individueel leverbaar en kun je door niet-betaling uitgesloten worden van het gebruik ervan. Zo kan een privébedrijf tolwegen aanleggen en bij niet-betaling mensen uitsluiten om de tolweg te gebruiken. Ook de rivaliteit speelt een (beperkte) rol bij tolwegen. Wanneer er immers te veel mensen op hetzelfde moment de tolweg gebruiken zal er file ontstaan. Toch worden de meeste wegen niet als tolweg uitgebaat en is het de overheid die de goederen aanbiedt.

- 5 Ga naar iDiddit en zoek op de ontdekplaats de betekenis van **vrije goederen** op.

Explore 6 – Wat is welvaart?

Welvaart

Welvaart is de mate waarin mensen met schaarse middelen hun economische behoeften vervullen. Hoe meer geld je als consument ter beschikking hebt, hoe meer van jouw behoeften je kunt vervullen.

- 1 Geef met voorbeelden aan wat welvaart kan betekenen voor de volgende personen.

- a een superrijke

- b een dakloze

- c een jongere

- 2 Werk in twee groepen.

- a Ga naar iDiddit en lees het artikel van jouw groep.

Groep 1 Waarom groeit de Amerikaanse economie veel sneller dan de Europese?

Groep 2 Belgen rijksten ter wereld in ranglijst van Credit Suisse

- b Stel het artikel voor aan de hand van een powerpointpresentatie, een infographic of een storyboard. Raadpleeg de ICT-fiches van PowerPoint, Canva of Storyboard. Verwerk de volgende items in je presentatie.

- Is er een verschil in welvaart tussen landen volgens jouw artikel?
- Waarop baseert jouw artikel zich?

- c Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Explore 7 – Wat is welzijn?

- 1 Hoe tevreden ben je met jouw leven op dit ogenblik? Geef jezelf een score op een schaal van 1 tot 10 (1 = helemaal ontevreden, 10 = zeer tevreden).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

- 2 Heb je jezelf een hoge of een lage score gegeven? Surf via iDiddit naar de veerkrachttest. Komt je score overeen met je inschatting?

Welzijn

Welzijn gaat een stapje verder dan welvaart. Je weet dat er naast economische behoeften ook niet-economische behoeften zijn. Wanneer je zowel je economische als niet-economische behoeften kunt vervullen, dan is er sprake van welzijn. Welzijn meet met andere woorden de algemene tevredenheid van mensen.

- 3 Wat betekent welzijn voor deze personen? Geef een aantal voorbeelden.

- a een jongere

- b een 80-plusser

- 4 Surf via iDiddit naar de website van Statistiek Vlaanderen en bekijk hoe tevreden de Vlamingen zijn. Beantwoord de onderstaande vragen.

- a Welke score geeft de gemiddelde Vlaming (van 18 jaar en ouder) zichzelf op het vlak van levenstevredenheid? Vergelijk die score met jouw eigen score.

- b Markeer: De mensen zijn *meer / even / minder* tevreden in vergelijking met vijf of tien jaar geleden.

- c Geef drie zaken waarover de Vlamingen het meest tevreden zijn.

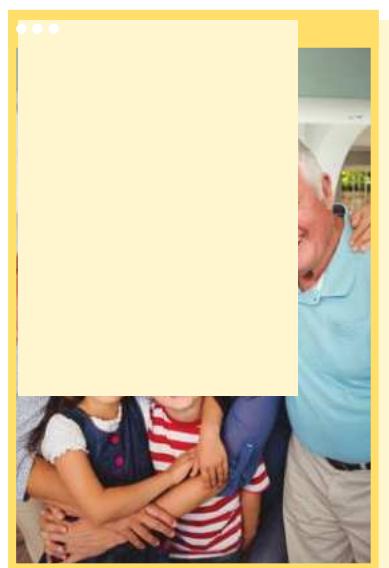

- d Geef drie zaken waarvoor de scores van tevredenheid een beetje lager liggen.

- e Wie is het meest tevreden? Markeer.

- mannen – vrouwen
- < 65 jaar – > 65 jaar
- mensen zonder partner – mensen met een partner
- mensen uit kleinere steden – mensen die elders wonen

Good to know

Het Federaal Planbureau heeft voor heel België de welzijnsindicator ‘Hier en Nu’ opgesteld. Die indicator houdt met een aantal zaken rekening.

- De gezondheidstoestand
- De levensstandaard en armoede: hoe hoog is het inkomen? Hoeveel inwoners bezitten hun eigen huis? Leeft iemand boven of onder de armoededrempel?
- Werk en vrije tijd
- Opleiding en vorming
- De samenleving (Kan hij iemand om hulp vragen? Is er iemand om in vertrouwen te nemen? Hoe veilig voelt hij zich? Hoeveel vertrouwen is er in de instellingen?)

- 5 Lees het artikel over het welzijn van de Belgen. Beantwoord de onderstaande vragen.

- a Hoe evolueert het welzijn van de Belgen?

- b Wat zijn de oorzaken van de evolutie van ons welzijn?

De welzijnsindicator is bijna op het laagste niveau sinds 2005

Het rapport van het planbureau laat een dalende trend zien van de welzijnsindicator in België tussen 2005 en 2022. In 2020, aan het begin van de coronacrisis, bleef de indicator stabiel, omdat van de versterkte solidariteit en de betere socio-economische indicatoren die zwaarder doorwogen dan de verslechtering van de mentale gezondheid. Maar na een stijging in 2021 gleed in 2022 de welzijnsindicator, vooral omdat van een verslechterde fysieke en mentale gezondheid, af naar bijna het laagste niveau sinds 2005.

Bron: plan.be, 2024-02-20

Good to know

Op internationaal vlak is er de index van de menselijke ontwikkeling of de HDI (Human Development Index) om welzijn te meten. De Verenigde Naties heeft die index ontwikkeld. Hij meet de gemiddelde prestaties van een land op het vlak van:

- gemiddelde levensverwachting,
- analfabetisme en het scholingsniveau,
- levensstandaard (door te kijken naar het inkomen per hoofd van de bevolking).

Via een ingewikkelde formule berekent de VN dan een cijfer tussen 0 en 1 en rangschikt ze de landen op basis van dat cijfer.

Tip:

Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje over de werking van de HDI.

6 Surf via iDiddit naar de aangegeven website.

a Noteer de HDI-score van België.

---

b Op welke plaats staat België daarmee in de lijst?

---

c In welk land is het welzijn het hoogst op basis van de HDI-score?

---

d In welk land is het welzijn het laagst op basis van de HDI-score?

Good to know

Naast de HDI berekent de Verenigde Naties ook de PHDI. Dat is een index die de HDI corrigeert op basis van de planetaire druk die een land uitoefent. Indien een land de planeet niet onder druk zou zetten door bijvoorbeeld geen CO₂ uit te stoten, zouden de HDI en de PHDI hetzelfde zijn. Hoe meer druk een land op de planeet uitoefent, hoe lager de PHDI ligt.

→ TO THE POINT

Behoeften zijn zaken die je als mens nodig hebt. Het vervullen van een behoefte leidt tot tevredenheid. Het niet vervullen van een behoefte kan leiden tot negatieve gevoelens. Er zijn verschillende soorten.

- **Economische behoeften of materiële behoeften** kun je vervullen door met geld goederen of diensten te kopen. **Niet-economische behoeften** kun je niet vervullen door iets te kopen. Zo hebben mensen nood aan goede vrienden en aan een goede gezondheid.
- De vervulling van **primaire behoeften** is levensnoodzakelijk, zoals de behoefte aan eten en drinken. De vervulling van **secundaire behoeften** is minder noodzakelijk. Secundaire behoeften kun je opdelen in normale behoeften en luxebehoeften. De vervulling van normale behoeften is minder noodzakelijk maar iedereen heeft zulke behoeften aan bijvoorbeeld een etentje met vrienden, op vakantie gaan of af en toe iets extra's voor zichzelf kopen. Een luxebehoefte is een behoefte aan goederen die niet echt noodzakelijk zijn.
- Een **individuele behoeft**e is een persoonlijke behoefte die je zelf kunt realiseren. **Collectieve behoeften** zijn behoeften die jij niet alleen hebt en waarvoor je anderen nodig hebt om ze te realiseren. Zo hebben mensen bijvoorbeeld de behoefte aan een goed bestuur van het land.

VIDEO

Om met je beperkte middelen zoveel mogelijk behoeften te vervullen, moet je keuzes maken, en heb je dus een **keuzeoprobleem**. Door te kiezen worden andere mogelijkheden onmogelijk. Je behoeften zijn immers altijd groter dan je middelen, of in economische termen: je vervult je behoeften met de **schaarse middelen** waarover je beschikt. Schaars betekent dat goederen beperkt beschikbaar zijn door de beperktheid van het inkomen.

Je kunt de goederen in verschillende categorieën indelen.

- Consumptiegoederen en investeringsgoederen
- Niet-duurzame goederen en duurzame goederen
- Individuele en collectieve goederen

Goederen die de gezinnen kopen, vervullen de behoeften van gezinnen en zijn **consumptiegoederen**. Goederen die de bedrijven kopen, zijn **investeringsgoederen** en dienen om andere goederen te produceren. Het onderscheid tussen consumptiegoederen en investeringsgoederen is niet altijd even gemakkelijk. Zo is een wagen voor een gezin een consumptiegoed, terwijl dat voor bedrijven een investeringsgoed, meer bepaald een kapitaalgoed, is. De manier waarop het goed gebruikt wordt, is doorslaggevend.

Goederen die je slechts een (paar) keer kunt gebruiken, zijn **niet-duurzame goederen of verbruiksgoederen**. Goederen die je veel vaker kunt gebruiken, zijn **duurzame goederen of gebrauchsgoederen**.

Investeringsgoederen dienen om andere goederen te produceren. Er bestaan duurzame en niet-duurzame investeringsgoederen. Duurzame investeringsgoederen zijn **kapitaalgoederen**, zoals machines en gebouwen, en hebben een levensduur van minimaal een jaar. Niet-duurzame investeringsgoederen zoals grond- en hulpstoffen worden verbruikt of dragen bij aan het productieproces.

Zuiver individuele goederen zijn goederen waarvoor je betaalt. Als je niet voor het goed betaalt, word je uitgesloten van gebruik van het goed. Bij die goederen speelt de rivaliteit omdat door de aankoop van het goed niemand anders nog dat goed kan kopen. Individuele goederen worden geproduceerd door bedrijven.

Goederen waarvoor je niet betaalt bij gebruik en waarvan je niet kunt uitgesloten worden, zijn collectieve goederen. De politie en de brandweer zijn er voor iedereen. **Zuiver collectieve goederen** worden door de overheid geproduceerd. Mensen dragen bij aan de kosten van die goederen via de belastingen.

Quasicollectieve goederen zijn theoretisch individueel leverbaar en bij niet-betaling kun je uitgesloten worden van het gebruik ervan, bijvoorbeeld een tolweg. Ook de rivaliteit speelt een (beperkte) rol. In de meeste gevallen is het de overheid die de goederen aanbiedt.

Vrije goederen zijn goederen die niet schaars zijn. Ze komen overvloedig voor in de natuur en er zijn geen productiefactoren voor nodig, denk maar aan zonlicht, lucht en water.

Productiefactoren zijn de middelen die nodig zijn om te produceren. Ten eerste heb je grondstoffen nodig om het product te maken, dat is de productiefactor natuur. Door de klimaatopwarming en alle bijbehorende problemen zal de productiefactor natuur de volgende jaren een belangrijke plaats in het productieproces blijven innemen. Ook energie zoals elektriciteit en water behoort tot de natuur. Om grondstoffen te verwerken tot producten heb je werknemers nodig. De productiefactor arbeid omvat zowel de intellectuele als de fysieke arbeid. Om het werk efficiënt uit te voeren maken werknemers gebruik van machines. Voor de aankoop van machines en de betaling van de arbeiders heb je geld nodig. Machines, gebouwen, geld ... vormen de productiefactor kapitaal. Ten slotte is er de ondernemer die het (productie)proces in gang zet, en de beslissingen neemt. Dat is de productiefactor ondernemerschap.

Welvaart is de mate waarin mensen met schaarse middelen hun economische behoeften vervullen. Wanneer je zowel je economische als niet-economische behoeften kunt vervullen, is er sprake van **welzijn**. Welzijn meet met andere woorden de algemene tevredenheid van mensen.

Action 1 – Welke behoeften hebben mensen?

1 Wat zijn behoeften?

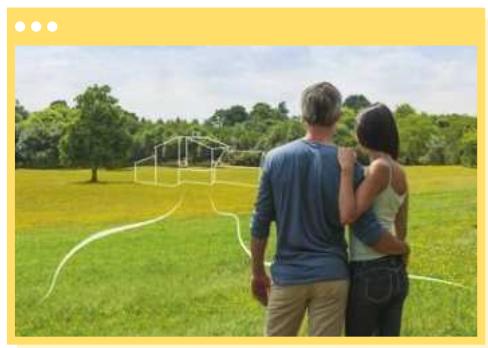
2 Waarom is er sprake van schaarste bij een behoefte?

---

3 Bekijk de behoeften in de tabel.

- a Zijn ze individueel of collectief? Kruis aan.
- b Markeer in het rood de behoeften die niet economisch zijn.

	INDIVIDUEEL	COLLECTIEF
Bedrijfsleider willen worden		
Een folder voor een deodorant		
Gelukkig zijn		
Goede ziekenhuiszorgen		
De presentatie van het nieuwe model van Tesla op het autosalon		
Op het platteland wonen		
Politieke partijen eisen meer politie op straat		
Reclame voor een levensverzekering		
Reclame voor kreeft en kaviaar		
Veilige fietspaden		
Verlangen naar zon		

Action 2 – Is kiezen verliezen?

Verklaar de volgende economische stelling: ‘Kiezen is verliezen’.

• • •

Action 3 – Welke soorten goederen zijn er?

Tot welke categorie(ën) behoort dit goed?

	CONSUMPTIEGOED	INVESTERINGSGOED	VERBRIUKSGOED	GEBRUIKSGOED	KAPITAALGOED	NIET-DUURZAAM INVESTERINGSGOED	SCHAARGOED	VRIJ GOED
Tablet								
Warme maaltijd								
Jeansbroek								
Zonlicht								
Containerschip								
Cruise op de Middellandse Zee								
Vlamvertragers								

Action 4 – Ken jij de productiefactoren?

Markeer de productiefactor die niet in het rijtje past en leg uit waarom niet.

- a water – winkelbediende – olie – elektriciteit

- b loodgieter – vastgoedmakelaar – winkelpand – verkoper

- c printer – inkt – kopieerapparaat – laptop

Action 5 – Wat zijn de productiefactoren van Altrea Logistics?

Lees het artikel.

- a Markeer de productiefactoren.
b Om welke productiefactor gaat het?

---

25 miljoen euro voor nieuwe chemische hub in Kempen

Het Limburgse bedrijf Altrea Logistics investeert 25 miljoen euro in een nieuwe chemische hub in Meerhout. Op termijn moet dat leiden tot 75 directe en indirecte jobs.

Altrea Logistics is in Meerhout begonnen met de bouw van een nieuwe Chemical Logistics Hub. 'Naast de warehousing en distributiediensten voor ADR-goederen (gevaarlijke stoffen, red.) kunnen klanten ook een beroep doen op bijkomende diensten, zoals herverpakken, koelen of verwarmen, afvullen, mengen of toevoegen van vloeistoffen volgens receptuur. Met andere woorden: we kunnen vanaf nu de hele keten van logistieke toegevoegde waarde voor chemische vloeistoffen en hoogwaardige droge stoffen voor onze rekening nemen.'

Bron: tijd.be, 2024-04-15

Action 6 – Spierkracht of machines?

Wat bedoelt de auteur met deze krantenkop uit *De Standaard*?

Spierkracht legt het af tegen machines

Action 7 – Maakt geld gelukkig?

Forum

Welke uitspraak past het best bij jou? Vergelijk klassikaal en bespreek.

- Geld is voor mij niet zo belangrijk, zolang ik maar gelukkig ben.
- Geld is voor mij zeer belangrijk. Ik hou van goed leven, feesten en plezier maken.
- Geen van beide uitspraken past bij mij. Ik vind dat geld ...

→ BREAKING NEWS

- 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.

- 2 Los de vragen op.
- 3 Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheert.

	JA	KAN BETER	EXTRA OEFENMATERIAAL
1 Ik kan verwoorden wat een behoefte is.	☐	☐	_____
2 Ik kan behoeften indelen in verschillende soorten.	☐	☐	_____
3 Ik kan uitleggen wat het keuzeprobleem is.	☐	☐	_____
4 Ik kan de productiefactoren opsommen en van iedere productiefactor een voorbeeld geven.	☐	☐	_____
5 Ik kan het begrip ‘schaarste’ uitleggen.	☐	☐	_____
6 Ik kan de begrippen ‘welvaart’ en ‘welzijn’ uitleggen en het onderscheid tussen beide benoemen.	☐	☐	_____
7 Ik kan verschillende methodes opsommen om naar welvaart en welzijn te kijken.	☐	☐	_____
8 Ik kan een mening formuleren over wat welzijn voor mij betekent.	☐	☐	_____

LEVEL ③

Hoe creëren ondernemingen toegevoegde waarde en welvaart?

→ INTRO

1

Ga naar iDiddit. Bekijk het filmpje en beantwoord de vragen.

- a Hoeveel ondernemingen hebben meegewerkt aan de creatie van de tafel?

- b Waarmee verdient de meubelmaker in het filmpje geld?

- c Waarom koopt de meubelmaker volgens jou zijn hout lokaal?

2

In dit Level beantwoord je stap voor stap deze onderzoeksvraag:

Hoe creëren ondernemingen toegevoegde waarde aan een product en welvaart?

Explore 1— Wat is een bedrijfskolom?

BEDRIJFSKOLOM

Een bedrijfskolom is een overzicht van alle ondernemingen die meewerken aan de vervaardiging van het product. De bedrijfskolom begint bij de producent van de grondstoffen en eindigt bij de kleinhandel of detailhandel die product verkoopt aan de consument. De consument maakt geen onderdeel uit van de bedrijfskolom.

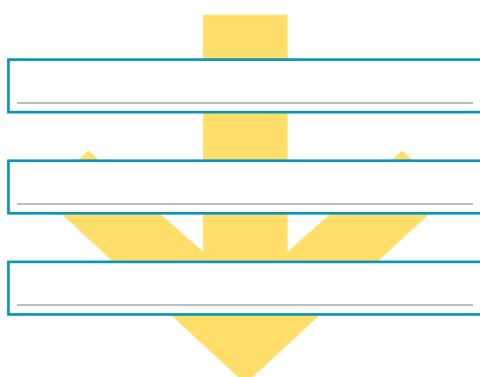
- ▶ Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje over het maken van frietjes. Beantwoord de vragen.

- a Hoeveel ondernemingen werken mee aan het product?

- b Voeg de ondernemingen toe in het schema.

Explore 2— Hoe werkt een bedrijfskolom?

Toegevoegde waarde

In een bedrijfskolom voegt iedere schakel waarde toe aan het product door het product te bewerken. Door waarde toe te voegen creëren ondernemingen welvaart. Voor die toevoeging van waarde aan het product, vraagt elke onderneming een vergoeding. Dat is de toegevoegde waarde. De totale toegevoegde waarde per product is de prijs die de consument voor het product betaalt.

Voor deze opdracht heb je de keuze. Kies optie 1 als je een uitdaging wilt. Kies optie 2 als je liever wat ondersteuning wilt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Bekijk de bedrijfskolom

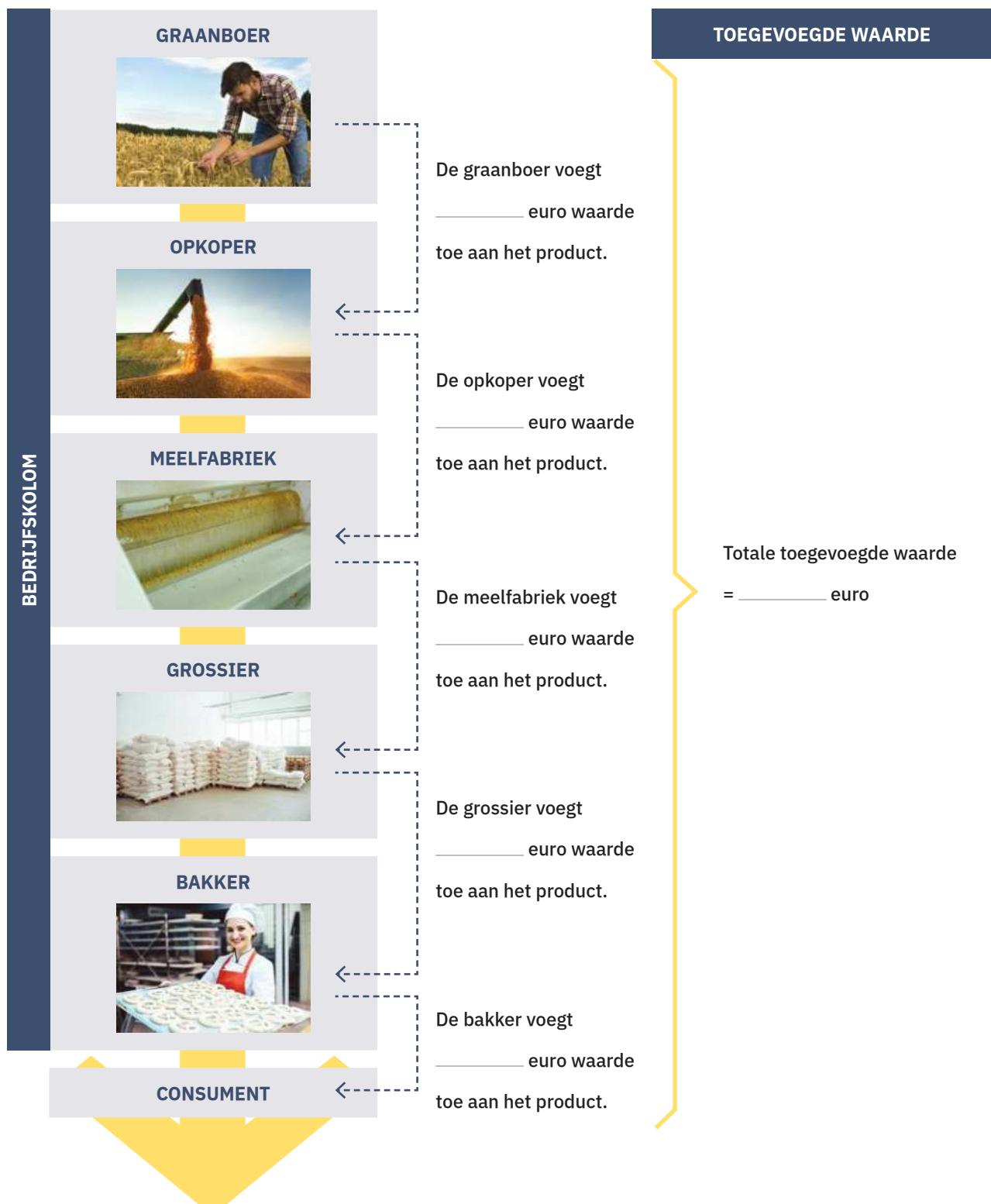
- a Hoeveel waarde voegt iedere onderneming aan het product toe? Vul aan in het schema.
  - b Hoeveel bedraagt de totale toegevoegde waarde?
  - c Vul aan: De totale toegevoegde waarde = de prijs die de _____ betaalt.
  - d Waarom maakt de consument geen deel uit van de bedrijfskolom?
-
-

□ **Optie 2** **Bekijk het filmpje**

- Geef een ander woord voor oerproducent: _____
- Zoek op internet een synoniem voor grossier: _____
- Noteer in het schema hoeveel waarde iedere onderneming aan het product toevoegt.
- Hoeveel bedraagt de totale toegevoegde waarde? _____
- Vul aan: De totale toegevoegde waarde = de prijs die de _____ betaalt.
- Waarom maakt de consument geen deel uit van de bedrijfskolom?

Explore 3 – Kan een bedrijfskolom veranderen?

Werk in vijf groepen. Elke groep bestudeert zijn toegewezen case.

Groep 1

- a Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje.
b Lees het fragment uit het krantenartikel.
c Welke invloed hebben het 'winkelhieren' en de korte keten op de lengte van de bedrijfskolom?

De Zwevezeelse familie Vannevel heeft de schuur waar ze al tientallen jaren aardappelen verkoopt, omgebouwd tot een volwaardige hoevewinkel, 't Schuurke. Dochters Charlotte (21) en Lore (19) zullen er vanaf vrijdag 4 december groenten, fruit en zuivelproducten verkopen.

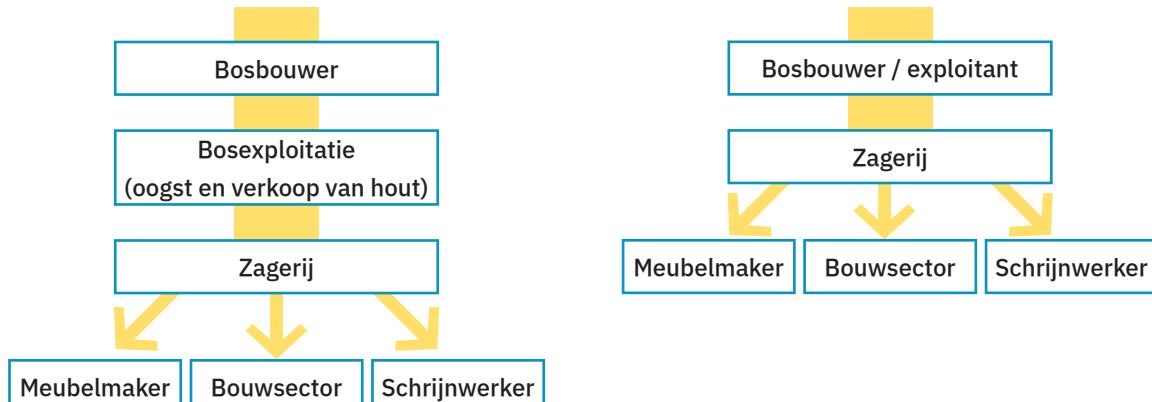
Het fruit, de groenten en de zuivelproducten zoals boter, kaas, karnemelk, yoghurt en eieren zijn afkomstig van lokale landbouwers. 'We vinden het heel belangrijk dat producent en consument in nauw contact staan met elkaar. Dankzij de korte keten wordt kwaliteit gegarandeerd.'

Naar: nieuwsblad.be, 2020-12-02

Groep 2

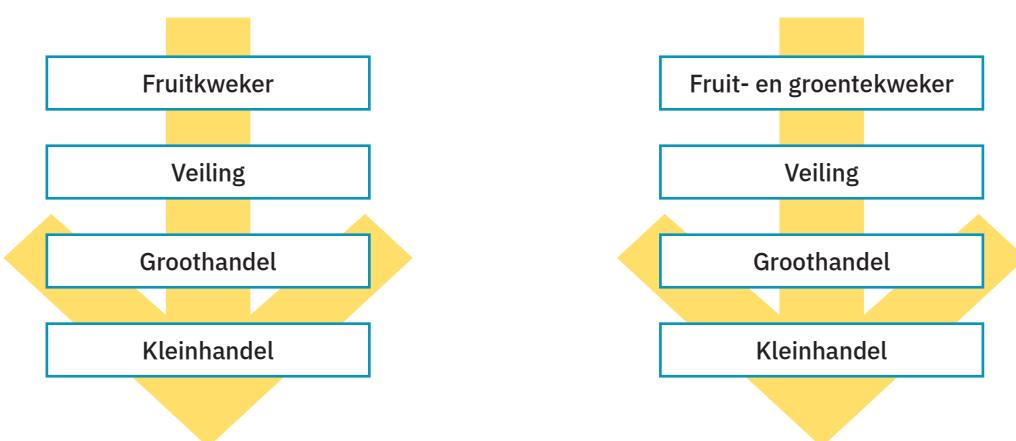
- a Bekijk beide bedrijfskolommen.
- b Welke invloed heeft een fusie (= integratie) van de bosbouwer en bosexploitant op de lengte van de bedrijfskolom?

Groep 3

- a Bekijk de bedrijfskolom van een fruitkweker.
- b Markeer het juiste antwoord.

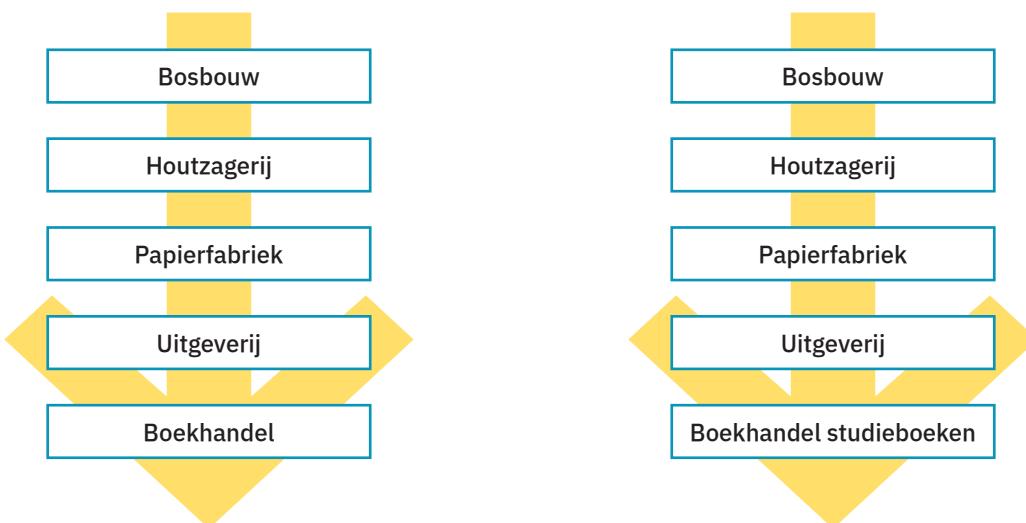
De fruitkweker beslist om niet alleen fruit maar ook groenten te kweken. De bedrijfskolom wordt *smaller / breder*. Als ondernemingen beslissen om er extra activiteiten bij te doen die niet tot de gewone bedrijfsactiviteiten behoren, is er sprake van *specialisatie / branchevervaging of parallelisatie*.

Groep 4

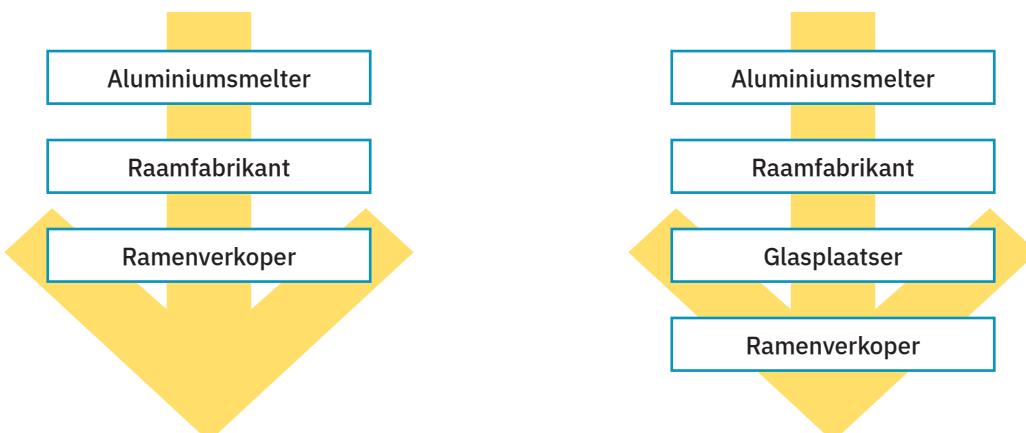
- a Bekijk de bedrijfskolom van een boekhandel.
- b Markeer het juiste antwoord.

De boekhandel beslist om voortaan enkel schoolboeken te verkopen. Ondernemingen die zich toespitsen op een product binnen de eigen bedrijfstak maken de bedrijfskolom *smaller / breder*. Dat heet *specialisatie / branchevervaging of parallelisatie*.

Groep 5

- a Bekijk beide bedrijfskolommen.
- b De raamfabrikant beslist om enkel nog de ramen aan te bieden en zelf geen glas in de raamprofielen te plaatsen. Een andere onderneming zal het glas in de ramen zetten. Dat is differentiatie. Bij differentiatie stoot een bedrijf een deel van de productieactiviteit af. Welke invloed heeft die beslissing op de bedrijfskolom?

Explore 4 – Wat is de bruto toegevoegde waarde?

Bruto toegevoegde waarde

De totale verkopen van een onderneming vormen de **omzet**. Het verschil tussen de omzet en de kosten voor de aankoop van goederen (inclusief diensten) bij leveranciers, is de **bruto toegevoegde waarde**. Diensten zijn bijvoorbeeld de kosten voor transport van de goederen of verzekeringen. Door te produceren voegt een onderneming bijgevolg waarde toe aan een product.

- 1 Bestudeer het schema. Een onderneming koopt voor 80,00 euro groenten bij de groenteboer en verwerkt die tot soep. Ze verkoopt de soep voor 170,00 euro. Hoeveel waarde heeft de onderneming door middel van productie toegevoegd?

Schema 1: Bruto toegevoegde waarde

- 2 Lees de onderstaande situatie. Bereken de bruto toegevoegde waarde.

A.S.Adventure.edu verkoopt 2 000 jeansbroeken aan 110,00 euro per stuk. De aankoopprijs van een jeansbroek bedraagt 40,00 euro en de kostprijs van de diensten bedraagt 4 500,00 euro.

Explore 5 – Wat is het verschil tussen bruto en netto toegevoegde waarde?

MORE

Good to know

Bij de bruto toegevoegde waarde houd je nog geen rekening met de kosten van afschrijvingen van de gebruikte kapitaalgoederen. Wat er nadien overblijft, is de netto toegevoegde waarde.

Afschrijvingen zijn enerzijds een boekhoudkundige manier om de kosten van investeringen te spreiden over meerdere jaren, en anderzijds een manier om de waardevermindering van goederen (activa) over een bepaalde periode weer te geven. Stel dat je vorig jaar een dure productiemachine van 100 000,00 euro aangekocht hebt en je die machine volledig in de kosten van het boekjaar meerekent, dan zal je winst voor dat boekjaar flink lager liggen. Dat is eigenlijk niet eerlijk omdat je die machine misschien wel tien jaar in je onderneming zult gebruiken. Daarom zijn er afschrijvingen. Je kunt de kosten van de aankoop (in dit voorbeeld 100 000,00 euro) spreiden over de levensduur van de machine. Indien de machine tien jaar gebruikt wordt, boek je ieder jaar 10 000,00 euro in kosten en spreid je de kostprijs over de verschillende jaren. Door het gebruik en de veroudering van de machine zal de waarde van die machine ieder jaar ook dalen. Door de machine jaarlijks 10 000,00 euro af te schrijven geef je in de boekhouding eveneens aan dat de machine voor 10 000,00 euro in waarde verminderd.

- Vul het schema aan.

OMZET		
– inkopen	=	toegevoegde waarde
	– afschrijving	= toegevoegde waarde

- Bereken de netto toegevoegde waarde. Je herneemt het voorbeeld van A.S.Adventure.edu uit Explore 4.

A.S.Adventure.edu verkoopt 2 000 jeansbroeken aan 110,00 euro per stuk. De aankoopsprijs van een jeansbroek bedraagt 40,00 euro en de kostprijs van de diensten bedraagt 4 500,00 euro. De kosten voor de afschrijving van kapitaalgoederen bedragen 22 400,00 euro.

Explore 6 – Welke kosten moeten uit de toegevoegde waarde betaald worden?

MORE

- Om te produceren heeft een bedrijf productiefactoren nodig. Welke productiefactoren zijn er?

Good to know

- Rente:** De vergoeding die je krijgt, wanneer je geld uitleent. Banken rekenen rente aan bij het uitlenen van geld.
- Huur:** De vergoeding die je bij de verhuur van een gebouw ontvangt.
- Loon:** De vergoeding voor geleverde arbeid.
- Pacht:** De vergoeding die je krijgt, wanneer je grond ter beschikking stelt.
- Winst:** Het geld dat overblijft, nadat je de kosten van de inkomsten afgetrokken hebt.

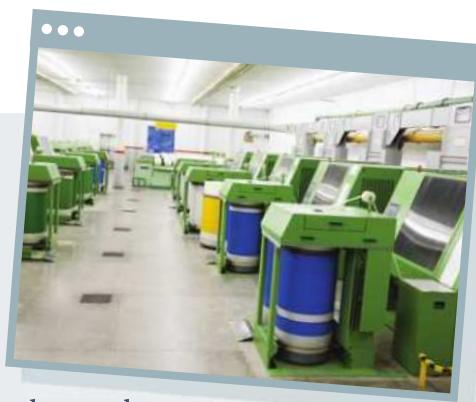
- Een onderneming moet de leverancier van een productiefactor vergoeden. Doordat ondernemingen waarde toevoegen aan het product, kunnen ze die kosten betalen uit de (bruto) toegevoegde waarde. Vul aan welke vergoeding er voor welke productiefactor is. Kies uit :

rente – huur – loon – pacht – winst

3 Vul het schema aan.

Een onderneming heeft 60 000,00 euro loonkosten. Daarnaast heeft de onderneming een huurlast voor de gebouwen van 20 000,00 euro. De afschrijvingen van de machines bedragen 15 000,00 euro en de aankoop van materialen bij de leveranciers bedraagt 40 000,00 euro. Op een lening bij de bank voor de aankoop van een magazijn betaalt de onderneming jaarlijks 4 000,00 euro rente. De onderneming heeft voor 250 000,00 euro goederen verkocht.

OMZET € _____					
- inkopen € _____	= € _____	bruto toegevoegde waarde			
	- € _____ afschrijving	= € _____	netto toegevoegde waarde		
		Loon € _____	Rente € _____	Pacht € _____	Winst € _____

Explore 7 – Wat als ... je de toegevoegde waarde van alle goederen en diensten neemt?

BBP

Indien je de som neemt van de toegevoegde waarde van alle geproduceerde goederen en diensten in een land gedurende een jaar, krijg je het **bruto binnenlands product of bbp** van een land. Door het bbp ieder jaar te vergelijken met het voorgaande jaar krijg je een inzicht in de groei van de economie van een land.

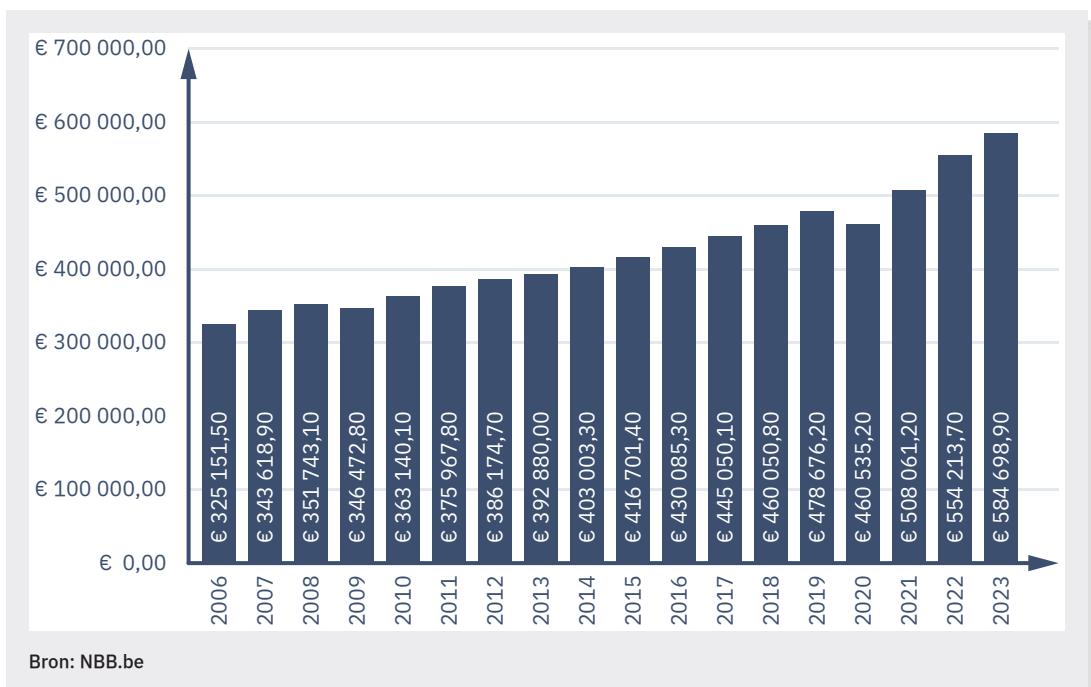

- Ga naar iDiddit en open de werkmap 'bbp.xlsx'.

- Bereken de jaarlijkse economische groei voor België uitgedrukt in procent.
- Ontwerp grafiek 1 die de evolutie van het bbp en de groei weergeeft. Gebruik ICT-fiche_R_30.
- Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Grafiek 1: Het bbp in België

- 2 De economie groeit niet ieder jaar evenveel. In 2009 en 2020 zie je zelfs een krimp van de economie. Wat zijn volgens jou de oorzaken van die krimp? Gebruik het internet.

Good to know

De welvaart – die vaak gemeten wordt op basis van het bbp – stijgt jaarlijks gemiddeld met een kleine 2 %. Dat merk je op een jaar tijd niet meteen. Meestal merk je dat pas tien jaar later. Ongeveer om de 30 jaar verdubbelt de welvaart.

Denk hier eens over na of bespreek het met je ouders:

Begin de jaren 90 van de vorige eeuw had niemand een gsm of een laptop. Nu zijn er in de meeste huishoudens minstens een computer en meerdere gsm's. Het internet deed zijn intrede in de huiskamers vanaf midden de jaren 90. De smartphones kwamen op de markt rond 2005-2007. De iPad werd voorgesteld in 2010. Netflix en smartwatches zijn tegenwoordig ook niet meer weg te denken uit ons leven.

- 3** Omdat grote landen veel meer inwoners hebben dan kleine landen, ligt het bbp in die landen in de meeste gevallen hoger en is het moeilijk te vergelijken. Om het bbp van landen met elkaar te vergelijken wordt het totaal bbp door het aantal inwoners gedeeld. Dat is het bbp per capita of het bbp per inwoner.
- Zoek op internet een lijst met de rangschikking van het bbp per capita.
  - Op de hoeveelste plaats staat België in de lijst?

Explore 8 – Hoe kunnen ondernemingen op een duurzame manier waarde creëren?

Good to know

De mens staat voor grote uitdagingen. Omwille van de klimaatopwarming, de uitputting van alle grondstoffen, de vervuiling van de lucht, beken, rivieren en oceanen, de bedreiging van duizenden dier- en plantensoorten, zal de productie en bijgevolg de toegevoegde waarde van iedere schakel in de bedrijfskolom in de toekomst duurzamer moeten gebeuren.

Louis Neefs zong daar meer dan 50 jaar geleden al over.

- 1** Werk in drie groepen.

- a** Elke groep verwerkt een begrip in verband met duurzaamheid: deeleconomie, circulaire economie of donuteconomie.
- b** Ga naar iDiddit. Elke groep vindt er voor zijn begrip een website ter inspiratie. Raadpleeg gerust ook andere bronnen zodat je de vragen kunt beantwoorden.
- c** Beantwoord de vragen van je groep. Stel het begrip op een originele manier (infographic, Storyboard, mindmap ...) voor aan de andere klasgenoten. Zorg dat alle antwoorden in je presentatie aan bod komen. Raadpleeg de ICT-fiches van rekenblad, Storyboard of mindmap.

Groep 1 Deeleconomie

- Omschrijf in je eigen woorden wat een deeleconomie is.
- Geef vijf concrete voorbeelden van een deeleconomie en leg telkens kort uit hoe die werkt.
- Hoe dragen de ondernemingen binnen de deeleconomie bij aan een duurzame samenleving?
- Bespreek verschillende voor- en de nadelen van een deeleconomie.
- Hoe sta je tegenover het principe van een deeleconomie?

Groep 2 Circulaire economie

- Omschrijf in je eigen woorden wat een circulaire economie is.
- Maak een vergelijking tussen het begrip ‘circulaire economie’ en ‘lineaire economie’.
- Waarom is het nodig om over te stappen naar een circulaire economie?
- Bespreek een aantal voordelen van een circulaire economie.

Groep 3 Donuteconomie

- Wat is het uitgangspunt van de donuteconomie?
- Wat is volgens de auteur van de donuteconomie het probleem met de huidige economie?
- Aan de hand van welke figuur stelt de auteur welvaart voor? Leg die figuur uit.

- 2 Surf via iDiddit naar de website van Change en verken een meer praktische kijk op duurzame waardecreatie.

- a Klik op de rubriek ‘Nieuws en verhalen’.
- b Geef drie voorbeelden van ondernemingen die op een duurzame manier waarde creëren.

- c Leg elk voorbeeld in een drietal zinnen uit.

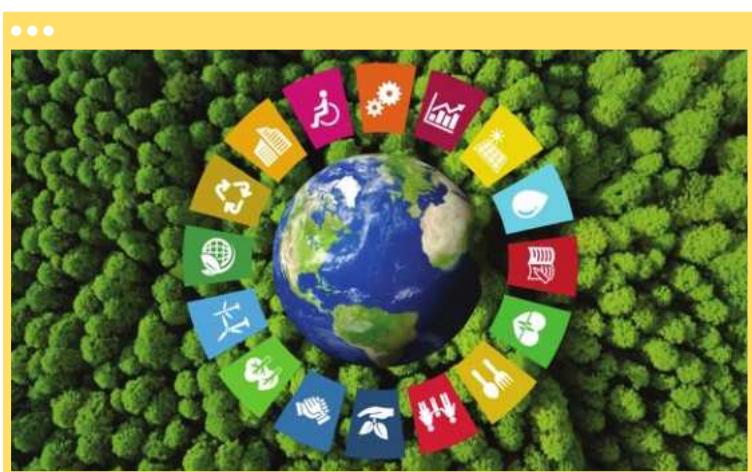

→ TO THE POINT

Een **bedrijfskolom** is een overzicht van alle ondernemingen die meewerken aan de vervaardiging van het product. Ze start bij de producent van de grondstoffen en eindigt bij de kleinhandel die het product verkoopt aan de consument.

Iedere onderneming in een bedrijfskolom voegt waarde toe. De totale toegevoegde waarde binnen een bedrijfskolom is de prijs die de consument betaalt.

Door de digitalisering van de maatschappij en het meer online kopen kan een bedrijfskolom korter worden. Indien de bedrijfskolom korter wordt, wordt er minder waarde toegevoegd en wordt het product goedkoper voor de consument. Ook door integratie, parallelisatie, specialisatie en differentiatie kan de bedrijfskolom veranderen.

Het verschil tussen de **omzet** van en de kosten voor de aankoop van goederen (inclusief diensten) bij leveranciers is de **bruto toegevoegde waarde**.

Enkele voorbeelden van diensten zijn:

- De kostprijs van een transportbedrijf die de eindproducten naar de klant brengt.
- De kostprijs voor het verzekeren van de verkregen goederen.

Door te produceren voegt een onderneming waarde toe aan een product en wordt er welvaart gecreëerd.

Van de (bruto) toegevoegde waarde moet een bedrijf de kosten betalen. De productiefactoren die een bedrijf inzet moeten vergoed worden.

PRODUCTIEFACTOREN			
NATUUR	ARBEID	KAPITAAL	ONDERNEMERSCHAP
 A photograph of several large, fluffy white cotton bolls.	 A photograph of two construction workers wearing hard hats and safety vests, looking at a large sheet of paper (blueprint).	 A photograph of a garment factory interior with several mannequins and sewing machines.	 A photograph of a businessman in a suit standing next to a small green tree, watering it with a watering can.
VERGOEDING			

De som van de toegevoegde waarde van alle geproduceerde goederen en diensten in een land gedurende een jaar is het **bruto binnenlands product of bbp** van dat land.

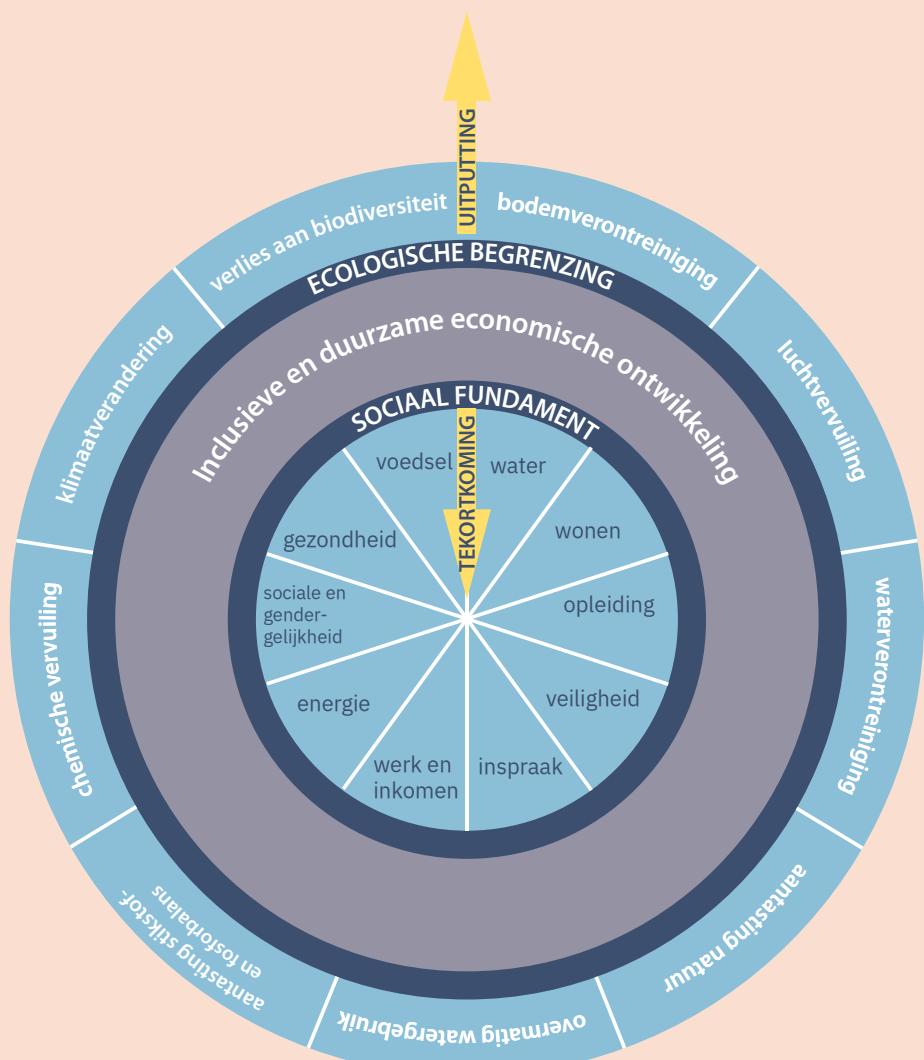
Door het bbp ieder jaar te vergelijken met dat van het voorgaande jaar krijg je inzicht in de groei van de economie van een land.

Omwille van de klimaatopwarming, de uitputting van alle grondstoffen, de vervuiling van de lucht, beken, rivieren en oceanen, de bedreiging van duizenden dier- en plantensoorten, zal de productie en bijgevolg de toegevoegde waarde van iedere schakel in de bedrijfskolom in de toekomst duurzamer moeten gebeuren.

In een **circulaire economie** proberen de bedrijven alles wat van waarde is, waardevol te houden. Er gaat (bijna) niets verloren. Materialen en producten worden zoveel mogelijk hersteld of gebruikt voor andere producten. De gebruikte materialen zijn recycleerbaar of afbreekbaar aan het einde van hun levensduur.

In een **deeleconomie** delen gebruikers producten met elkaar. Consumenten laten elkaar gebruikmaken van hun onderbenutte consumptiegoederen. Voorbeelden van een deeleconomie zijn gezinnen die een kamer in hun woning verhuren via Airbnb, het autodeelplatform Cambio of meerdere gezinnen die gezamenlijk een grasmachine aankopen ...

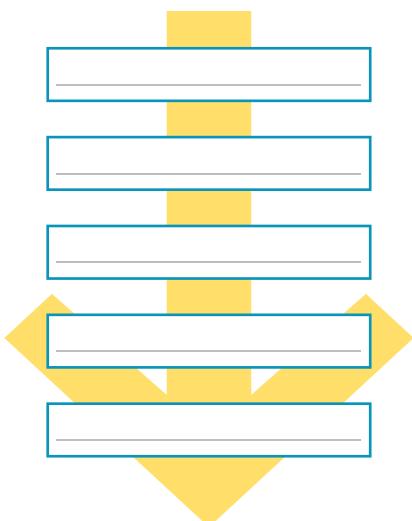
De natuur is het uitgangspunt voor de economie. Er moet een wereldeconomie komen zonder oneindige groei zoals het nu het geval is, het gaat om de **donuteconomie**. Zoals de naam het zegt, wordt de economie bekeken als een donut. De binnenste ring van de donut geeft de sociale ondergrens voor de mensheid en de buitenste ring duidt het ecologische plafond van de aarde aan. De nieuwe economie moet binnen die twee ringen blijven om voor iedereen een duurzame en sociale wereld te creëren. Iedereen moet beschikken over zaken als voedsel, onderwijs, gezondheidszorg, een woning en gelijkwaardige kansen. Om de buitenste ring niet te overschrijden mag de groei niet oneindig zijn.

Action 1 – De weg die chocolade aflegt

- Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje over de productie van chocolade. Plaats de ondernemingen op de juiste plaats in de bedrijfskolom. Kies uit:

groothandel – cacaoplantage – chocoladefabriek – exporteur – kleinhandel

Action 2 – Integratie, specialisatie, parallelisatie, differentiatie

Gaat het in deze situaties om integratie, differentiatie, parallelisatie of specialisatie?

- a De chocoladefabriek begint ook koekjes te bakken.
- b De cacaoplantage begint ook soja te kweken.
- c De cacaoplantage en de exporteur fuseren tot één onderneming.
- d Een verkoper van ramen en deuren gaat enkel nog ramen verkopen.

Action 3— De bruto toegevoegde waarde bij A.S.Adventure.edu

Bereken de bruto toegevoegde waarde van A.S.Adventure.edu.

✓ A.S.Adventure.edu heeft de zomercollectie herenkleding (inclusief diensten) aangekocht voor 1 289 300,00 euro. De collectie is verkocht voor 3 200 000,00 euro.

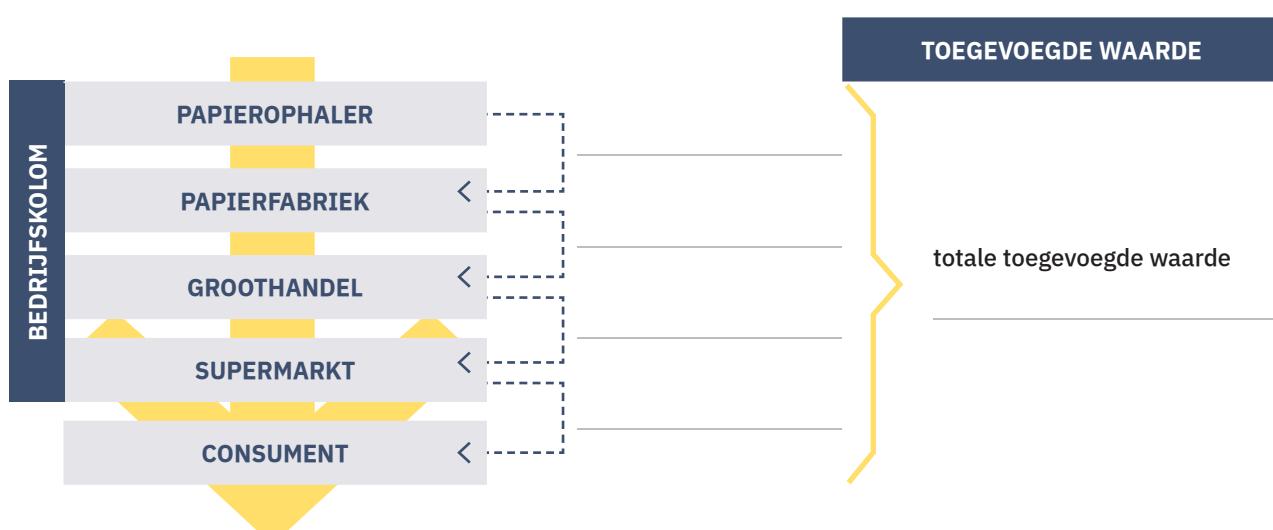

Action 4— De toegevoegde waarde van toiletpapier

1 Lees het verhaal.

- Noteer van iedere onderneming in de bedrijfskolom de toegevoegde waarde.
- Bereken de totale toegevoegde waarde.

✓ Een ophaler van oud papier verkoopt het papier aan de papierfabriek voor 0,02 euro. De papierfabriek verwerkt het oud papier tot toiletpapier en verkoopt het aan de groothandel voor 0,07 euro. De groothandel verkoopt het toiletpapier aan de supermarkt voor 0,18 euro. De supermarkt verkoopt het toiletpapier voor 0,37 euro per rol.

- 2 Vul aan: De totale toegevoegde waarde = de prijs die de _____ betaalt.

Action 5 – Bruto en netto toegevoegde waarde

MORE

- 1 Vul het schema aan om de bruto toegevoegde waarde, de netto toegevoegde waarde en de winst te berekenen.

Een lokale supermarkt in Oost-Vlaanderen heeft de volgende kosten en inkomsten. De supermarkt huurt een gebouw voor 55 000,00 euro. De supermarkt heeft een lening bij de bank van 250 000,00 euro en betaalt daarop jaarlijks 6 300,00 euro rente. De loonkosten bedragen 160 000,00 euro en de afschrijvingen van de machines bedragen 42 000,00 euro. De aankoop van goederen (inclusief diensten) bij de leveranciers kost 270 000,00 euro. De supermarkt heeft voor 560 000,00 euro goederen verkocht.

OMZET € _____				
– inkopen € _____	= € _____	bruto toegevoegde waarde		
– € _____ afschrijving	= € _____	netto toegevoegde waarde		
	Loon € _____	Rente € _____	Pacht € _____	Winst € _____

- 2 Vul de onderstaande tekst aan.

De netto toegevoegde waarde plus de afschrijving is de _____ toegevoegde

waarde. De netto toegevoegde waarde bestaat uit de vergoeding voor _____

_____ . Het verschil tussen de bruto toegevoegde waarde en de netto

toegevoegde waarde bestaat uit de _____ .

Afschrijvingen zijn kosten voor de slijtage / het gebruik van _____ .

De kosten van de verzekering van de goederen, de reclamekosten en de transportkosten zijn _____ .

De vergoeding voor de ondernemer heet de _____ .

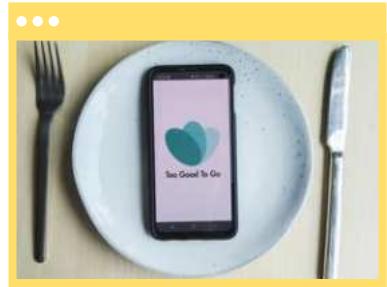
Action 6 – De toegevoegde waarde van Mr. Manchette

- Ga naar iDiddit en bekijk het filmpje van Mr. Manchette. Hoe zet die onderneming in op duurzame toegevoegde waarde? Leg uit aan de hand van minstens vier voorbeelden.

Action 7— Too Good To Go

- Surf via iDiddit naar de website van Too Good To Go. Beantwoord de onderstaande vragen.

- a Wat is de missie van Too Good To Go?**

© Shutterstock / Stephan Melzer

- b Waarom is voedselverspilling een probleem? Geef een aantal redenen.

- c Hoe kunnen bedrijven helpen om minder voedsel te verspillen?
-
-
-

Forum

Wat kun je zelf doen om voedselverspilling tegen te gaan?

Action 8 – De toegevoegde waarde en het bbp

Ga naar iDiddit en open de werkmap ‘bbpbuurlanden.xlsx’.

- Bereken de procentuele groei van het bbp voor België en zijn buurlanden.
- Ontwerp de onderstaande grafiek.
- Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Grafiek 2: Groei van het bbp voor België en zijn buurlanden

→ BREAKING NEWS

- 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.
- 2 Los de vragen op.
- 3 Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheerst.

	JA	KAN BETTER	EXTRA OEFENMATERIAAL
1 Ik kan uitleggen wat een bedrijfskolom is.	☐	☐	_____
2 Ik kan uitleggen hoe een bedrijfskolom werkt.	☐	☐	_____
3 Ik kan uitleggen hoe productiefactoren vergoed worden.	☐	☐	_____
4 Ik kan het verband tussen toegevoegde waarde en welvaart uitleggen.	☐	☐	_____
5 Ik begrijp het verband tussen toegevoegde waarde en bbp.	☐	☐	_____
6 Ik kan de procentuele groei van het bbp berekenen en grafisch weergeven.	☐	☐	_____
7 Ik kan alternatieve economische modellen zoals donuteconomie, circulaire economie en deeleconomie uitleggen.	☐	☐	_____
8 Ik kan voorbeelden geven van duurzame waardecreatie.	☐	☐	_____

LEVEL ④

Welke combinatie van goederen kiest de consument op basis van voorkeur en budget?

→ INTRO

1

Lees het verhaal van Jolien.

- a Zoek op internet de prijs van een paar Nike Air Force 1 (dames).

- b Jolien gaat ook graag naar McDonald's. Om toch nog een beetje gezond te eten, kiest ze daar voor het McMenu Filet-O-Fish. Hoeveel kost dat menu? Gebruik het internet.

Jolien heeft een schoenenverslaving. Ze koopt dan ook regelmatig nieuwe schoenen: soms in de solden, soms uit de nieuwe collectie. Ze koopt ook wel eens de schoenen waarvoor celebs reclame maken. Maar was Jolien altijd even tevreden met haar aankoop?

2

Wanneer Jolien hongerig is, zal ze zeer tevreden zijn met haar McMenu Filet-O-Fish. Zal ze even tevreden zijn wanneer ze een tweede McMenu consumeert? En zal ze even tevreden zijn met het derde McMenu als bij de twee vorige? Bespreek klassikaal.

Good to know

Joliens tevredenheid met een product hangt af van het aantal stuks dat ze al had. Het eerste menu levert een grotere tevredenheid of groter nut op dan het tweede. Het tweede menu levert dan weer een grotere tevredenheid op dan het derde menu. Maar natuurlijk kan Jolien niet eindeloos menu's verorberen. Het aantal burgers en haar budget is niet onuitputtelijk.

3

In dit Level beantwoord je stap voor stap deze onderzoeksvraag:

Welke combinatie van goederen kiest de consument op basis van voorkeur en budget?

Explore 1 – Welke combinatie van goederen geniet de voorkeur?

Voorkeur en tevredenheid

Een consument koopt niet één goed maar een heleboel producten en diensten. Daarbij kan hij een **voorkeur** of **preferentie** hebben voor bepaalde combinaties van goederen.

Een consument heeft een **budget** en moet kiezen welk product hij wil aanschaffen. De consument zal daarbij proberen om zijn nut of **tevredenheid** te maximaliseren of zo groot mogelijk te maken.

Rachid, die soms wel meerdere keren per maand naar de film gaat, eet ook graag popcorn. Aangezien zijn budget niet oneindig is, zal hij dus een keuze maken tussen een bepaalde hoeveelheid popcorn en een bepaalde hoeveelheid film. Bestudeer grafiek 1.

- a De startsituatie is punt p. Punt p is een combinatie van films en popcorn waarmee Rachid tevreden is. Voor hoeveel films en zakjes popcorn kiest hij daar?

- b Bekijk de combinaties op de paarse lijn. Hoe is die situatie?

- c Bestudeer de combinaties op de blauwe lijn. Hoe is die situatie?

Good to know

De consument heeft een voorkeur voor meerdere stuks van een product dan voor minder stuks van dat product. Logisch, toch? Als jij kunt kiezen tussen twee of tien paar schoenen, dan is de keuze snel gemaakt.

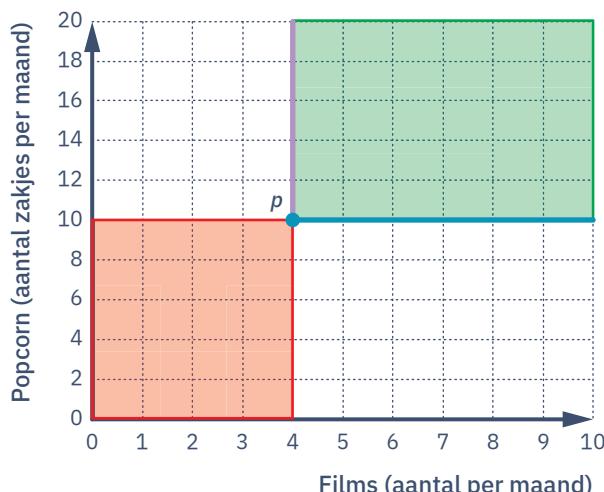
- d Bekijk de combinaties van aantal films en aantal zakjes popcorn in het groene vak. Zal Rachid daar meer of minder tevreden mee zijn?

- e Wat kun je zeggen over de combinaties van films en popcorn in het rode vlak? Is Rachid daar meer of minder tevreden mee?
-
-

Grafiek 1: Keuze tussen films en popcorn

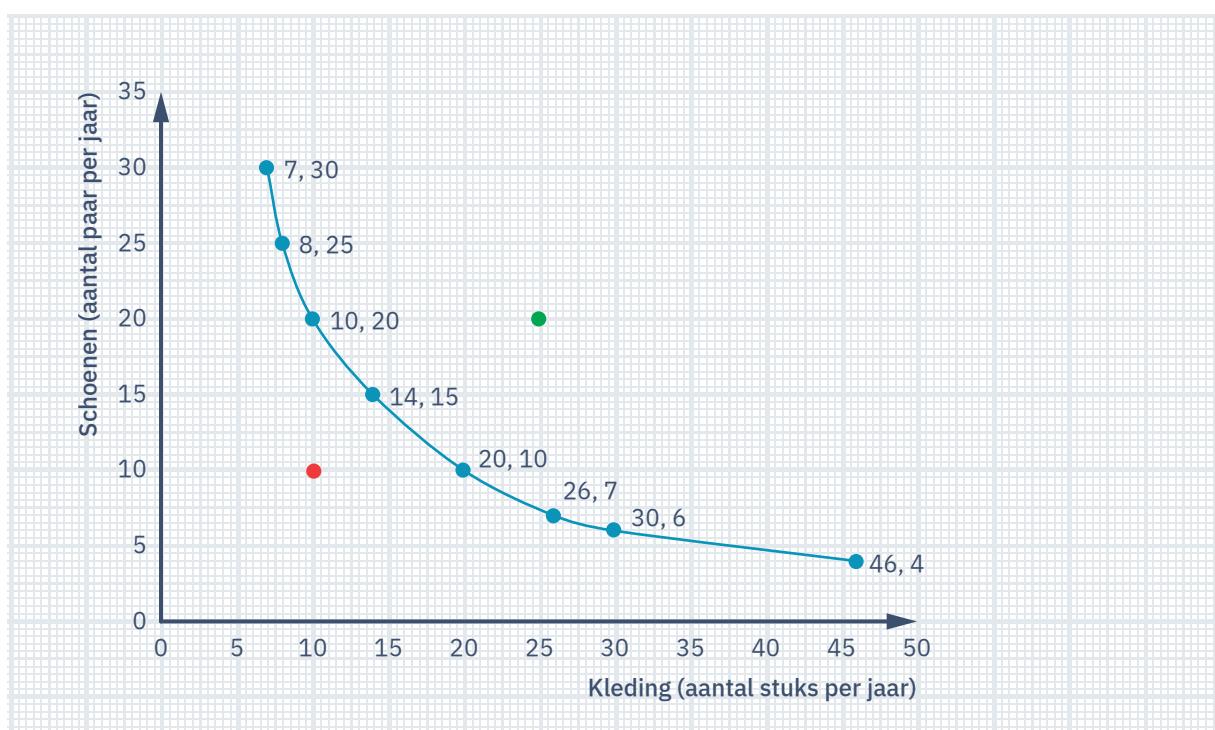

Explore 2 – Met welke goederencombinaties is de consument even tevreden?

Het is ook mogelijk dat je meer van één product hebt en minder van het andere. Je onderzoekt welke combinaties nog hetzelfde nut opleveren.

- a Jolien koopt jaarlijks schoenen en kleding. Bestudeer de volgende grafiek met combinaties die haar allemaal hetzelfde nut opleveren.

Grafiek 2: Indifferentiecurve kleding en schoenen

Indifferentiecurve

Om de voorkeur van een consument voor twee producten te achterhalen, gebruik je een **indifferentiecurve**. *Indifferent* betekent ‘onverschillig’.

Een indifferentiecurve bevat alle goederenbundels (combinaties van goederen) die voor een consument eenzelfde nutsniveau (tevredenheid) opleveren. Het is hem onverschillig (indifferent) hoe de combinatie is. Er zijn dus meerdere combinaties van twee geconsumeerde goederen die eenzelfde nut opleveren voor de consument.

- b Het is voor Jolien om het even of ze twintig paar schoenen heeft en tien kledingstukken of tien paar schoenen en twintig kledingstukken. Omcirkel die twee punten op de curve van grafiek 2.
- c Vul de tabel op basis van de grafiek aan.

AANTAL KLEDINGSTUKKEN	AANTAL PAAR SCHOENEN
	30
8	
10	
14	15
20	
26	7
30	6

- d Bepaal de goederenbundel voor de groene stip.

- e Bekijk de groene stip op de grafiek. Heeft Jolien een grotere of kleinere voorkeur voor die combinatie? Waarom?

- f Bekijk de rode stip op de grafiek. Heeft Jolien een grotere of een kleinere voorkeur voor die combinatie? Waarom?

Indifferentiecurve en nut

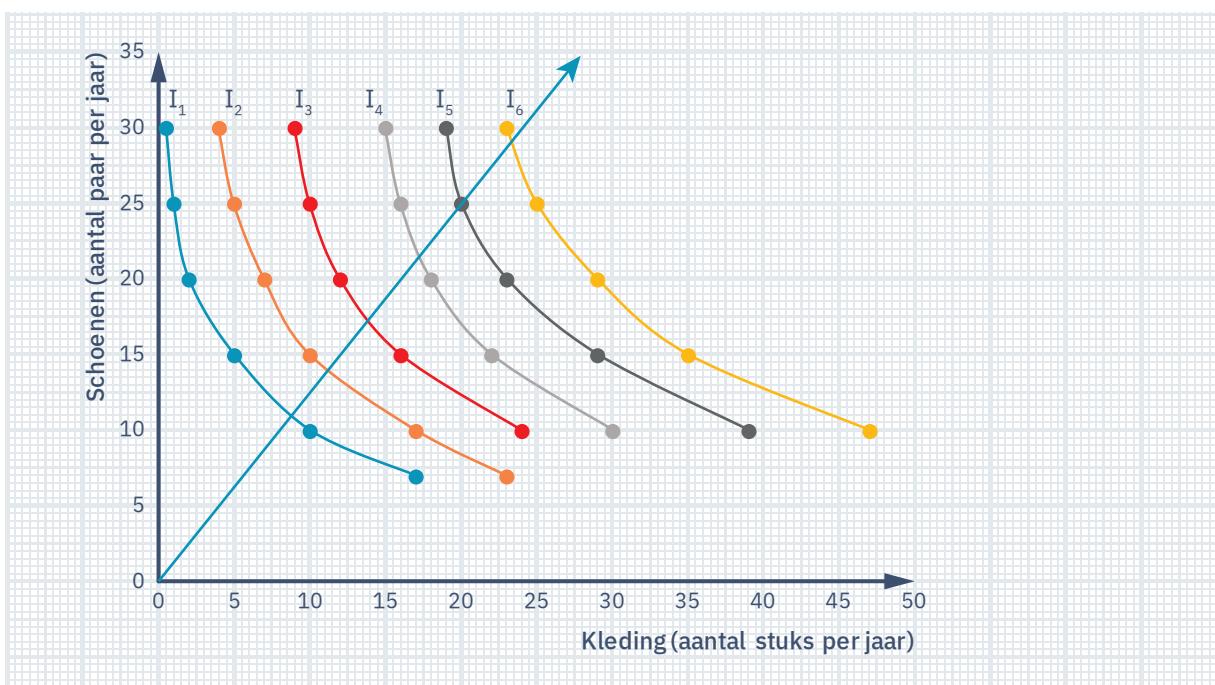
Aangezien elk punt (elke combinatie van kleding en schoenen) op de curve voor de consument gelijkwaardig is qua nut, genieten alle punten boven de curve de voorkeur tegenover de punten op de curve. Punten op de curve hebben een hogere voorkeur dan punten onder de curve.

Explore 3 – Zijn er meerdere indifferentiecurven?

- 1 Bestudeer de volgende grafiek.

- a Volg de pijl vanuit de oorsprong.
b Markeer het juiste antwoord. Hoe verder je van de oorsprong bent, hoe *hoger / lager* het nut.

Grafiek 3: Indifferentiemap

Indifferentiemap

Er zijn meerdere combinaties mogelijk die elk ook een bepaald nut of een bepaalde tevredenheid geven aan de consument. Daarom kun je meerdere indifferentiecurven tekenen. Die vormen samen de **indifferentiemap**.

Een curve verder van de oorsprong noem je een ‘hogere curve’.

Wanneer economisten zeggen dat de voorkeur van de consument gekend is, dan bedoelen ze dat de hele indifferentiemap gekend is en niet slechts één indifferentiecurve.

Je weet niet hoe groot het verschil is tussen twee indifferentiecurven en kunt dus niet zeggen dat I_2 twee keer meer voldoening geeft dan I_1 . Je weet alleen dat I_2 meer voldoening geeft dan I_1 , want er worden meer items gekozen dan bij I_1 .

Consumenten willen hun totale nut of tevredenheid maximaliseren, wat betekent dat ze de hoogste indifferentiecurve willen bereiken.

Good to know

Eigenschappen van indifferentiecurven

- Wanneer de consument beide goederen graag heeft, heeft de indifferentiecurve altijd een negatieve helling.
- Indifferentiecurven kunnen elkaar nooit snijden.
- Een goederenbundel behoort slechts tot een indifferentiecurve.
- Indifferentiecurven zijn niet ‘dik’. Ze kunnen dicht bij elkaar liggen. Je moet nauwkeurig werken zodat de curven elkaar niet raken.
- Indifferentiecurven geven een hoger nutsniveau weer naarmate ze verder van de oorsprong liggen.

- 2 Ga naar iDiddit. Daar vind je een werkmap met de cijfers van de indifferentiemap. Teken die grafiek met een rekenblad. Raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes.

Tip:

- Selecteer de cijfergegevens en kies ‘Invoegen grafiek’.
- Kies een spreidingsdiagram omdat het resultaat telkens een combinatie van twee variabelen weergeeft.
- Indien er meerdere indifferentiecurven zijn, dien je de reeksen apart te selecteren en de x-waarden en de bijbehorende y-waarden apart te selecteren.
- Wijzig de titel in ‘Indifferentiecurve’.
- Ga naar het tabblad ‘Ontwerpen’ en kies ‘Grafiekelement toevoegen’ om de assen te benoemen.
- Pas de schaal van de x-as en y-as aan door op de gewenste as te dubbelklikken.

Explore 4 – Wat kan een consument met een bepaald budget kopen?

- 1 Jolien heeft jaarlijks een budget van 2 500,00 euro ter beschikking voor kleding en schoenen. Een kledingstuk kost gemiddeld 100,00 euro. Een paar schoenen kost ook 100,00 euro.
- a Wanneer Jolien alleen maar schoenen koopt, hoeveel paar kan ze dan kopen? Noteer je berekening.
-
- b Als Jolien alleen kleding koopt, hoeveel stuks kan ze dan kopen? Noteer je berekening.
-

BUDGETLIJN

Een budgetlijn toont alle mogelijke combinaties van goederen die bereikbaar zijn rekening houdend met de prijs van die goederen en het budget.

- 2 Verwerk de gegevens in een grafiek.

- a Hoeveel punten heb je nodig om een rechte te tekenen?
-

- b Kies optie 1 als je graag wat ondersteuning wilt. Kies optie 2 als je een uitdaging wilt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Tabel

- Vul de tabel aan.

AANTAL KLEDING-STUKKEN PER JAAR	AANTAL PAAR SCHOENEN PER JAAR
0	_____
_____	0
20	_____
_____	15

- Teken de budgetlijn op grafiek 4.

Optie 2 Vergelijking

- Bekijk de definitie van budgetvergelijking.
$$\text{Budget} = p_k * q_k + p_s * q_s$$

 p_k = prijs per kledingstuk
 q_k = aantal kledingstukken
 p_s = prijs per paar schoenen
 q_s = aantal paar schoenen

- Vul de budgetvergelijking in.

- Hoeveel kledingstukken kan ze kopen wanneer ze geen schoenen koopt?

- Hoeveel paar schoenen kan ze kopen wanneer ze geen kleding koopt?

- Teken de budgetlijn.

Grafiek 4: Budgetlijn

- c Kan Jolien dertig kledingstukken en vijftien paar schoenen kopen? Waarom (niet)? Noteer je berekening. Duid dat punt in het rood aan op de grafiek.

- d Kan Jolien tien kledingstukken en tien paar schoenen kopen? Waarom (niet)? Noteer je berekening. Duid dat punt in het groen aan op de grafiek.

- e Wat kun je besluiten over de combinaties boven en onder de budgetlijn?

- 3 Ga naar iDiddit. Je vindt er een werkmap met de cijfers van de bovenstaande budgetlijn. Teken die grafiek met een rekenblad. Raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes.

Budgetvergelijking

Een algemene vergelijking van de budgetlijn is de volgende:

$$\text{Budget} = p_1 * q_1 + p_2 * q_2$$

waarbij:

- p_1 de prijs is van product 1;
- p_2 de prijs is van product 2;
- q_1 de hoeveelheid van product 1;
- q_2 de hoeveelheid van product 2.

Bij eenvoudige cijfers is het gemakkelijk om snel een degelijke tabel op te stellen. Met de wiskundige methode kun je de punten van de budgetlijn ook met moeilijkere getallen nauwkeurig berekenen.

Explore 5 – Wat gebeurt er met de budgetlijn wanneer het budget verandert maar de prijzen gelijk blijven?

1 Jolien had oorspronkelijk een budget van 2 500,00 euro. Veronderstel dat haar budget tot 3 500,00 euro stijgt.

a Hoeveel kledingstukken kan ze dan kopen wanneer ze geen schoenen koopt?

---

b Hoeveel paar schoenen kan ze kopen wanneer ze geen kleding koopt?

---

c Wat gebeurt er met haar budgetlijn? Teken met potlood de nieuwe budgetlijn. Noteer de verandering in woorden.

---

2 Veronderstel dat haar budget tot 1 500,00 euro daalt.

a Hoeveel kledingstukken kan ze kopen als ze geen schoenen koopt?

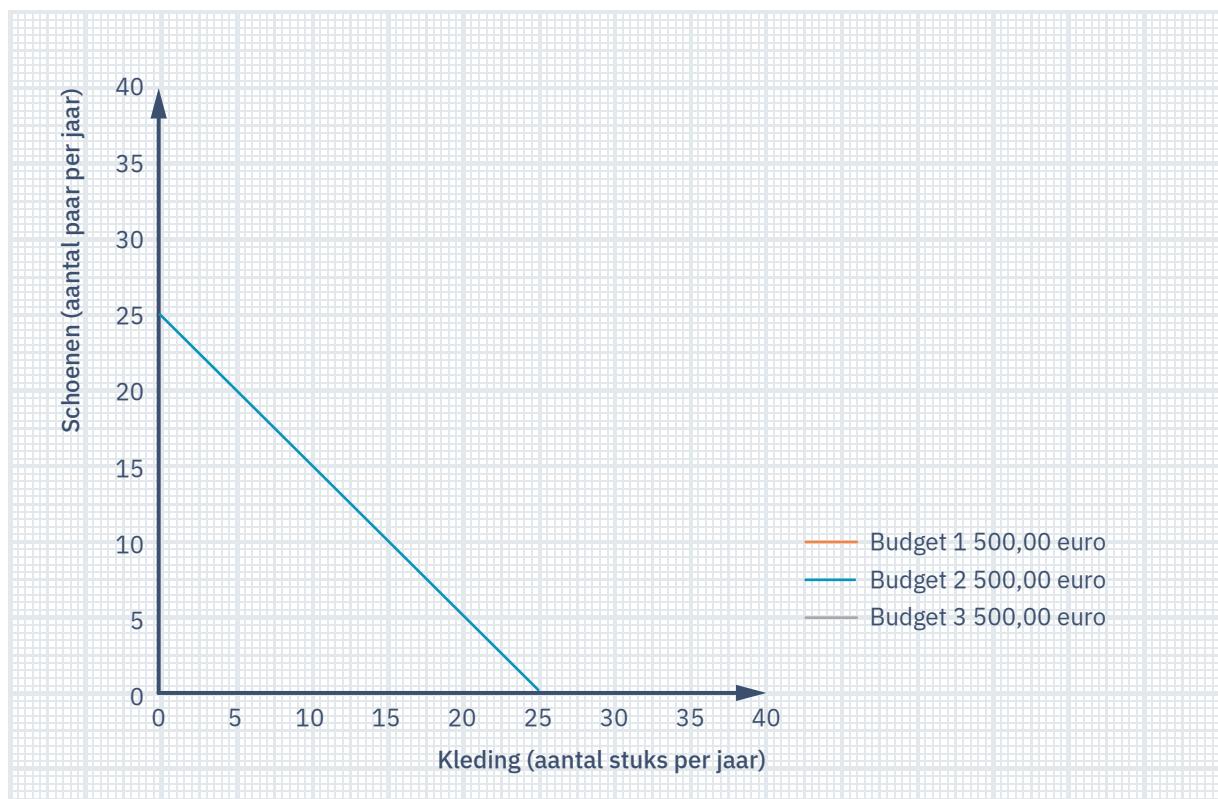
b Hoeveel paar schoenen kan ze kopen als ze geen kleding koopt?

---

c Wat gebeurt er met haar budgetlijn? Teken de nieuwe budgetlijn in het oranje of rood. Noteer de verandering in woorden.

Grafiek 5: Budgetlijnen bij verschillend budget

Verschuiving budgetlijn

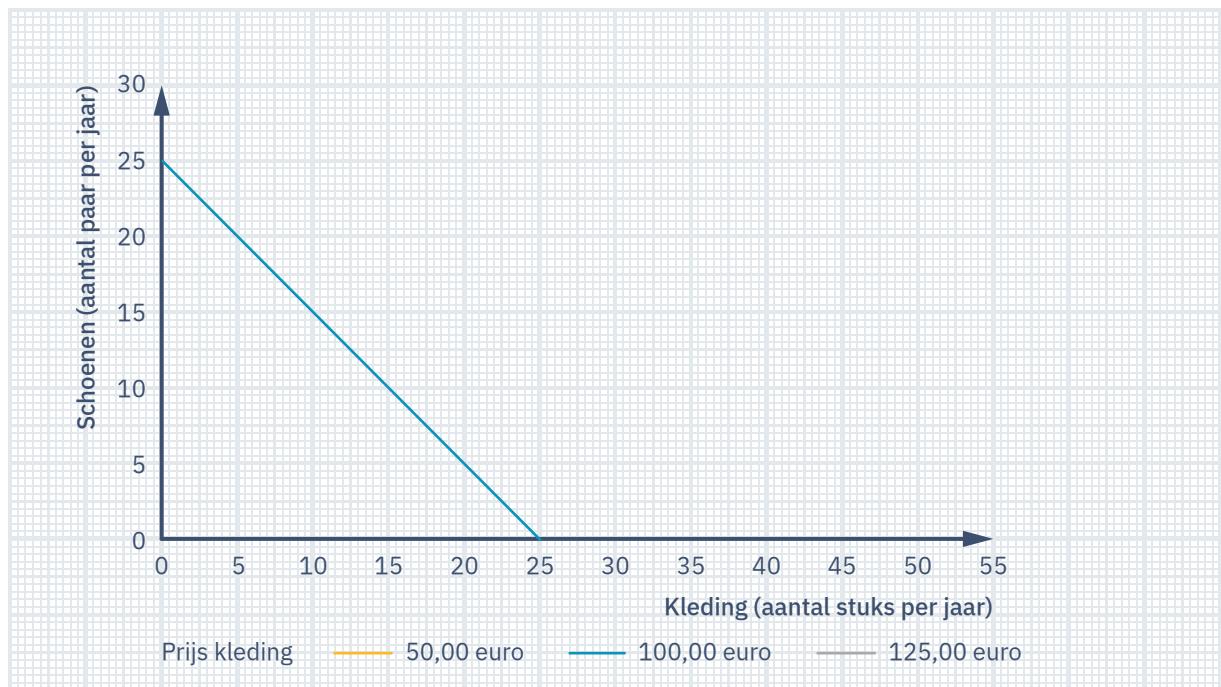
Bij een stijging van het budget van de consument verschuift de budgetlijn evenwijdig naar rechts. Bij een daling van het budget van de consument verschuift de budgetlijn evenwijdig naar links.

Explore 6 – Wat gebeurt er met de budgetlijn wanneer de prijzen veranderen maar het budget gelijk blijft?

- 1 Jolien had jaarlijks een budget van 2 500,00 euro voor kleding en schoenen. Tot nu toe kostte een kledingstuk of een paar schoenen 100,00 euro. Stel nu dat de prijs van de kleding verandert en het budget gelijk blijft.
- Teken in het oranje of rood de budgetlijn wanneer de prijs van kleding wijzigt naar 50,00 euro per stuk.
  - Teken met potlood de budgetlijn wanneer de prijs van kleding wijzigt naar 125,00 euro per stuk.

Grafiek 6: Budgetlijnen bij verschillende prijzen van kleding

- 2 Een relatieve prijsverandering bij een van de producten doet de helling van de budgetlijn veranderen. Wat gebeurt er in de volgende situaties? Markeer.
- Wanneer de prijs van het product op de x-as daalt, zal de helling *stijgen / dalen* omdat je *meer / minder* stuks kunt kopen. De budgetlijn wordt *minder steil / steiler*.
  - Wanneer de prijs van het product op de x-as stijgt, zal de helling *stijgen / dalen* omdat je *meer / minder* stuks kunt kopen. De budgetlijn wordt *minder steil / steiler*.
- 3 Werk in twee groepen. Vertrek opnieuw van een prijs van 100,00 euro voor kleding en 100,00 euro voor een paar schoenen. Groep 1 onderzoekt wat er gebeurt wanneer de prijzen van beide producten gehalveerd worden. Groep 2 onderzoekt wat er gebeurt wanneer de prijzen van beide producten verdubbelen.

50% OFF

Groep 1

- a Noteer jullie berekeningen.

- b Teken met potlood de situatie.

- c Vervolledig de conclusie. Wanneer de prijzen van alle producten gehalveerd zijn, zal de budgetlijn _____

- d Stel het resultaat voor aan de klas en vervolledig de bevindingen van de andere groep.

Groep 2

- a Noteer jullie berekeningen.

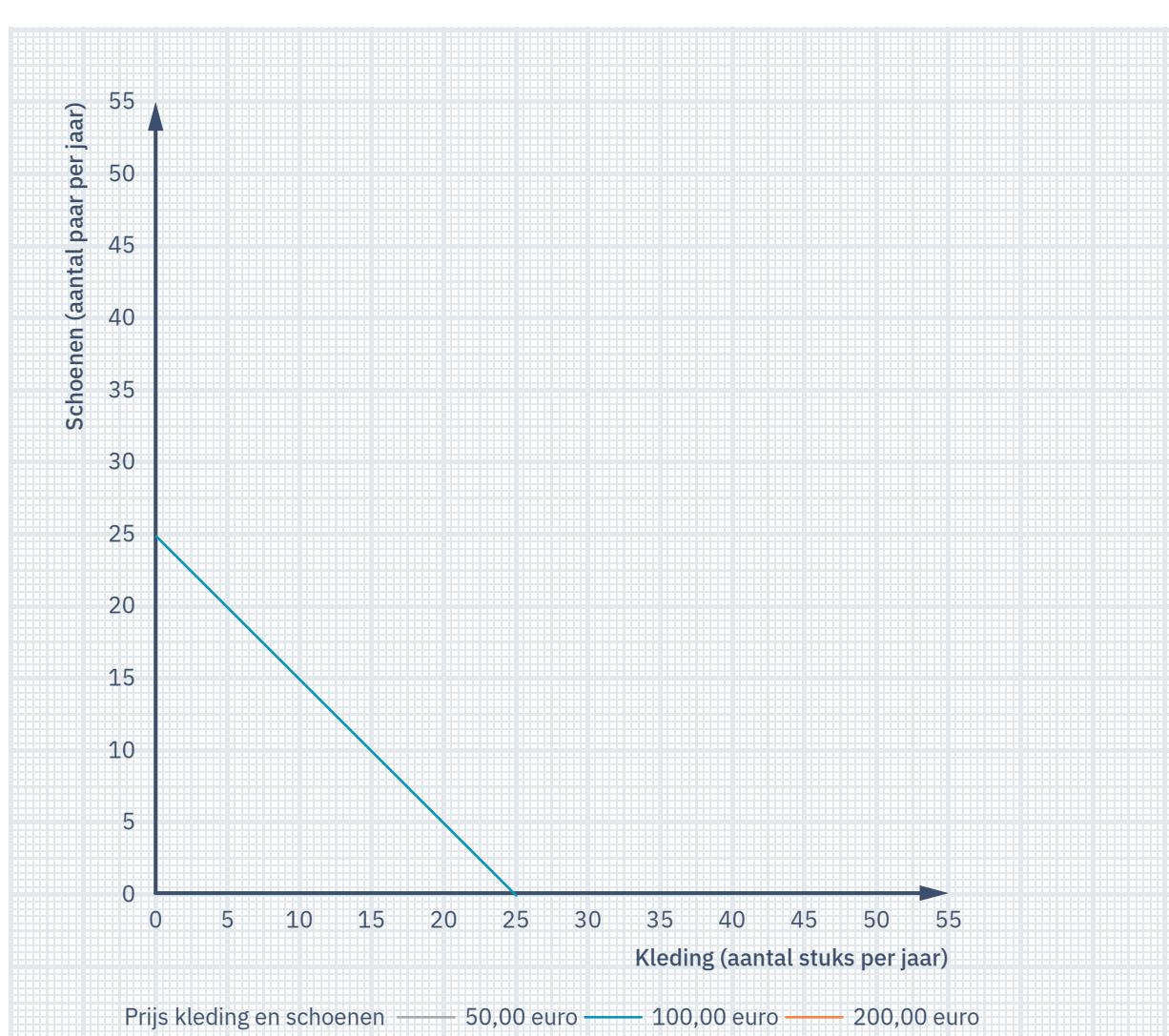

- b Teken in het oranje of rood de situatie.

- c Vervolledig de conclusie. Wanneer de prijzen van alle producten verdubbeld zijn, zal de budgetlijn _____

Grafiek 7: Budgetlijnen bij halvering en verdubbeling van de prijzen

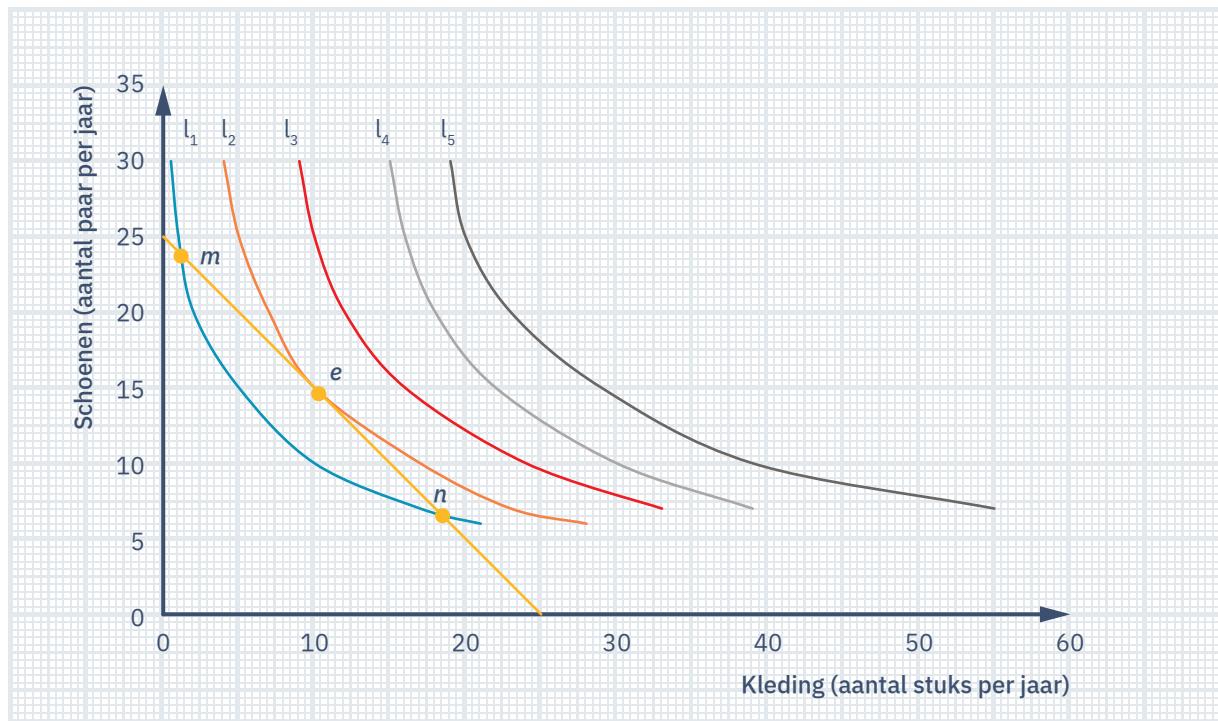

Explore 7 – Welk punt is nu geschikt rekening houdend met het budget en de tevredenheid?

Om na te gaan waar de tevredenheid van de consument het grootst is rekening houdend met het budget, leg je de indifferentiemap en de budgetlijn samen. Doe dat nu voor Joliens voorkeur en met haar budget.

- a Bestudeer de volgende grafiek.

Grafiek 8: Indifferentiemap en budgetlijn

- b Jolien kan punt m, n of e aanschaffen, want die liggen alle drie op de budgetlijn. Voor welk punt zal ze kiezen en waarom?

- c Duid de goederencombinatie van het punt waarvoor Jolien uiteindelijk kiest, aan met een stippellijn.
d Over hoeveel stuks kleding en hoeveel paar schoenen gaat het hier?

Optimale goederencombinatie

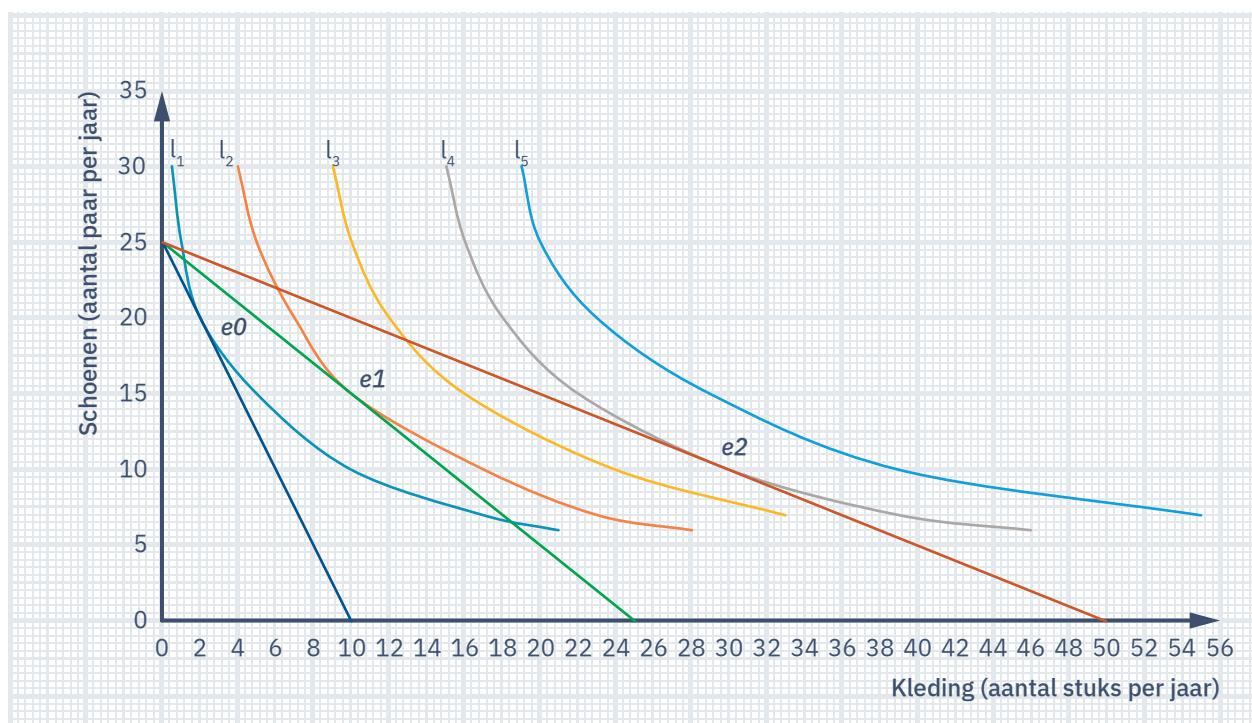
Consumenten willen hun tevredenheid maximaliseren en de hoogst mogelijke indifferentiecurve bereiken. Die tevredenheid is maximaal waar een indifferentiecurve een budgetlijn raakt. Jolien kan de prijzen niet veranderen, die zijn gegeven. Zolang er niets verandert, zal Jolien voor die combinatie gaan. Dat punt is het **consumentenevenwicht of de optimale goederencombinatie**.

Explore 8 – Hoe kun je de vraagcurve afleiden?

- 1 Op basis van de vorige analyse ga je nu de individuele **vraagcurve** naar kleding voor Jolien afleiden. Daarbij blijft de prijs van schoenen constant maar de prijs van kleding zal variëren. Als vertreksituatie neem je de prijs van 100,00 euro voor beide producten. Voor de aankoop van beide producten beschikt Jolien nog steeds over een budget van 2 500,00 euro.
- Bestudeer de grafiek.
  - Wanneer de prijs van kleding verandert van 100,00 euro naar 50,00 euro en van 100,00 euro naar 250,00 euro, dan ontstaan er twee nieuwe budgetlijnen.
    - Markeer de budgetlijn waar de prijs van kleding 50,00 euro bedraagt, geel.
    - Markeer de budgetlijn waar de prijs van kleding 250,00 euro bedraagt, blauw.
    - Trek een stippellijn vanuit elk evenwicht naar de x-as, de as van de kleding.
  - Er staan nu drie evenwichten op de grafiek. Noteer in de volgende tabel hoeveel kledingstukken er gevraagd worden bij die verschillende prijzen.

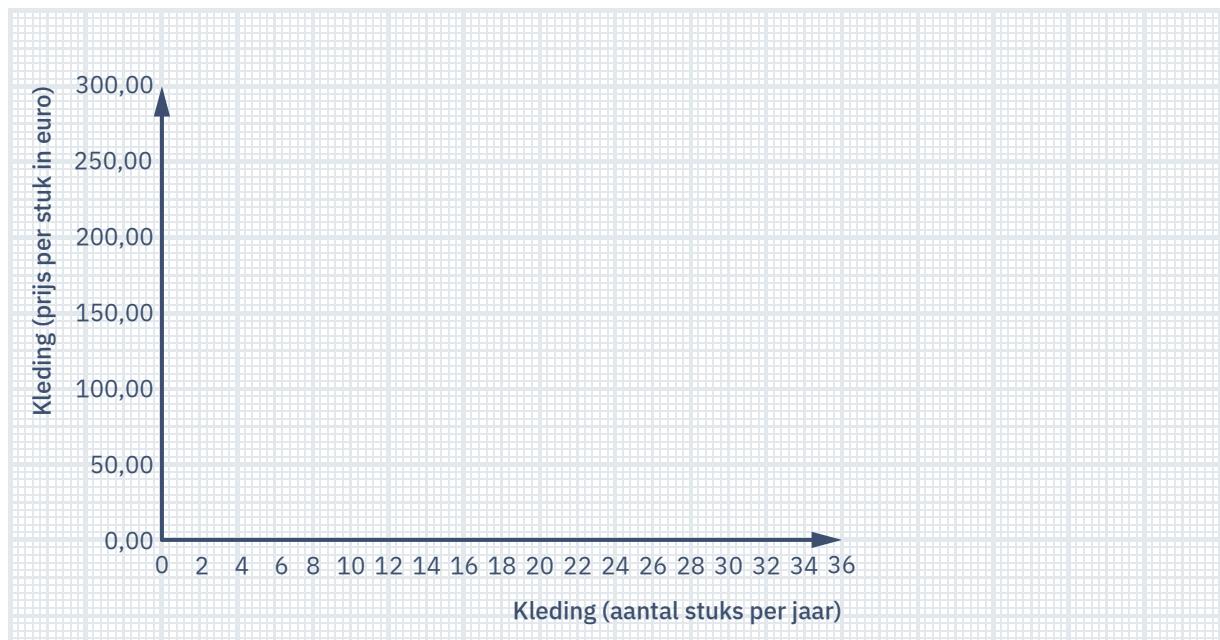
AANTAL KLEDINGSTUKKEN	PRIJS PER KLEDINGSTUK IN EURO
	250,00
	100,00
	50,00

Grafiek 9: Indifferentiemap en budgetlijnen

- 2 Wanneer je die punten uitzet op een grafiek met op de x-as het aantal stuks en op de y-as de prijzen, krijg je de individuele vraagcurve. Teken die grafiek.

Grafiek 10: Individuele vraagcurve naar kleding van Jolien

Vraagcurve

Een vraagcurve geeft het verloop van de gevraagde hoeveelheid bij verschillende prijzen weer.

Een vraagcurve verloopt dalend omdat een consument meer wil kopen voor een lagere prijs en minder wil kopen voor een hogere prijs.

→ TO THE POINT

Een consument koopt regelmatig producten en diensten. Daarbij heeft hij een **voorkleur** of **preferentie** voor bepaalde combinaties van goederen. Die voorkeur van de consument wordt in de **indifferentiecurve** weergegeven.

Indifferentiecurve kleding en schoenen

VIDEO

Verschillende combinaties van de twee geconsumeerde goederen kunnen eenzelfde nut opleveren. Een verzameling van zulke combinaties wordt een indifferentiecurve genoemd. Een indifferentiecurve is dus een curve die alle goederenbundels (combinaties van goederen) bevat die voor een consument eenzelfde nutsniveau opleveren. De goederencombinaties zijn voor de consument indifferent (onverschillig).

Je kunt er bij indifferentiecurven van uitgaan dat de consument een voorkeur heeft voor meer van een product dan voor minder van een product. Aangezien elk punt op de curve gelijkwaardig is qua nut voor de consument, betekent dat dat de consument liever alle punten boven de curve heeft dan de punten onder de curve.

Hoe verder je van de oorsprong bent, hoe hoger de **tevredenheid** (het nut of de voldoening). Er zijn meerdere indifferentiecurven mogelijk met verschillende combinaties. De combinatie van die indifferentiecurven op een grafiek heet de **indifferentiemap**.

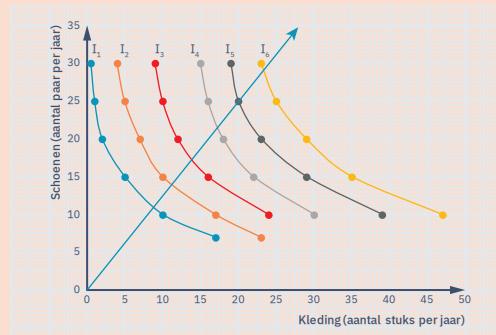
Een curve verder van de oorsprong heet een hogere curve. Wanneer economen zeggen dat de voorkeur van de consument gekend is, dan bedoelen ze dat de hele indifferentiemap gegeven of gekend is en niet slechts een differentiecurve. Er zijn dus een heleboel indifferentiecurven die elkaar opvolgen. Consumenten willen hun totale nut of tevredenheid maximaliseren, en dus de hoogste indifferentiecurve bereiken.

Een **budgetlijn** toont alle mogelijke combinaties van goederen die gekocht kunnen worden rekening houdend met de prijs van die goederen en het **budget**. Voldoening is gemaximaliseerd waar de indifferentiecurve aan de budgetlijn raakt.

Wanneer het budget van de consument stijgt, verschuift de budgetlijn evenwijdig naar rechts. Wanneer dat budget daalt, verschuift de budgetlijn evenwijdig naar links. Voor elk budget is er een evenwichtspositie waar een indifferentiecurve de budgetlijn raakt. Wanneer alle prijzen gehalveerd worden en het budget hetzelfde blijft, dan heb je eenzelfde verschuiving van de budgetlijn als wanneer het budget verdubbelt en de prijzen onveranderd blijven.

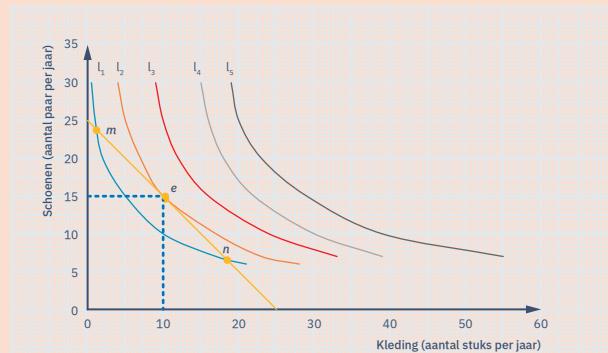
Wanneer prijzen verdubbelen, verschuift de budgetlijn evenwijdig naar links. Een relatieve prijsverandering bij een van de producten doet de helling van de budgetlijn veranderen. Als de prijs van een product daalt, zal dat product beter verkopen waardoor er nieuwe evenwichtspunten (raakpunten met indifferentiecurven) ontstaan.

Indifferentiemap kleding en schoenen

Wanneer je op de indifferentiemap meerdere budgetlijnen tekent waarbij de prijs van slechts een product verandert, zijn er meerdere **optimale goederencombinaties**, ook wel **consumentenevenwicht** genoemd. Op basis van die optimale goederen-combinaties kun je de **vraagcurve** afleiden door de hoeveelheden bij de verschillende prijzen op een nieuwe grafiek uit te zetten. Een vraagcurve geeft het verloop van de gevraagde hoeveelheid bij verschillende prijzen weer. Ze verloopt dalend omdat een consument meer wil kopen bij een lagere prijs en minder wil kopen voor een hogere prijs.

Indifferentiemap en budgetlijn

Action 1 – Werken met indifferentiecurven en budgetlijnen

- 1 Bekijk aandachtig grafiek 11. Punt a is de optimale goederencombinatie voor Rachid. Plots daalt de prijs van popcorn.

- a Welk nieuw punt is een mogelijke optimale goederencombinatie?

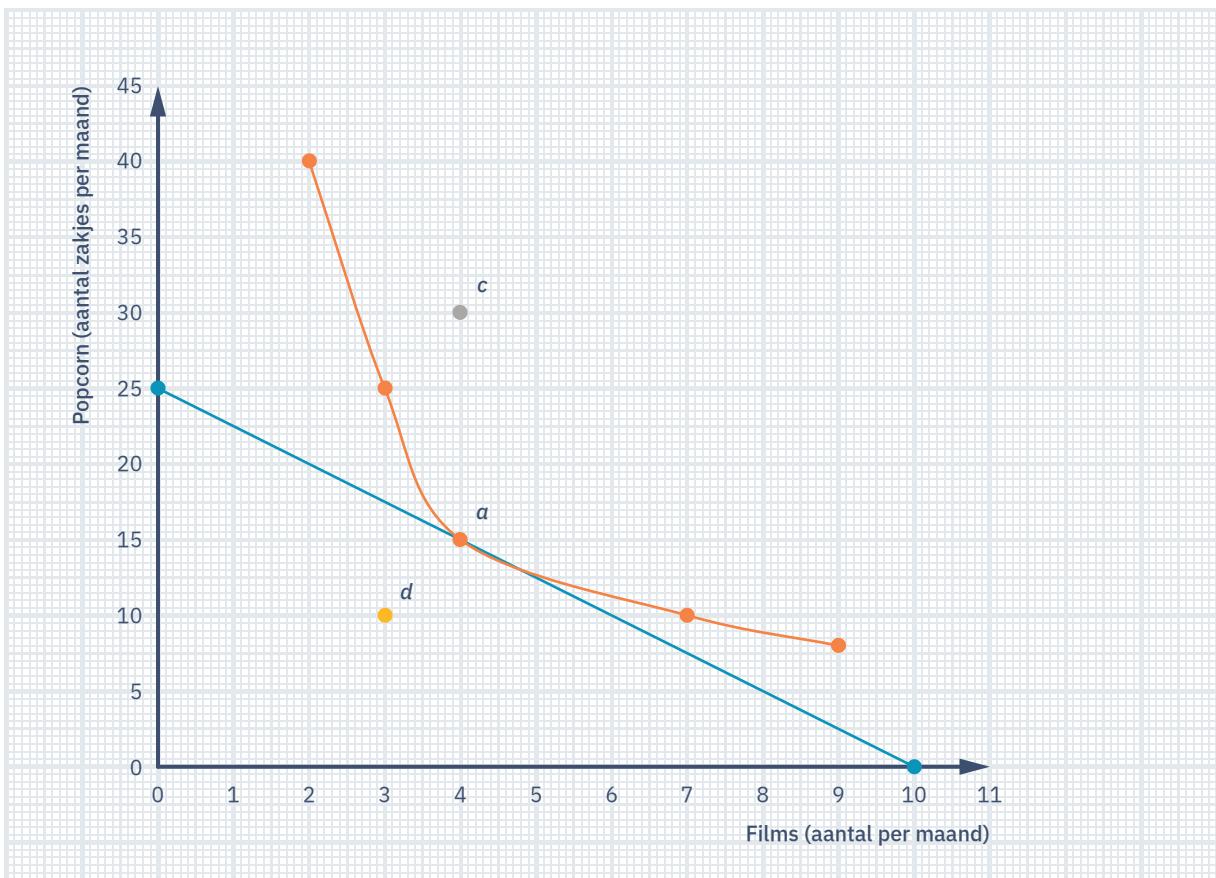
b Waarom?

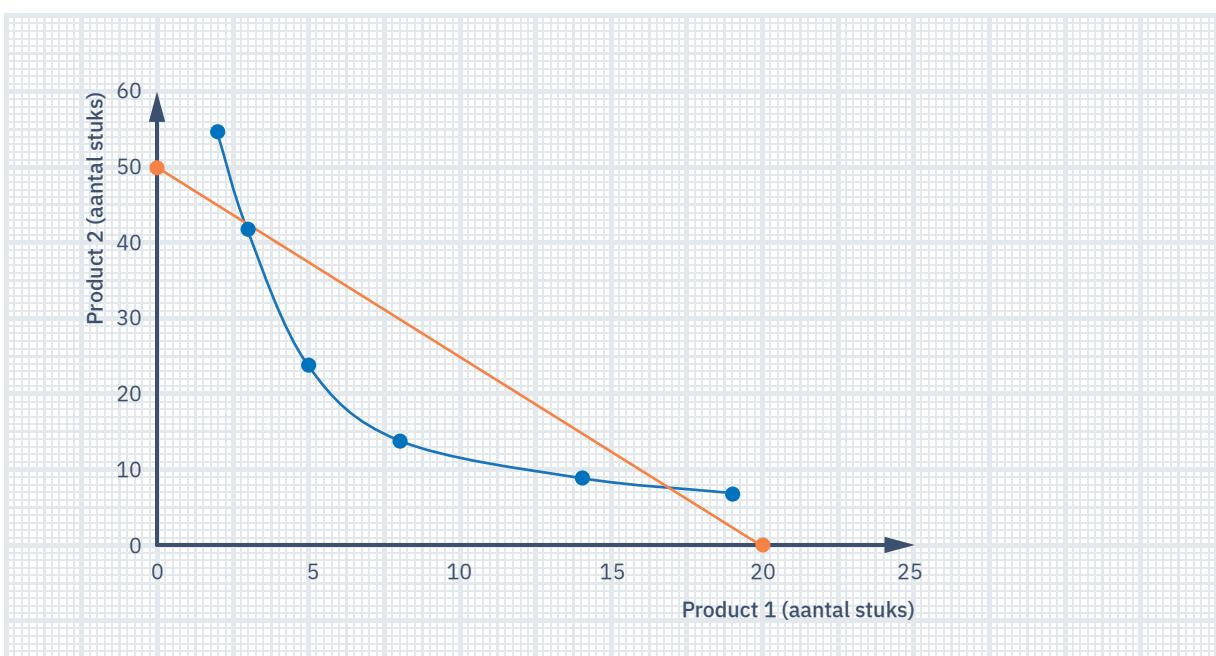

Grafiek 11: Budgetlijn Rachid films en popcorn

- 2 Teken op grafiek 12 een mogelijke indifferentiecurve waardoor de consument het consumentenevenwicht ook kan bereiken. Duid dat punt aan.

Grafiek 12: Consumentenevenwicht

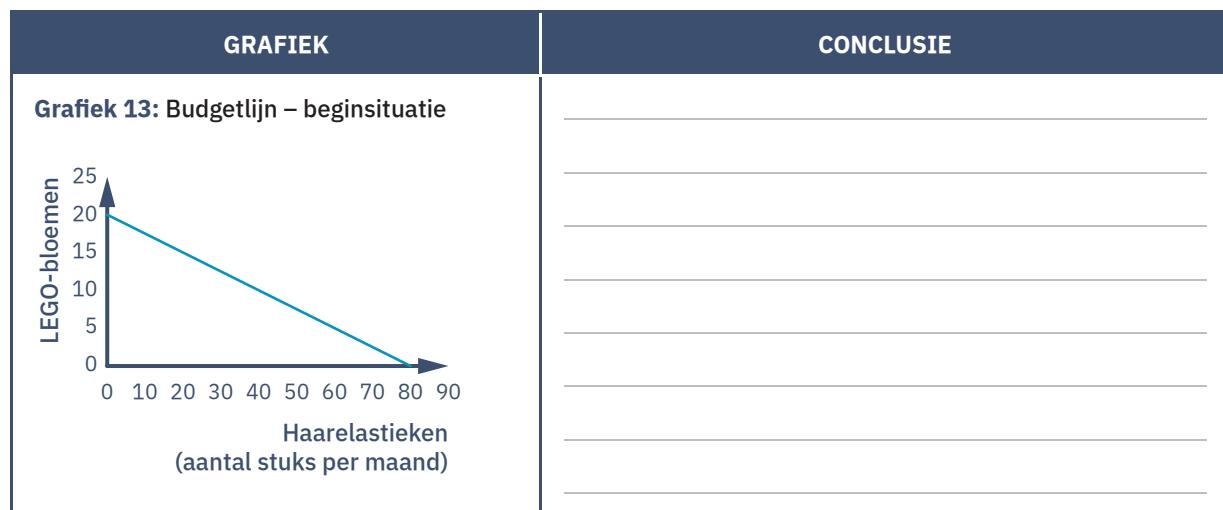
- 3 Zijn de stellingen juist of fout? Kruis aan en verbeter de foute stellingen.

	JUIST	FOUT
a Elk punt op de indifferentiecurve levert voor de consument een verschillend nut op.		
b Door een stijging van het budget wordt de budgetlijn steiler.		
c Indifferentiecurven kunnen elkaar snijden.		
d De helling van de budgetlijn wordt minder steil, wanneer de prijs van het product op de x-as gedaald is.		

Action 2 – Budgetlijnen analyseren

Liesl heeft een budget van 100,00 euro per maand. Ze koopt daar LEGO-bloemen en haarelastieken mee. Analyseer de grafieken.

- a Welke conclusies kun je trekken over het budget, de prijzen van de producten en het aantal stuks van de producten?
- b Vergelijk de andere grafieken telkens met de startsituatie in grafiek 13.

GRAFIEK	CONCLUSIE																
<p>Grafiek 14: Budgetlijn – situatie 1</p> <p>A graph showing two budget lines. The vertical axis is labeled 'LEGO-bloemen' with values from 0 to 25. The horizontal axis is labeled 'Haarelastieken (aantal stuks per maand)' with values from 0 to 90. An orange line starts at (0, 20) and ends at (50, 0). A blue line starts at (0, 20) and ends at (80, 0).</p> <table border="1"><caption>Data for Grafiek 14</caption><thead><tr><th>Haarelastieken (stuks)</th><th>LEGO-bloemen (situation 1)</th><th>LEGO-bloemen (situation 2)</th><th>LEGO-bloemen (situation 3)</th></tr></thead><tbody><tr><td>0</td><td>20</td><td>40</td><td>25</td></tr><tr><td>50</td><td>0</td><td>20</td><td>0</td></tr><tr><td>80</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr></tbody></table>	Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)	0	20	40	25	50	0	20	0	80	0	0	0	
Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)														
0	20	40	25														
50	0	20	0														
80	0	0	0														
<p>Grafiek 15: Budgetlijn – situatie 2</p> <p>A graph showing two budget lines. The vertical axis is labeled 'LEGO-bloemen' with values from 0 to 45. The horizontal axis is labeled 'Haarelastieken (aantal stuks per maand)' with values from 0 to 180. An orange line starts at (0, 40) and ends at (160, 0). A blue line starts at (0, 20) and ends at (80, 0).</p> <table border="1"><caption>Data for Grafiek 15</caption><thead><tr><th>Haarelastieken (stuks)</th><th>LEGO-bloemen (situation 1)</th><th>LEGO-bloemen (situation 2)</th><th>LEGO-bloemen (situation 3)</th></tr></thead><tbody><tr><td>0</td><td>20</td><td>40</td><td>25</td></tr><tr><td>80</td><td>0</td><td>20</td><td>0</td></tr><tr><td>160</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr></tbody></table>	Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)	0	20	40	25	80	0	20	0	160	0	0	0	
Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)														
0	20	40	25														
80	0	20	0														
160	0	0	0														
<p>Grafiek 16: Budgetlijn – situatie 3</p> <p>A graph showing two budget lines. The vertical axis is labeled 'LEGO-bloemen' with values from 0 to 30. The horizontal axis is labeled 'Haarelastieken (aantal stuks per maand)' with values from 0 to 60. An orange line starts at (0, 25) and ends at (50, 0). A blue line starts at (0, 30) and ends at (60, 0).</p> <table border="1"><caption>Data for Grafiek 16</caption><thead><tr><th>Haarelastieken (stuks)</th><th>LEGO-bloemen (situation 1)</th><th>LEGO-bloemen (situation 2)</th><th>LEGO-bloemen (situation 3)</th></tr></thead><tbody><tr><td>0</td><td>20</td><td>40</td><td>25</td></tr><tr><td>50</td><td>0</td><td>20</td><td>0</td></tr><tr><td>60</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td></tr></tbody></table>	Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)	0	20	40	25	50	0	20	0	60	0	0	0	
Haarelastieken (stuks)	LEGO-bloemen (situation 1)	LEGO-bloemen (situation 2)	LEGO-bloemen (situation 3)														
0	20	40	25														
50	0	20	0														
60	0	0	0														

Action 3 – Budgetlijnen tekenen

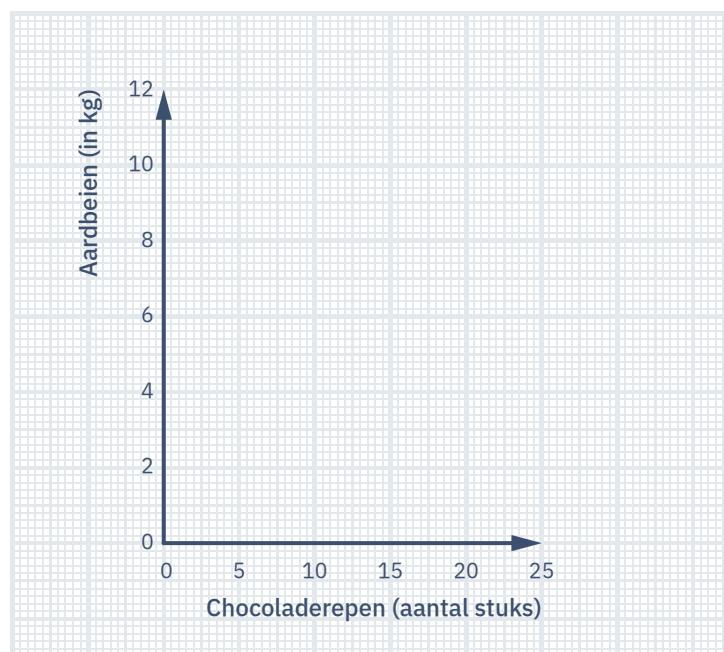
Teken de budgetlijnen.

- a Teken de startsituatie in het blauw op basis van de volgende gegevens.

GEGEVEN
Het budget bedraagt 40,00 euro per maand.
Kies tussen een chocoladereep en een kilo aardbeien.
De prijs van een chocoladereep bedraagt 2,00 euro per reep.
De prijs per kilogram aardbeien bedraagt 4,00 euro.

- b Stel dat de prijs van beide producten verdubbelt. Teken de nieuwe budgetlijn in het oranje of het rood.

Grafiek 17: Budgetlijn chocoladerepen en aardbeien

Action 4 – Budgetlijn met een rekenblad tekenen

Micha gaat graag met zijn mama een koffie drinken en een eclair eten. Een koffie kost 2,00 euro terwijl een eclair 3,00 euro kost. Veronderstel dat het budget van Micha 60,00 euro bedraagt, dan is zijn budgetvergelijking: $60,00 = 2,00 * q_k + 3,00 * q_e$.

- Teken met een rekenblad de budgetlijn. Raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes op iDiddit.
- Noteer hier je berekeningen.

Action 5 – Een indifferentiecurve analyseren

Analyseer de volgende indifferentiemap van Cédric die enerzijds graag boeken leest, en anderzijds ook heel graag zure matten lust.

- a Vul de tabel aan.

	BOEKEN	ZURE MATTEN
A	_____	_____
B	_____	_____
C	_____	_____
D	_____	_____

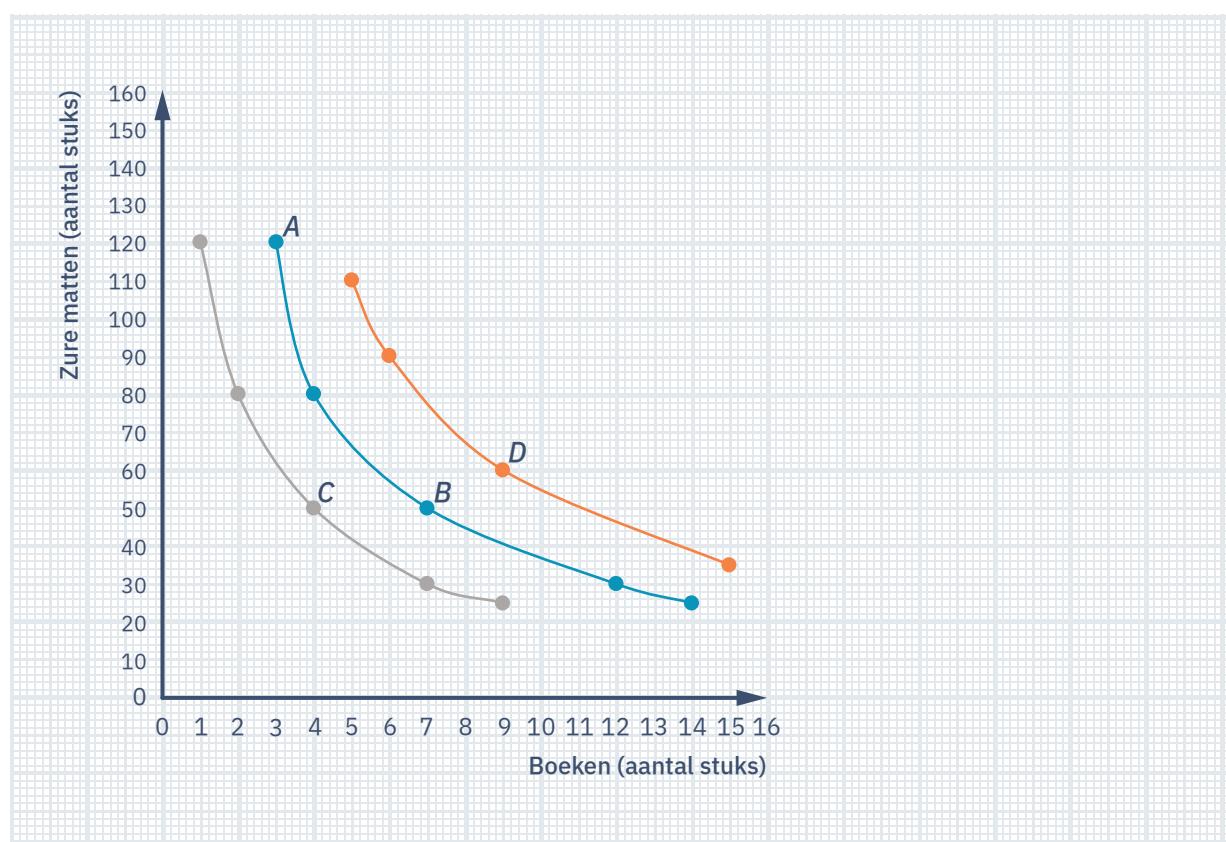
- b Welke conclusies kun je trekken wat betreft de tevredenheid van Cédric over combinaties A, B, C en D?

Grafiek 18: Indifferentiemap Cédric

Action 6 – De indifferentiemap en de optimale goederencombinatie van twee producten tekenen

Hieronder vind je de punten van drie verschillende indifferentiecurven. Voor deze opdracht heb je de keuze. Kies of je op een blad papier (optie 1) of met een rekenblad (optie 2) wilt werken. Vink de gekozen optie aan.

- Optie 1** Op een blad papier .....
- Optie 2** Met een rekenblad .....

Raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes op iDiddit.

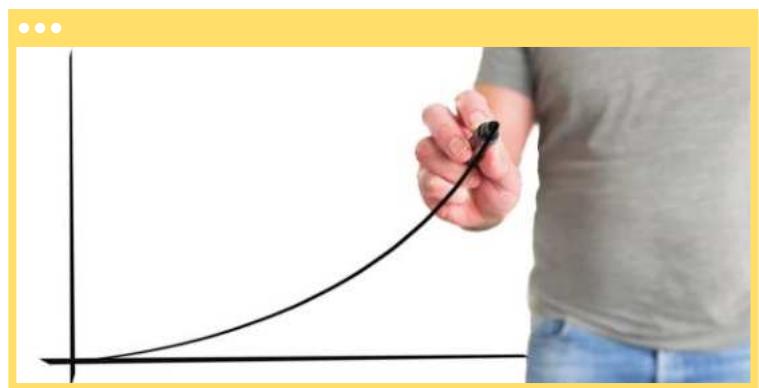
INDIFFERENTIECURVE 1	
x_1	x_2
2	16
3	8
4	6
5	5
6	4

INDIFFERENTIECURVE 2	
x_1	x_2
1	19
2	10
3	5
4	4
5	3
6	2

INDIFFERENTIECURVE 3	
x_1	x_2
1	15
2	6
3	3
4	2
5	1

- De prijs van product 1 bedraagt 20,00 euro.
- De prijs van product 2 bedraagt 5,00 euro.
- Het budget bedraagt 100,00 euro.

- a Teken de indifferentiecurven.
b Teken de budgetlijn.
c Welke combinatie is de optimale goederencombinatie?
-
-

- d Bewaar de grafiek in je leerwerkboek (optie 1) of geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio (optie 2).

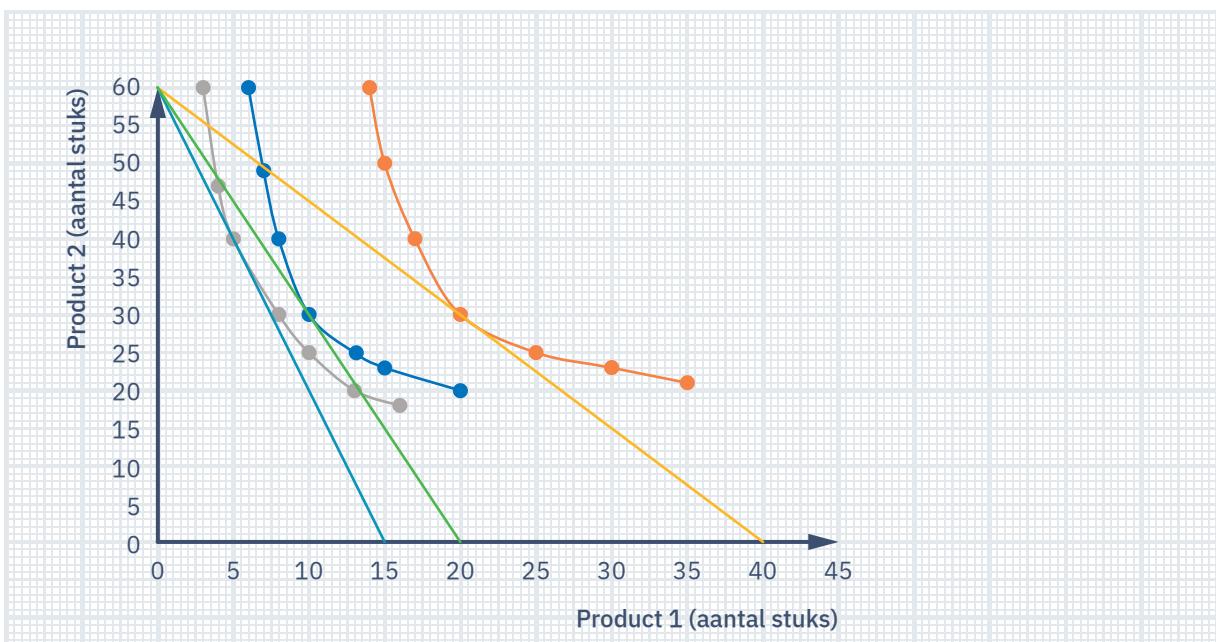
Action 7 – De vraagcurve afleiden

Een consument moet kiezen tussen product 1 en product 2. Bekijk de punten van drie verschillende indifferentiecurven alsook drie verschillende budgetlijnen bij verschillende prijzen.

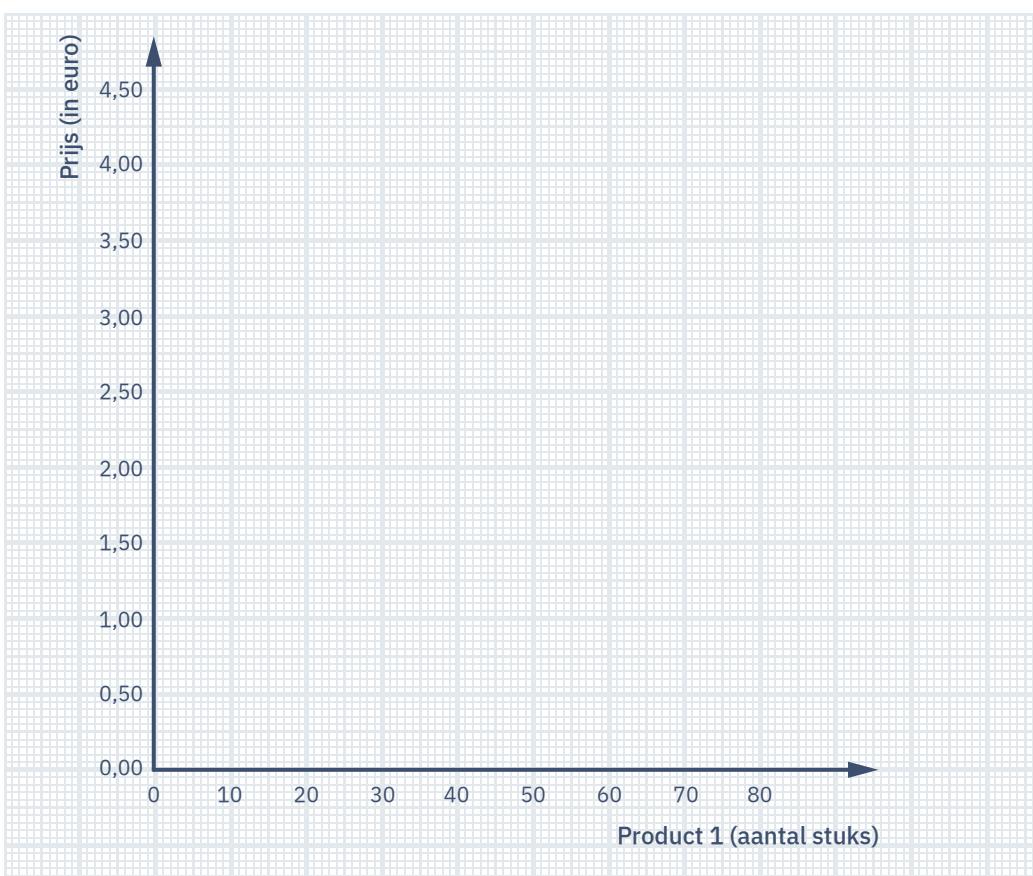
- Leid de vraagcurve af voor product 1.
- Teken die op grafiek 20. Het budget van de consument bedraagt 60,00 euro.
- Heb je extra hulp nodig, vul dan eerst de tabel in.

HOEVEELHEID	PRIJS

Grafiek 19: Indifferentiemap en budgetlijnen voor product 1 en 2

Grafiek 20: Vraagcurve naar product 1

Action 8 – De vraagcurve van sneakers of pizza afleiden

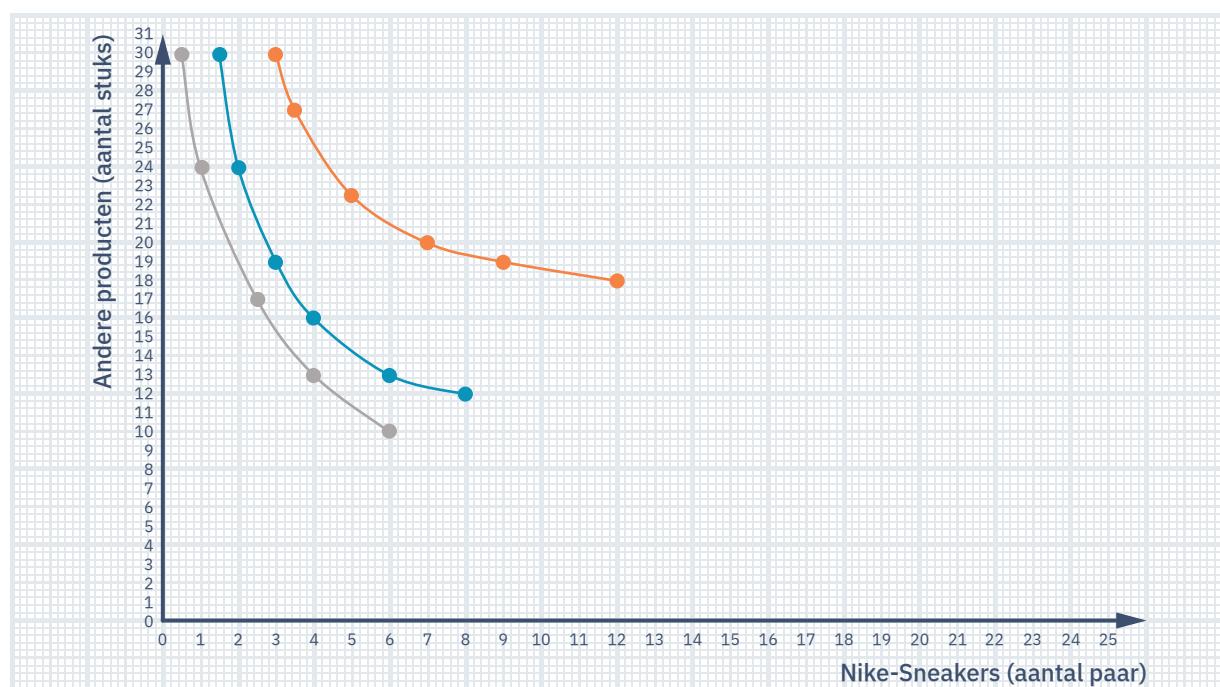
Kies, afhankelijk van je interesse, de oefening met de Nike-sneakers of met de pizza. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 **Nike-sneakers** .....

Jolien houdt van schoenen. Haar voorkeur ligt bij Nike-sneakers, maar zij gebruikt haar budget natuurlijk ook voor andere producten. Hieronder vind je haar indifferentiemap. Haar budget bedraagt 800,00 euro per jaar. Wanneer zij geen schoenen koopt, kan zij met haar budget 30 stuks van de andere producten kopen. De prijs van Nike-sneakers bedraagt oorspronkelijk 100,00 euro.

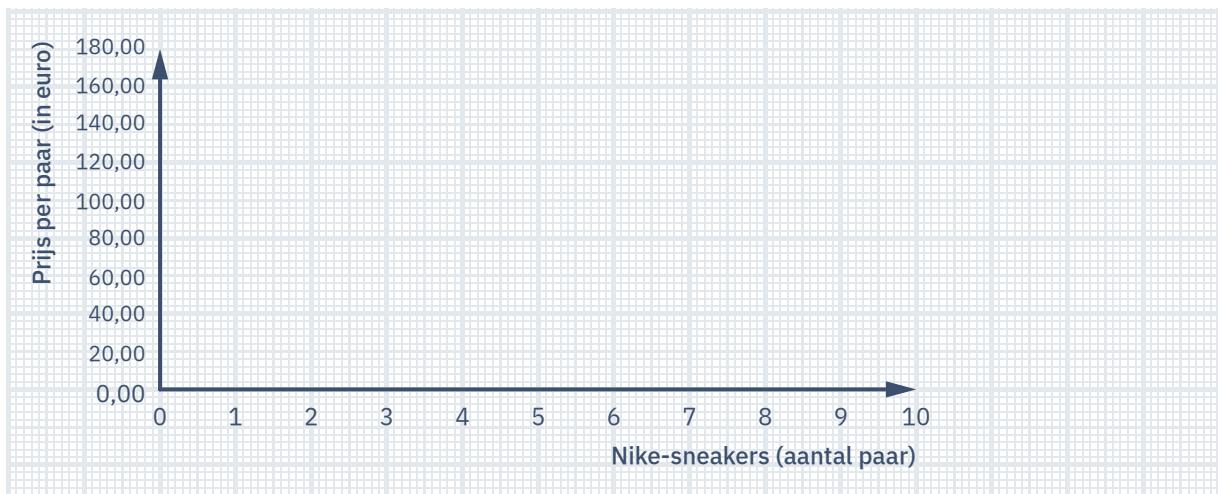
- a Teken de budgetlijn in het blauw.
- b Teken in het geel de budgetlijn wanneer de prijs van Nike-sneakers daalt naar 40,00 euro.
- c Teken in het groen de budgetlijn wanneer de prijs van Nike-sneakers stijgt naar 160,00 euro.

Grafiek 21.1: Indifferentiemap Jolien en Nike-sneakers

- d Leid de vraagcurve van Jolien naar Nike-sneakers af.

Grafiek 22.1: Vraagcurve van Jolien naar Nike-sneakers

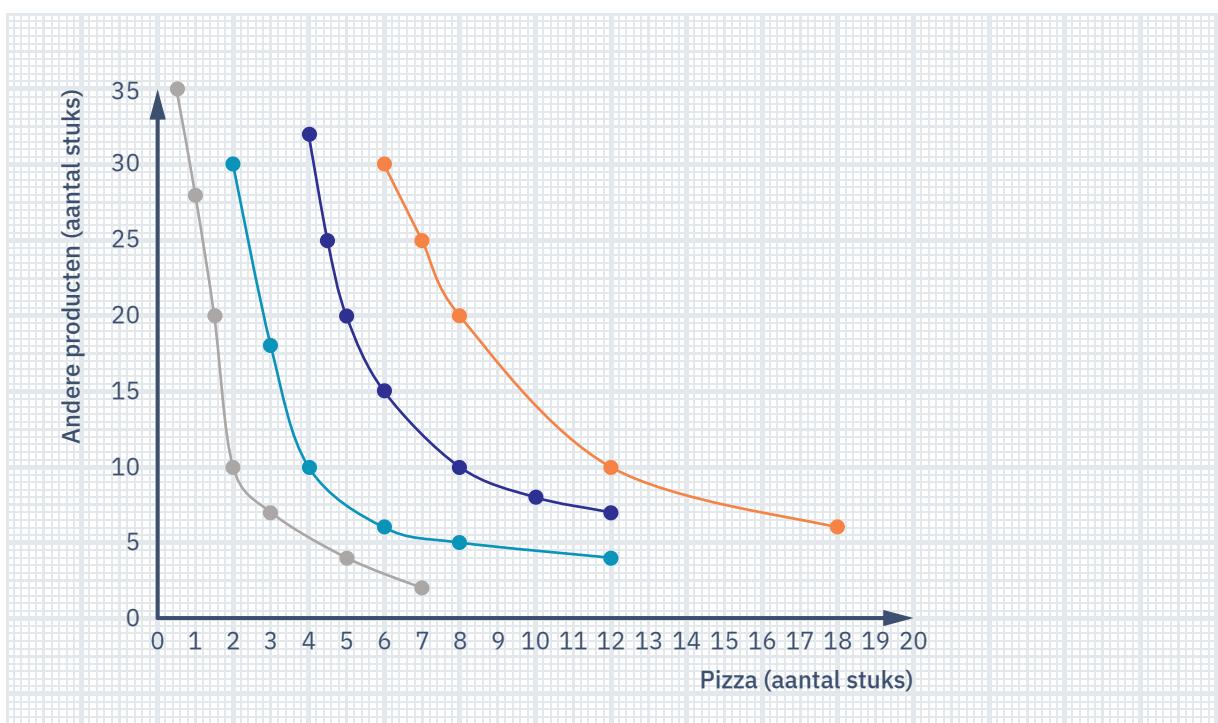

Optie 2 Pizza

Yasmine eet graag pizza maar ze moet haar budget natuurlijk ook voor andere producten gebruiken. Hieronder vind je haar indifferentiemap. Yasmines budget bedraagt 90,00 euro per maand. De prijs van de andere producten bedraagt gemiddeld 3,00 euro. De prijs van pizza bedraagt oorspronkelijk 15,00 euro.

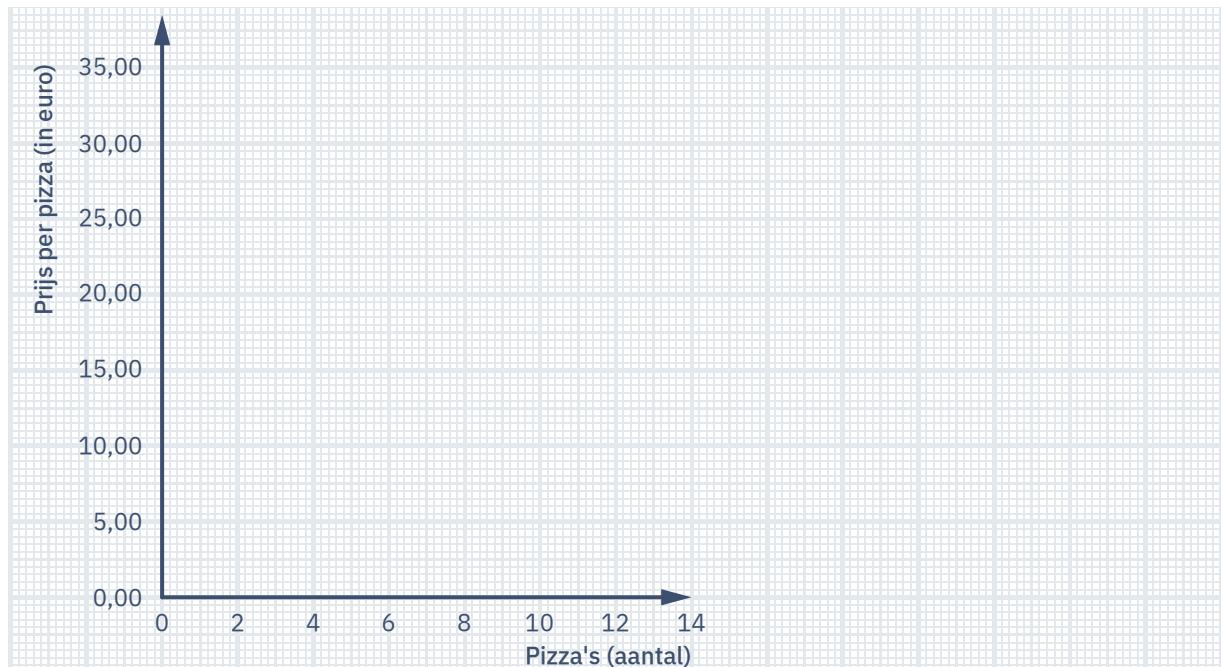
- Teken de budgetlijn in het blauw.
- Teken in het geel de budgetlijn wanneer de prijs van pizza daalt naar 5,00 euro.
- Teken in het groen de budgetlijn wanneer de prijs van pizza stijgt naar 30,00 euro.

Grafiek 21.2: Indifferentiemap Yasmine en pizza

- d Leid de vraagcurve van Yasmine naar pizza's af.

Grafiek 22.2: Vraagcurve van Yasmine naar pizza's

→ BREAKING NEWS

- ⌚ 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.
- ⌚ 2 Los de vragen op.
- 📁 3 Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheerst.

	JA	KAN BETTER	EXTRA OEFENMATERIAAL
1 Ik kan een indifferentiecurve visualiseren.	☐	☐	_____
2 Ik kan een budgetlijn visualiseren.	☐	☐	_____
3 Ik kan de optimale goederencombinatie uit een grafiek afleiden.	☐	☐	_____
4 Ik kan de optimale goederencombinatie uit een grafiek visualiseren.	☐	☐	_____
5 Ik kan vanuit de optimale goederencombinatie de vraagcurve afleiden.	☐	☐	_____
6 Ik kan aan de hand van de budgetvergelijking de budgetlijn tekenen.	☐	☐	_____

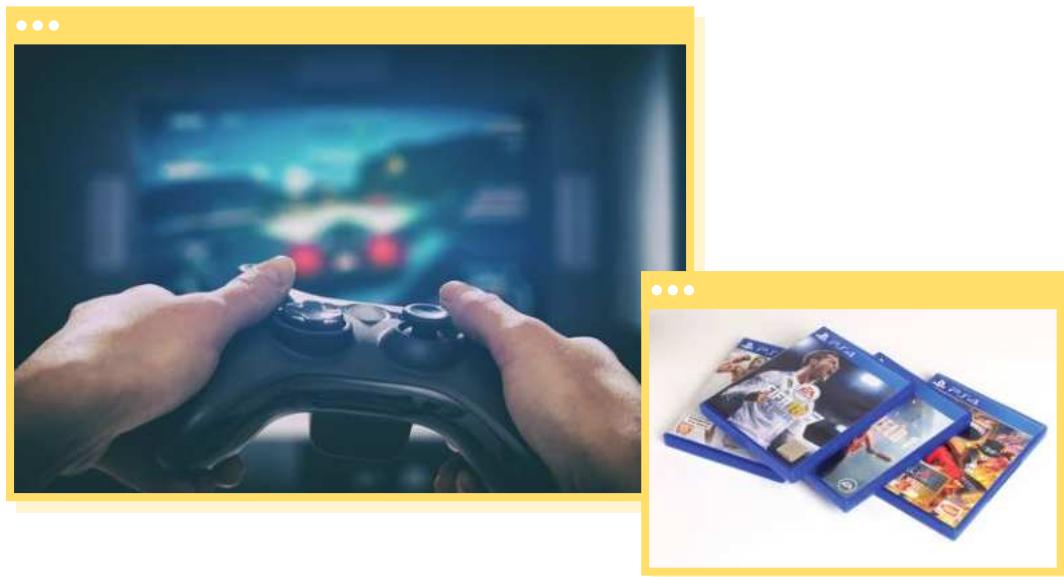
LEVEL ⑤

Hoe komt de prijs op de markt tot stand?

→ INTRO

1

Lees het verhaal van Jolien.

© Shutterstock / Adha Ghazali

In het vorige Level maakte je kennis met Jolien. Jolien houdt niet alleen van schoenen maar ook van gamen. Zij heeft tientallen games zoals Call of Duty, GTA en FIFA.
Volgend jaar verhuist het gezin van Jolien. Haar moeder wil dat ze de helft van haar games verkoopt.
Het eerste weekend van mei vindt de jaarlijkse avondmarkt plaats waar Jolien haar games verkoopt. Per game vraagt ze 16,00 euro. De eerste klant wil meteen twee games kopen, maar wil slechts 10,00 euro per game betalen. Een tweede klant wil dan weer drie games kopen en is bereid om 9,00 euro per game te betalen.
De klanten vinden de gevraagde prijs te hoog. Jolien zal de prijs met de klanten moeten bespreken om tot een overeenkomst te komen.

2

In dit Level beantwoord je stap voor stap deze onderzoeks vraag:

Hoe komt de prijs op de markt tot stand?

Explore 1 – Wat is een markt?

- 1 Waar doet het begrip ‘markt’ je aan denken?

- 2 In welke twee categorieën kun je de mensen op de markt indelen?

- 3 Wat is een **consument**?

- 4 Wat is een **producent**?

- 5 Op een markt staan er vaak meerdere kraampjes die fruit of schoenen verkopen. Wat zijn die verkopers onderling van elkaar?

MARKT

In de economie is een markt een plaats waar kopers en verkopers van een goed of een dienst samenkommen en een prijs afspreken.

- 6 Over welke markt gaat het in de Intro?

- 7 Je hoort de term ‘markt’ wel eens vallen in het nieuws. Over welke markten in de economie wordt er dan zoal gesproken?

- 8 Wie zou een concurrent van Jolien uit de Intro kunnen zijn?

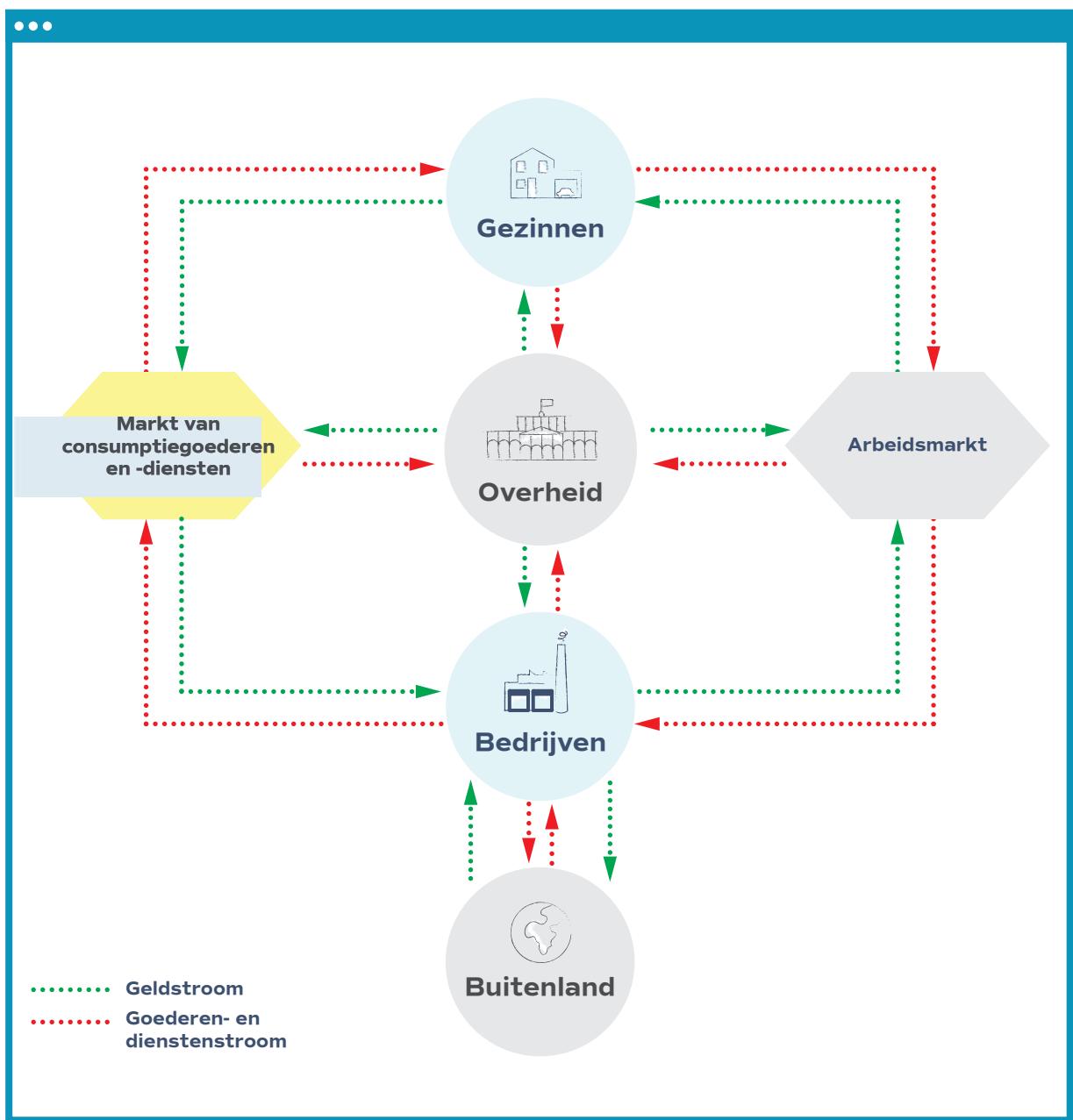

- 9 In dit Level ligt je focus binnen de economische kringloop op de goederen- en dienstenmarkt. Je leert hier hoe het marktevenwicht van een product of dienst tot stand komt. In de economische kringloop bieden de bedrijven de producten aan en zijn het de gezinnen die de producten vragen.

Explore 2 – Welke marktvormen zijn er?

1 Bestudeer de volgende afbeeldingen. Markeer het antwoord op de vragen.

- a Hoeveel **aanbieders** zijn er: een, weinig of veel?
- b In welke mate verschillen de producten van elkaar?
- c Hoe gemakkelijk kun je de prijs en de kwaliteit te weten komen: gemakkelijk of moeilijk?
- d Hoe gemakkelijk kan een onderneming tot de markt toetreden: gemakkelijk of moeilijk?

- a Er *is / zijn een/ weinig / veel aanbieder(s).*
- b Het product *toont geen verschil / is gelijkaardig / is verschillend.*
- c De prijs en kwaliteit *zijn gemakkelijk / moeilijk te achterhalen.*
- d Een onderneming kan *gemakkelijk / moeilijk toetreden tot de markt.*

- a Er *is / zijn een/ weinig / veel aanbieder(s).*
- b Het product *toont geen verschil / is gelijkaardig / is verschillend.*
- c De prijs en kwaliteit *zijn gemakkelijk / moeilijk te achterhalen.*
- d Een onderneming kan *gemakkelijk / moeilijk toetreden tot de markt.*

- a Er *is / zijn een/ weinig / veel aanbieder(s).*
- b Het product *toont geen verschil / is gelijkaardig / is verschillend.*
- c De prijs en kwaliteit *zijn gemakkelijk / moeilijk te achterhalen.*
- d Een onderneming kan *gemakkelijk / moeilijk toetreden tot de markt.*

- a Er *is / zijn een/ weinig / veel aanbieder(s).*
- b Het product *toont geen verschil / is gelijkaardig / is verschillend.*
- c De prijs en kwaliteit *zijn gemakkelijk / moeilijk te achterhalen.*
- d Een onderneming kan *gemakkelijk / moeilijk toetreden tot de markt.*

© Shutterstock / Bjorn Beheydt

- a Er is / zijn een / weinig / veel aanbieder(s).
- b Het product toont geen verschil / is gelijkaardig / is verschillend.
- c De prijs en kwaliteit zijn gemakkelijk / moeilijk te achterhalen.
- d Een onderneming kan gemakkelijk / moeilijk toetreden tot de markt.

2 Welke markten zie je op de foto's?

Markt

Hoewel het allemaal markten zijn waar kopers en verkopers samenkomen, zijn er toch veel verschillen. Een markt wordt getypeerd of bepaald door vier kenmerken.

- Aantal aanbieders en aantal vragers: zijn er veel of weinig aanbieders van en vragers naar dat product?
- Homogeen of heterogeen product: zijn de producten identiek of verschillen ze veel?
- Transparantie van de markt: kan de consument de prijzen en de kwaliteit gemakkelijk vergelijken? Hoe gemakkelijker dat is, hoe transparanter de markt is.
- Vrije toetreding tot of uitvoering uit de markt: kan een nieuwe aanbieder gemakkelijk op die markt een bedrijf starten?

3 Er zijn vier bekende marktvormen: **perfecte competitie of volkomen mededeling**, monopolistische concurrentie, oligopolie en monopolie. Van monopolie heb je ongetwijfeld al gehoord. Wat is dat?

Good to know

Wanneer je die vier marktvormen op een lijn uittekent, dan staan volkomen mededeling en monopolie elk aan een uiteinde. Daartussen bevinden zich de andere twee vormen.

VOLKOMEN MEDEDINGING

- veel aanbieders
- homogeen product
- makkelijke toetreding tot en uitvoering uit een markt
- transparante markt

MONOPOLIE

- een aanbieder
- homogeen product
- zeer moeilijke toetreding tot een markt
- weinig tot niet-transparante markt

- 4** Vul aan de hand van je antwoorden op vraag 1 de tabel in.

- 5** Voor dit jaar dien je enkel de perfecte competitie of volkomen mededeling te onthouden. Markeer daarom die rij in de tabel.

Good to know

De perfecte competitieve markt is een economisch model dat in realiteit nauwelijks voorkomt. Het model wordt wel gebruikt om economische theorieën te ontwikkelen, zoals in dit Level.

Explore 3 – Hoe verloopt de individuele vraag naar een product?

Voor de volgende opdracht heb je de keuze. Kies optie 1 (Nike-sneakers) als je wat ondersteuning wilt. Kies optie 2 (Pizza) als je een uitdaging wilt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

© Shutterstock / Anna Stasia

Jolien heeft aan de verkoop van haar games goed verdien. Wat ze niet op de avondmarkt kon verkopen, heeft ze online via Vinted verkocht. Met dat geld wil ze nu nieuwe schoenen kopen, bij voorkeur meerdere paren.

- 1 Hoeveel paar kan Jolien kopen? Waarvan hangt dat af?

- 2 In de volgende tabel zie je hoeveel paar schoenen Jolien per maand voor een bepaalde prijs zou kopen. Wat kun je afleiden uit de gele rij in de tabel?

Optie 2 Pizza

Yasmine, een klasgenote van Jolien, eet graag pizza. Op zaterdag werkt ze in A.S.Adventure.edu en verdient daarmee een aardig centje. Met dat geld verwent ze zichzelf dan ook graag met een pizza, bij voorkeur meerdere keren per maand.

- 1 Hoeveel pizza's zal Yasmine kopen? Waarvan hangt dat af?

- 2 In de volgende tabel zie je hoeveel pizza's Yasmine per maand voor een bepaalde prijs zou kopen. Wat kun je afleiden uit de gele rij in de tabel?

Tabel 1.1

GEVRAAGDE HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS DOOR JOLIEN	PRIJS PER PAAR SNEAKERS IN EURO
6	10,00
5	40,00
4	70,00
3	100,00
2	130,00
1	160,00

Tabel 1.2

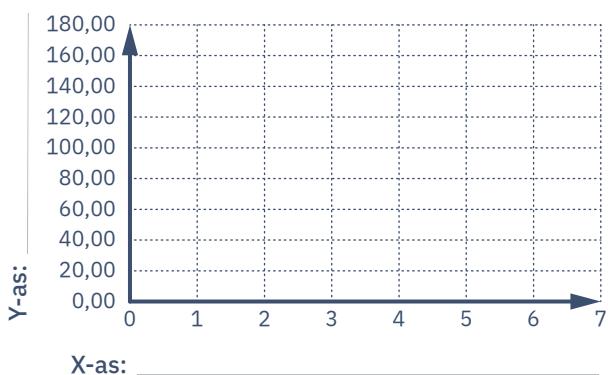
GEVRAAGDE HOEVEELHEID PIZZA DOOR YASMINE	PRIJS PER PIZZA IN EURO
13	5,00
9	11,00
6	15,00
4	21,00
2	26,00
1	30,00

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op een grafiek.

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de vraagcurve op papier kunt tekenen.

- a Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- b Zet de punten uit.
- c Verbind de punten met een blauwe rechte lijn.

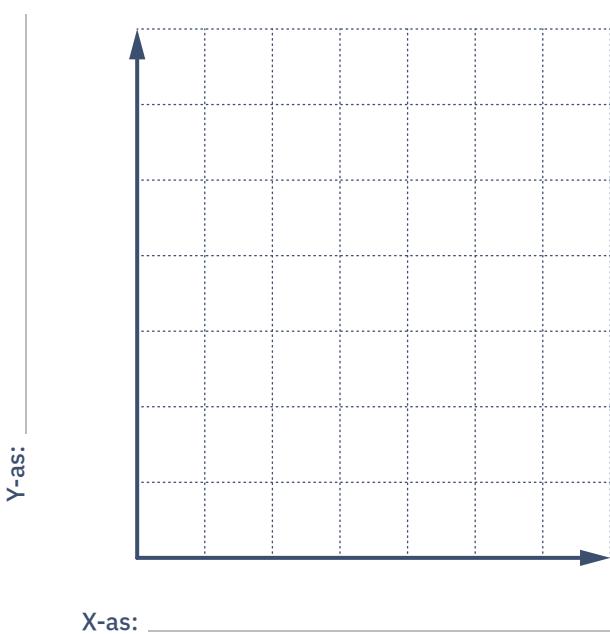
Grafiek 1.1: Vraag naar Nike-sneakers door Jolien

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op een grafiek.

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de vraagcurve op papier kunt tekenen.

- a Verdeel de assen zodat je de punten kunt uitzetten.
- b Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- c Zet de punten uit.
- d Verbind de uitgezette punten met een blauwe lijn.

Grafiek 1.2: Vraag naar pizza's door Yasmine

- 4 De lijn die de punten met elkaar verbindt, is de vraagcurve of de **vraag**.

- a Wat stel je vast in verband met het verloop van de vraagcurve?

- b Schrijf de letter V bij de curve.

- c Vul aan.

Optie 1 Wanneer de prijs 70,00 euro bedraagt, vraagt Jolien _____ paar

Nike-sneakers. Wanneer de prijs 130,00 euro bedraagt, vraagt Jolien _____ paar Nike-sneakers.

Optie 2 Wanneer de prijs 11,00 euro bedraagt, vraagt Yasmine _____ pizza's.

Wanneer de prijs 15,00 euro bedraagt, vraagt Yasmine _____ pizza's.

- d Waarom verloopt de vraagcurve zo?

Vraagcurve

Wanneer de prijs van het product verandert, is er een beweging langs of op de curve. Je gaat namelijk van het ene punt op de curve naar het andere punt op de curve.

De vraagcurve geeft het verband weer tussen de **gevraagde hoeveelheid** bij verschillende prijzen. De **individuele vraagcurve** geeft weer hoeveel stuks een consument wil kopen bij verschillende prijzen.

Bij indifferentiecurven leerde je namelijk dat dat bepaald wordt door de optimale goederen-combinaties. Dat is waar de budgetlijn aan de indifferentiecurve raakt.

Bij de vraagcurve is er dus een negatief verband tussen prijs en gevraagde hoeveelheid.

Good to know

Voor het gemak wordt de vraagcurve vaak als een rechte voorgesteld. Maar meestal is dat een kromme zoals in het verhaal van Yasmine.

- 5 Je hebt de grafieken op papier gemaakt. Maak nu de grafiek met een rekenblad. Zoek op internet op hoe je dat moet doen of raadpleeg de ICT-fiche en de filmpjes.

- a Neem de tabel van jouw gekozen optie over in een werkmap.
b Zorg ervoor dat de prijzen op twee cijfers na de komma worden afferond en dat er een euroteken staat.
c Geef de gegevens weer in een spreidingsdiagram.
d Denk aan de benaming van de assen en kies een titel voor de grafiek.

Tip:

Gebruik 'Grafiekelementen' om de assen te benoemen.

- e Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Explore 4 – Wanneer kan de vraag naar een product veranderen?

Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

De vraag van Jolien naar Nike-sneakers (of een ander product) blijft niet altijd hetzelfde. Er zijn verschillende redenen waarom de vraag van Jolien stijgt of daalt bij gelijkblijvende prijzen.

- 1 In elk van de volgende situaties verandert er telkens een aspect. Ga na hoe die verandering de vraag van Jolien naar Nike-sneakers beïnvloedt. Markeer:
- a de oorzaak in het groen,
  - b het gevolg in het blauw.

Situatie 1

Jolien krijgt voortaan van haar oma extra zondagsgeld. Voor de rest verandert er niets. Jolien zal dus *minder / meer* sneakers kunnen en willen kopen.

Situatie 2

Puma heeft een nieuwe, flashy schoen ontworpen. Om die te promoten wordt Puma de nieuwe sponsor van Joliens favoriete volleybalteam. De voorkeur van Jolien verandert dus. Voor de rest verandert er niets. Jolien zal dan *meer / minder* Nike-sneakers kopen.

Situatie 3

De prijs van de Nike-sneakers blijft dezelfde, maar Adidas (concurrent) verlaagt zijn prijzen. Joliens vraag naar Nike-sneakers zal dus *meer / minder* worden.

Situatie 4

De overheid promoot het sporten waardoor meer mensen sporten. Er zullen dus *meer / minder* schoenen verkocht worden.

Optie 2 Pizza

De vraag van Yasmine naar pizza (of een ander product) blijft niet altijd hetzelfde. Er zijn verschillende redenen waarom de vraag van Yasmine stijgt of daalt bij gelijkblijvende prijzen.

- 1 In elk van de volgende situaties verandert er telkens een aspect. Ga na hoe die verandering de vraag van Yasmine naar pizza beïnvloedt. Markeer:
- a de oorzaak in het groen,
  - b het gevolg in het blauw.

Situatie 1

Yasmine werkt voortaan ook op zaterdagavond in de horeca. Ze heeft daardoor extra inkomen. Voor de rest verandert er niets. Yasmine zal dan *minder / meer* pizza kunnen en willen kopen.

Situatie 2

Yasmine houdt niet alleen van pizza maar ook van durum. Stel dat ze de pizza even beu is en dat haar voorkeur verandert en uitgaat naar durum. Voor de rest verandert er niets. Yasmine zal dan *meer / minder* pizza kopen.

Situatie 3

De prijs van de pizza's blijft dezelfde, maar de lokale kebabzaak verlaagt de prijs van haar durum. Dan zullen er *meer / minder* pizza's verkocht worden.

Situatie 4

In de gemeente van Yasmine zijn recent veel jonge koppels komen wonen die carrière willen maken en weinig tijd hebben om te koken. Daardoor is er *meer / minder* vraag naar pizza.

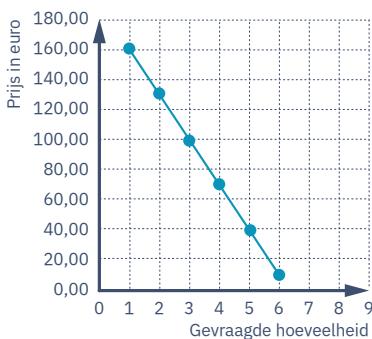
Verschuiving vraagcurve rechts

Wanneer een bepaalde factor de vraag naar een product doet toenemen, zal de vraagcurve naar rechts verschuiven. Dat betekent dat er voor elke prijs meer gevraagde hoeveelheid is.

- 2 Teken de situatie waarbij de vraag toeneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste vraagcurve V_1 en de tweede vraagcurve V_2 .

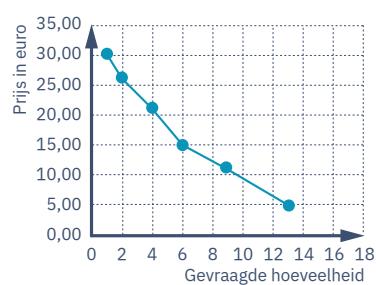
Grafiek 2.1: Vraag naar Nike-sneakers door Jolien

- 2 Teken de situatie waarbij de vraag toeneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste vraagcurve V_1 en de tweede vraagcurve V_2 .

Grafiek 2.2: Vraag naar pizza door Yasmine

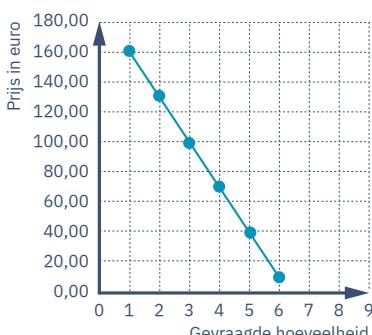
Verschuiving vraagcurve links

Wanneer een bepaalde factor de vraag naar een product doet afnemen, zal de vraagcurve naar links verschuiven. Dat betekent dat er voor elke prijs minder gevraagde hoeveelheid is.

- 3 Teken de situatie waarbij de vraag afneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste vraagcurve V_1 en de tweede vraagcurve V_2 .

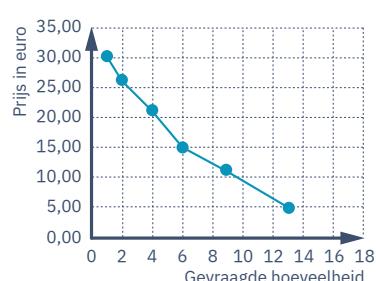
Grafiek 3.1: Vraag naar Nike-sneakers door Jolien

- 3 Teken de situatie waarbij de vraag afneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste vraagcurve V_1 en de tweede vraagcurve V_2 .

Grafiek 3.2: Vraag naar pizza door Yasmine

- 4 Markeer de tendens in de samenvattende tabel.

FACTOR DIE DE VRAAG KAN BEÏNVLOEDEN	FACTOR NEEMT AF	FACTOR NEEMT TOE
Inkomen van de consument	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .
Voorkeur van de consument	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .
Prijs van een substitutiegoed	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .
Grootte van bevolking of bevolkingsgroep	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .	Vraagcurve verschuift naar <i>links / rechts</i> . Vraag neemt <i>af / toe</i> .

- 5 Wat zijn substitutieproducten?

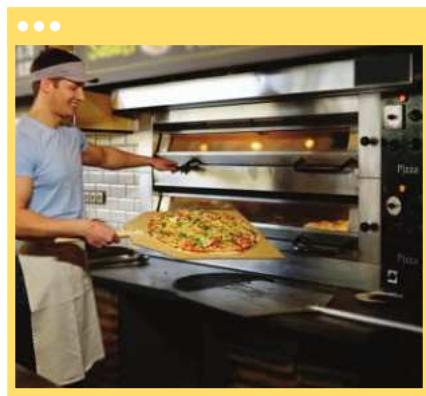

- 6 In de bovenstaande situaties heb je een voorbeeld gezien van substitutieproducten. Over welke twee producten gaat het?

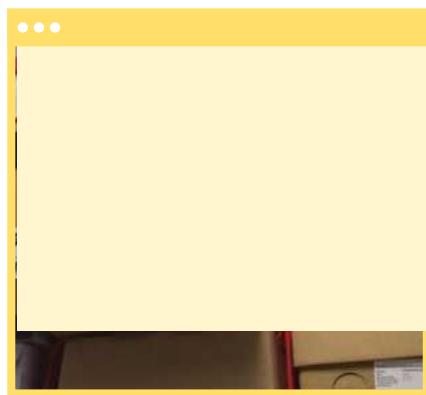

- 7 Je hebt de verschuivingen van de grafiek op papier gemaakt. Maak nu de verschuivingen van de grafieken met een rekenblad. Zoek op internet hoe je dat moet doen of raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes.

- a Op iDiddit vind je een werkmap met de cijfergegevens.
- b Zorg ervoor dat de prijzen op twee cijfers na de komma worden afgerond en dat er een euroteken staat.
- c Ontwerp de grafieken.
- d Denk aan de benaming van de assen en kies een titel voor de grafiek.
- e Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Explore 5— Hoe verloopt de collectieve vraag naar een product?

Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

© Shutterstock / Robert Way

- 1 Jolien is niet de enige die interesse heeft in Nike-sneakers. Haar vriend Mils en zijn lief Mauro zijn ook grote fan van Nike. Bestudeer hoe de vraagcurve van de drie vrienden eruitziet.

Tabel 2.1

GEVRAAGDE HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS			PRIJS PER PAAR NIKE-SNEAKERS IN EURO
JOLIEN	MILS	MAURO	
6	7	5	10,00
5	6	4	40,00
4	5	3	70,00
3	4	2	100,00
2	3	1	130,00
1	2	0	160,00

Optie 2 Pizza

- 1 Yasmine is niet de enige die graag pizza eet. Haar twee bff's, Dilara en Merel, zijn ook grote pizzafans. Bestudeer hoe de vraagcurve van de drie vriendinnen eruitziet.

Tabel 2.2

GEVRAAGDE HOEVEELHEID PIZZA			PRIJS PER PIZZA IN EURO
YASMINE	DILARA	MEREL	
13	16	15	5,00
9	12	11	11,00
6	9	8	15,00
4	7	6	21,00
2	5	4	26,00
1	4	3	30,00

- 2 Stel dat de drie vrienden de volledige **markt** voorstellen en dus alle **vragers** zijn op de markt van Nike-sneakers.

- a Wat is de totale vraag naar de sneakers?
b Hoe wordt dat cijfer berekend?

Tabel 3.1

TOTALE GEVRAAGDE HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS	PRIJS PER PAAR NIKE-SNEAKERS IN EURO
18	10,00
15	40,00
12	70,00
9	100,00
6	130,00
3	160,00

- 2 Stel dat de drie vriendinnen de volledige **markt** voorstellen en dus alle **vragers** zijn op de markt van pizza.

- a Wat is de totale vraag naar pizza?
b Vul de tabel aan.

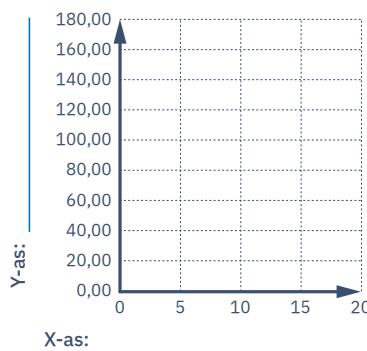
Tabel 3.2

TOTALE GEVRAAGDE HOEVEELHEID PIZZA	PRIJS PER PIZZA IN EURO
_____	5,00
_____	11,00
_____	15,00
_____	21,00
_____	26,00
_____	30,00

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op de grafiek.

- a Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
b Zet de punten uit.
c Verbind de uitgezette punten met een blauwe rechte lijn.

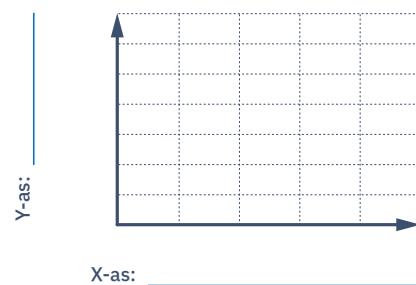
Grafiek 4.1: Vraag naar Nike-sneakers door alle vragers

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op de grafiek.

- a Verdeel de assen zodat je de punten kunt uitzetten.
b Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
c Zet de punten uit.
d Verbind de uitgezette punten met een blauwe lijn.

Grafiek 4.2: Vraag naar pizza door alle vragers

COLLECTIEVE VRAAG

De collectieve vraag of de marktvraag is het verband tussen de prijs van een product en de gevraagde hoeveelheid van een product door alle consumenten. Het is de som van de individuele vraagfuncties.

- 4 Maak nu Action 1 en 2.

Explore 6 – Hoe verloopt het individuele aanbod van een product?

Een verkoper wil natuurlijk zoveel mogelijk verdienen. Hoe hoger de verkoopprijs per stuk, hoe meer winst de verkoper maakt. Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

- 1 In de volgende tabel zie je hoeveel Nike-sneakers een verkoper wil verkopen bij verschillende prijzen. Wat kun je afleiden uit de gele rij in de tabel?

Tabel 4.1

AANGEBOREN HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS	PRIJS PER PAAR SNEAKERS IN EURO
0	10,00
1	40,00
2	70,00
3	100,00
4	130,00
5	160,00

Optie 2 Pizza

- 1 Pizzeria Luigi verkoopt de beste pizza's. In de volgende tabel zie je hoeveel pizza's hij wil verkopen bij verschillende prijzen. Wat kun je afleiden uit de gele rij in de tabel?

Tabel 4.2

AANGEBOREN HOEVEELHEID PIZZA'S	PRIJS PER PIZZA IN EURO
0	5,00
3	11,00
6	15,00
10	21,00
12	26,00
13	30,00

- 2** Zet de gegevens van de tabel nu uit op een grafiek.

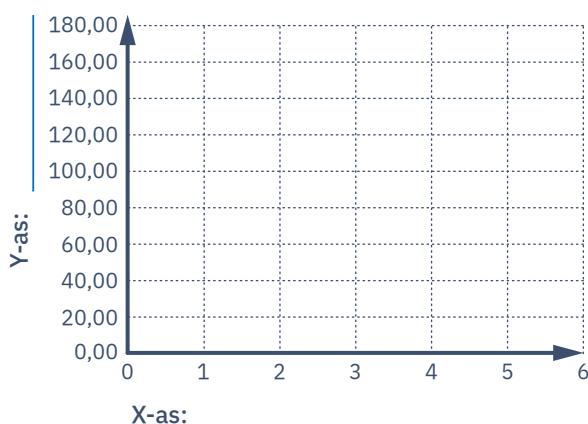

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de aanbodcurve op papier kunt tekenen.

- Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- Zet de punten uit.
- Verbind de uitgezette punten met een rode rechte lijn.

Grafiek 5.1: Aanbod van Nike-sneakers door één verkoper

- 2** Zet de gegevens van de tabel nu uit op een grafiek.

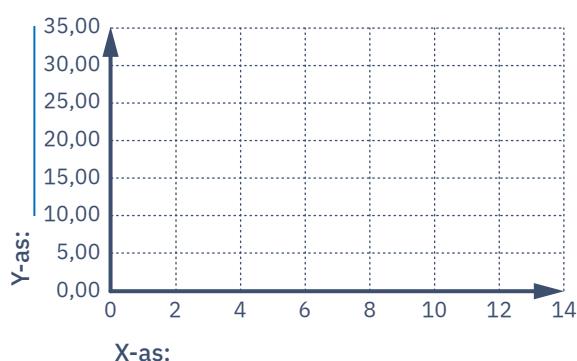

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de aanbodcurve op papier kunt tekenen.

- Verdeel de assen zodat je de punten kunt uitzetten.
- Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- Zet de punten uit.
- Verbind de uitgezette punten met een rode lijn.

Grafiek 5.2: Aanbod van pizza's door Luigi

- 3** De lijn die de punten met elkaar verbindt, is de aanbodcurve of het aanbod.

- a Wat stel je vast over het verloop van de aanbodcurve?
-

- b Schrijf de letter A bij de curve.
c Vul aan.

Optie 1 Wanneer de prijs 100,00 euro bedraagt, biedt de verkoper _____ paar Nike-sneakers te koop aan. Wanneer de prijs 70,00 euro bedraagt, daalt de aangeboden hoeveelheid naar _____ paar Nike-sneakers.

Optie 2 Wanneer de prijs 15,00 euro bedraagt, biedt de verkoper _____ pizza's te koop aan. Wanneer de prijs 21,00 euro bedraagt, stijgt de aangeboden hoeveelheid naar _____ pizza's.

- d Waarom verloopt de aanbodcurve zo?
-

Aanbodecurve

Wanneer de prijs van het product verandert, heb je een beweging langs of op de curve. Je gaat namelijk van het ene punt op de curve naar het andere punt op de curve.

De **individuele aanbodecurve** geeft het verloop van de **aangeboden hoeveelheid** bij verschillende prijzen. Ze geeft weer hoeveel stuks de producenten / verkopers willen verkopen bij verschillende prijzen.

- 4 Je hebt de grafiek op papier gemaakt. Maak nu de grafiek met een rekenblad. Zoek op internet op hoe je dat moet doen of raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes op iDiddit.
-
- a Neem de tabel van jouw gekozen optie over in een werkmap.
  - b Zorg ervoor dat de prijzen op twee cijfers na de komma worden afgerond en dat er een euroteken staat.
  - c Ontwerp de grafiek.
  - d Denk aan de benaming van de assen en kies een titel voor de grafiek.
  - e Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.
-

Explore 7 – Waardoor kan het aanbod veranderen?

Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

- 1 In elk van de volgende situaties verandert er telkens een aspect. Wat gebeurt er? Markeer:
- a de oorzaak in het groen,
  - b het gevolg in het blauw.

Situatie 1

Als er meer aanbieders van Nike-sneakers komen, worden er *meer / minder* Nike-sneakers aangeboden of verkocht.

Situatie 2

Als de prijzen van de grondstoffen van sneakers gaan dalen, worden er *meer / minder* Nike-sneakers aangeboden of verkocht.

Optie 2 Pizza

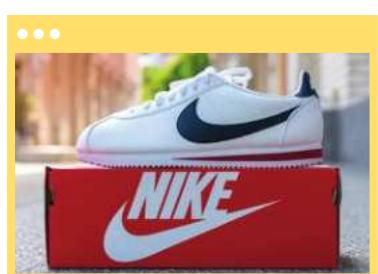
- 1 In elk van de volgende situaties verandert er telkens een aspect. Wat gebeurt er? Markeer:
- a de oorzaak in het groen,
  - b het gevolg in het blauw.

Situatie 1

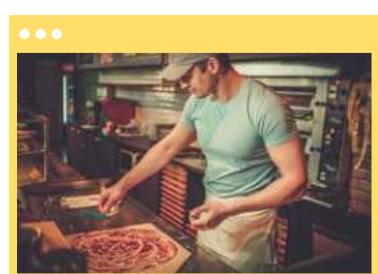
Als er meer aanbieders van pizza komen, worden er *meer / minder* pizza's aangeboden of verkocht.

Situatie 2

Als de prijzen van de grondstoffen dalen, worden er *meer / minder* pizza's aangeboden of verkocht.

© Shutterstock / 2p2play

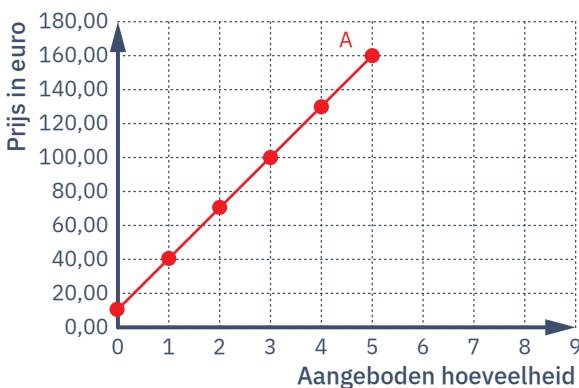
Verschuiving aanbodecurve rechts

Wanneer een bepaalde factor het aanbod aan een product doet toenemen, zal de aanbodecurve naar rechts verschuiven. Dat betekent dat er voor elke prijs meer aangeboden hoeveelheid is.

- 2 Teken de situatie waarbij het aanbod toeneemt.

- a Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- b Noem de eerste aanbodecurve A_1 en de tweede aanbodecurve A_2 .

Grafiek 6.1: Aanbod van Nike-sneakers door één verkoper

- 3 Het aanbod kan ook op een andere manier veranderen. Markeer:

- a de oorzaak in het groen,
- b het gevolg in het blauw.

Situatie 3

Als er veel aanbieders van Nike-sneakers failliet gaan, dan worden er *meer / minder* Nike-sneakers aangeboden of verkocht.

Situatie 4

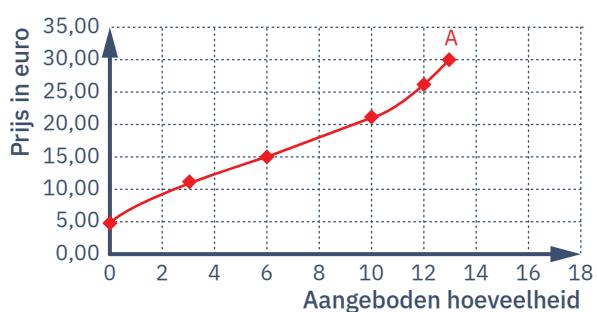
Als de prijzen van grondstoffen van sneakers stijgen, dan worden er *meer / minder* Nike-sneakers aangeboden of verkocht.

- 2 Teken de situatie waarbij het aanbod toeneemt.

- a Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- b Noem de eerste aanbodecurve A_1 en de tweede aanbodecurve A_2 .

Grafiek 6.2: Aanbod van pizza's door Luigi

- 3 Het aanbod kan ook op een andere manier veranderen. Markeer:

- a de oorzaak in het groen,
- b het gevolg in het blauw.

Situatie 3

Als er veel aanbieders van pizza failliet gaan, dan worden er *meer / minder* pizza's aangeboden of verkocht.

Situatie 4

Als de prijzen van grondstoffen stijgen, dan worden er *meer / minder* pizza's aangeboden of verkocht.

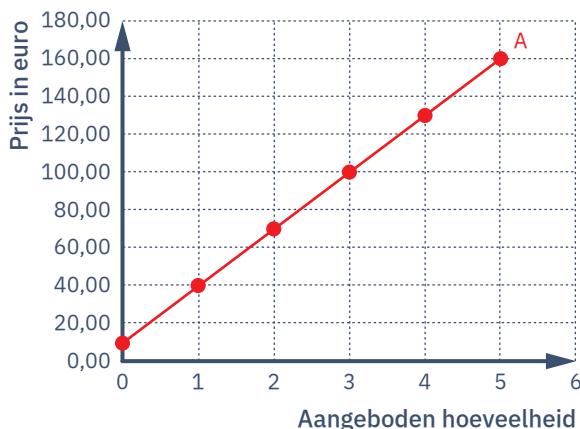
Verschuiving aanbodecurve links

Wanneer een bepaalde factor het aanbod aan een product doet afnemen, zal de aanbodecurve naar links verschuiven. Dat betekent dat er voor elke prijs minder aangeboden hoeveelheid is.

- 4 Teken de situatie waarbij het aanbod afneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste aanbodecurve A_1 en de tweede aanbodecurve A_2 .

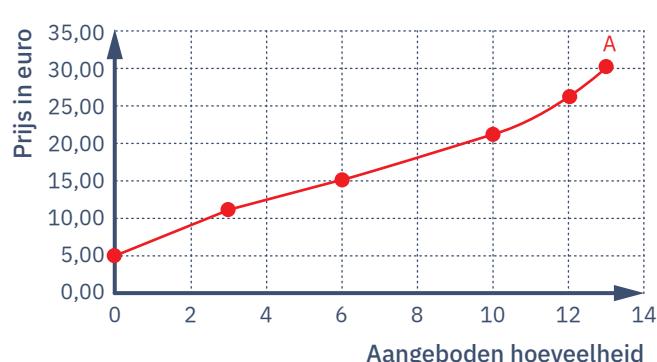
Grafiek 7.1: Aanbod van Nike-sneakers door één verkoper

- 4 Teken de situatie waarbij het aanbod afneemt.

- Trek een pijl voor de richting van de verschuiving.
- Noem de eerste aanbodecurve A_1 en de tweede aanbodecurve A_2 .

Grafiek 7.2: Aanbod van pizza door Luigi

- 5 Markeer de tendens in de samenvattende tabel. Geef aan wat er met het aanbod gebeurt wanneer die factor afneemt of toeneemt.

FACTOR DIE HET AANBOD KAN BEÏNVLOEDEN	FACTOR NEEMT AF	FACTOR NEEMT TOE
Aantal producenten	Aanbod daalt / stijgt	Aanbod daalt / stijgt
Kosten voor de productie / prijs grondstoffen	Aanbod daalt / stijgt	Aanbod daalt / stijgt

- 6 Je hebt de verschuivingen van de grafiek op papier gemaakt. Maak nu de verschuivingen van de curven met een rekenblad. Zoek op internet op hoe je dat moet doen of raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes op iDiddit.
- a Op iDiddit vind je een werkmap met de cijfergegevens.
  - b Zorg ervoor dat de prijzen op twee cijfers na de komma worden afgerond en dat er een euroteken staat.
  - c Ontwerp de grafieken.
  - d Denk aan de benaming van de assen en kies een titel voor de grafiek.
  - e Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Explore 8 – Hoe verloopt het collectieve aanbod van een product?

Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Nike-sneakers

- 1 Op de Nike-sneakermarkt zijn er meerdere verkopers van Nike-sneakers. Bestudeer hoe de aanbodcurve van drie verschillende Nike-verkopers eruitziet.

Tabel 5.1

AANGEBODEN HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS			PRIJS PER PAAR NIKE- SNEAKERS IN EURO
VER- KOPER 1	VER- KOPER 2	VER- KOPER 3	
0	2	4	10,00
1	3	5	40,00
2	4	6	70,00
3	5	7	100,00
4	6	8	130,00
5	7	9	160,00

© Shutterstock / Qiongna Liao

- 2 Ga ervan uit dat de drie Nike-verkopers de volledige markt voorstellen en dat zij dus alle aanbieders zijn op de Nike-sneakermarkt. Bereken het totale aanbod van Nike-sneakers.

Optie 2 Pizza

- 1 Niet alleen pizzeria Luigi verkoopt pizza's. In de tabel zie je hoeveel pizza's Luigi en zijn conclega's willen verkopen bij verschillende prijzen. Bestudeer hoe de aanbodcurve van drie verschillende aanbieders eruitziet.

Tabel 5.2

AANGEBODEN HOEVEELHEID PIZZA			PRIJS PER PIZZA IN EURO
PIZZA LUIGI	PIZZA ROMA	PIZZA MARIO	
0	3	2	5,00
3	6	5	11,00
6	9	8	15,00
10	13	12	21,00
12	15	14	26,00
13	16	15	30,00

- 2 Ga ervan uit dat de drie pizzeria's de volledige markt voorstellen en dat zij dus alle aanbieders zijn op de markt. Bereken nu het totale aanbod van pizza's.

Tabel 6.1

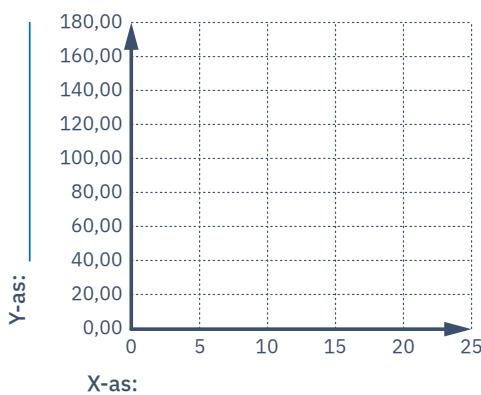
TOTALE AANGEBOREN HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS	PRIJS PER PAAR NIKE-SNEAKERS IN EURO
_____	10,00
_____	40,00
_____	70,00
_____	100,00
_____	130,00
_____	160,00

Tabel 6.2

TOTALE AANGEBOREN HOEVEELHEID PIZZA'S	PRIJS PER PIZZA IN EURO
_____	5,00
_____	11,00
_____	15,00
_____	21,00
_____	26,00
_____	30,00

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op een grafiek.

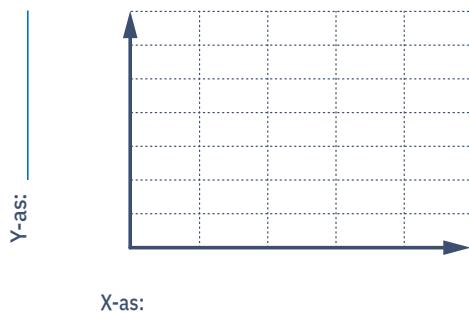
- a Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- b Zet de punten uit.
- c Verbind de uitgezette punten met een rode rechte lijn.

Grafiek 8.1: Aanbod van Nike-sneakers door alle aanbieders

- 4 Maak nu Action 3.

- 3 Zet de gegevens van de tabel uit op een grafiek.

- a Verdeel de assen zodat je de punten kunt uitzetten.
- b Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- c Zet de punten uit.
- d Verbind de uitgezette punten met een rode lijn.

Grafiek 8.2: Aanbod van pizza door alle aanbieders

Collectieve aanbod

Het **collectieve aanbod** is het verband tussen de prijs van een product en de aangeboden hoeveelheid van dat product door alle producenten. Het is de som van de individuele aanbodfuncties.

Explore 9 – Waar zijn de vraag en het aanbod op de markt gelijk?

Je stelt vast dat kopers liever minder betalen en verkopers liever tegen een hogere prijs verkopen. Om toch tot een aankoop of verkoop over te gaan, komen kopers en verkopers, of vragers en aanbieders, samen op de markt. Daar spreken ze af welke hoeveelheid ze bereid zijn te verhandelen tegen een overeengekomen prijs. Je gaat verder met de optie die je gekozen hebt. Vink de gekozen optie aan.

- Optie 1** Nike-sneakers

- 1 Je vindt de gevraagde en aangeboden hoeveelheid in de tabel.

Tabel 7.1

TOTALE GEVRAAGDE HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS	TOTALE AANGEBODEN HOEVEELHEID NIKE-SNEAKERS	PRIJS PER PAAR IN EURO
18	6	10,00
15	9	40,00
12	12	70,00
9	15	100,00
6	18	130,00
3	21	160,00

- 2 Vervolledig de grafiek.

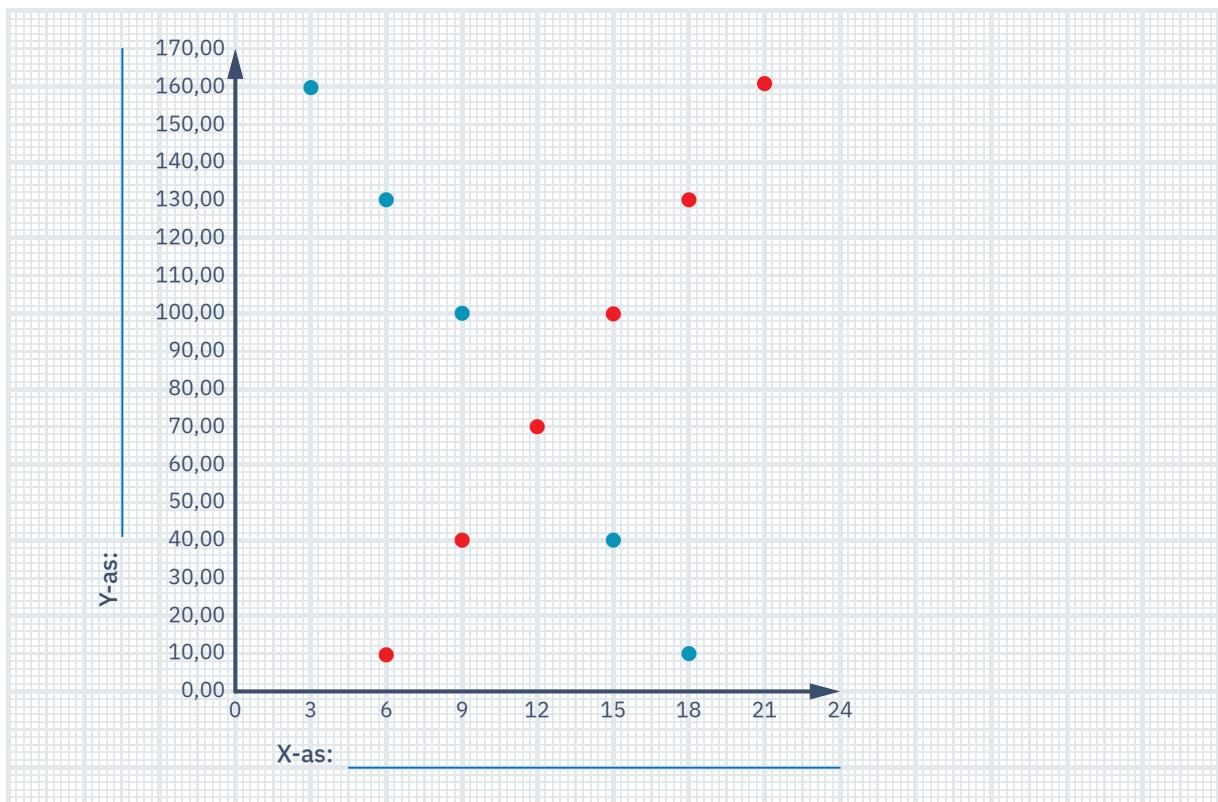

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de vraag- en aanbodcurve op papier kunt tekenen.

- a Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
b Verbind de uitgezette punten. Controleer of je ze in de tabel vindt.

Grafiek 9.1: Vraag en aanbod van Nike-sneakers op de totale markt

- 3 Waar de vraagcurve en de aanbodcurve snijden, is de markt in evenwicht. Vraag en aanbod zijn daar gelijk. In dat snijpunt is er enerzijds een **evenwichtshoeveelheid** voor twaalf paar Nike-sneakers en anderzijds een **evenwichtsprijs** van 70,00 euro.

- a Trek een lijn vanuit het snijpunt naar de evenwichtshoeveelheid en de evenwichtsprijs.
b Noem dat snijpunt 'e'. Dat staat voor marktevenwicht.

Symbolen

Net als in wiskunde, gebruikt het vak economie ook symbolen.

- Gevraagde hoeveelheid: q_v (q komt van *quantity*)
- Aangeboden hoeveelheid: q_a
- Prijs: p
- Evenwichtshoeveelheid: q_e
- Evenwichtsprijs: p_e
- Marktevenwicht: e

Gebruik voortaan die symbolen.

Optie 2 Pizza .....

- 1 Je vindt de gevraagde en aangeboden hoeveelheid in de tabel.

Tabel 7.2

TOTALE GEVRAAGDE HOEVEELHEID PIZZA	TOTALE AANGEBODEN HOEVEELHEID PIZZA	PRIJS PER PIZZA IN EURO
44	5	5,00
32	14	11,00
23	23	15,00
17	35	21,00
11	41	26,00
8	44	30,00

- 2 Noteer de gegevens uit de tabel in de grafiek en teken de curven.

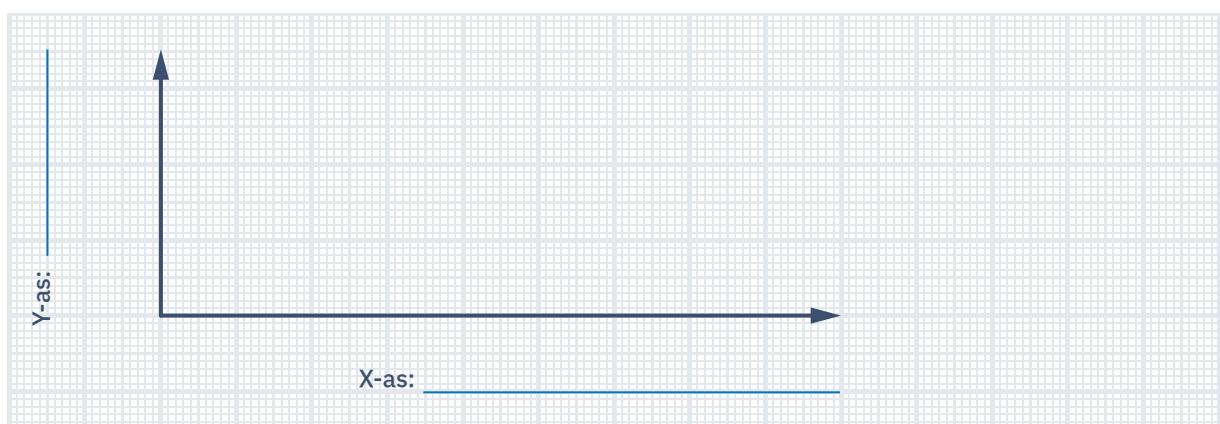

Tip:

Surf via iDiddit naar een applicatie die je uitlegt hoe je de vraag- en aanbodcurve op papier kunt tekenen.

- a Verdeel de assen zodat je de punten kunt uitzetten.
- b Schrijf de juiste benaming bij de x-as en de y-as.
- c Zet de punten uit.
- d Verbind de uitgezette punten.

Grafiek 9.2: Vraag en aanbod van pizza op de totale markt

3 Waar de vraagcurve en de aanbodcurve snijden, is de markt in evenwicht. Vraag en aanbod zijn daar gelijk. In dat snijpunt is er enerzijds een **evenwichtshoeveelheid** van 23 pizza's en anderzijds een **evenwichtsprijs** van 15,00 euro.

- Trek een lijn vanuit het snijpunt naar de evenwichtshoeveelheid en de evenwichtsprijs.
- Noem dat snijpunt 'e'. Dat staat voor marktevenwicht.

Symbolen

Net als in wiskunde, gebruikt het vak economie ook symbolen.

- Gevraagde hoeveelheid: q_v (q komt van *quantity*)
- Aangeboden hoeveelheid: q_a
- Prijs: p
- Evenwichtshoeveelheid: q_e
- Evenwichtsprijs: p_e
- Marktevenwicht: e

Gebruik voortaan die symbolen.

4 Na de eerste negen Explores, merk je al hoe de prijs van een product of dienst tot stand komt. Hoe wordt de prijs van een product bepaald?

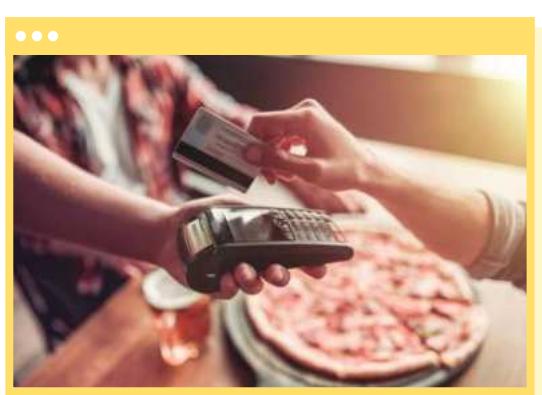

5 Je hebt de grafieken op papier gemaakt. Maak nu de grafiek met een rekenblad. Zoek op internet op hoe je dat moet doen of raadpleeg de ICT-fiches en de filmpjes op iDiddit.

- Neem de tabel van jouw gekozen optie over in een werkblad.
- Zorg ervoor dat de prijzen op twee cijfers na de komma worden afgerond en dat er een euroteken staat.
- Ontwerp nu de grafiek.
- Denk aan de benaming van de assen en kies een titel voor de grafiek.
- Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

6 Maak nu Action 4.

Explore 10—

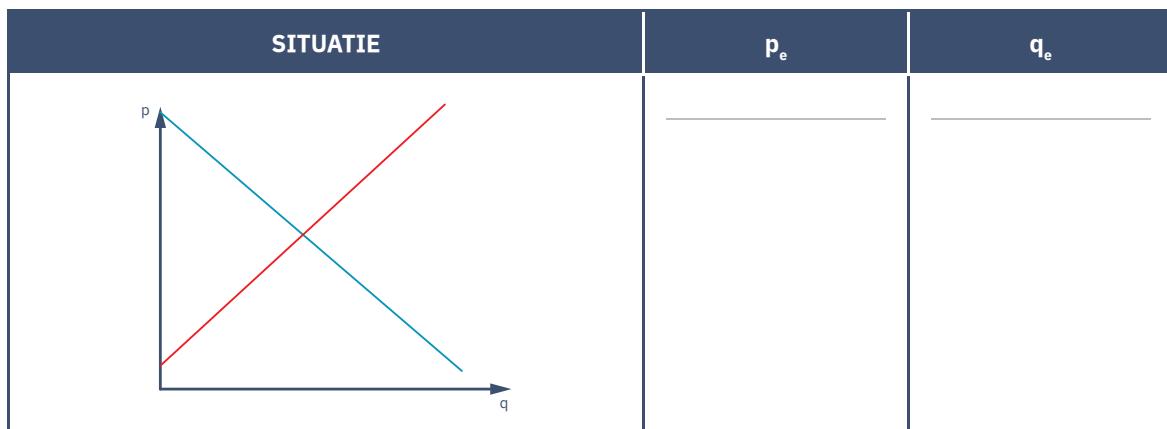
Waarom is het belangrijk om over vraag en aanbod te leren?

1 Lees de volgende krantenknipsels.

- Duid op de grafiek de oorspronkelijke evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid aan met een blauwe stippellijn. Benoem die met p_{e1} en q_{e1} .
- Teken de verschuiving.
- Duid op de grafiek de nieuwe evenwichtsprijs en evenwichtshoeveelheid aan met een groene stippellijn. Benoem die met p_{e2} en q_{e2} .
- Geef aan wat er gebeurt met de evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid (stijgen, dalen of gelijk blijven).

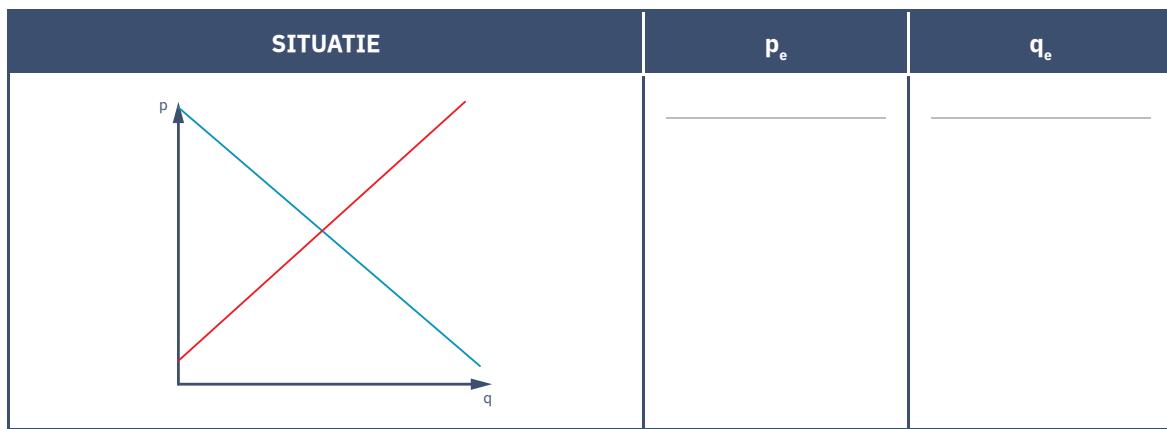
1

Door de hogere vraag naar ruwe aardolie vanuit China, India en de VS werd bijna 30 % meer betaald voor een vat. Dat effect sijpelde door in de brandstofprijzen.

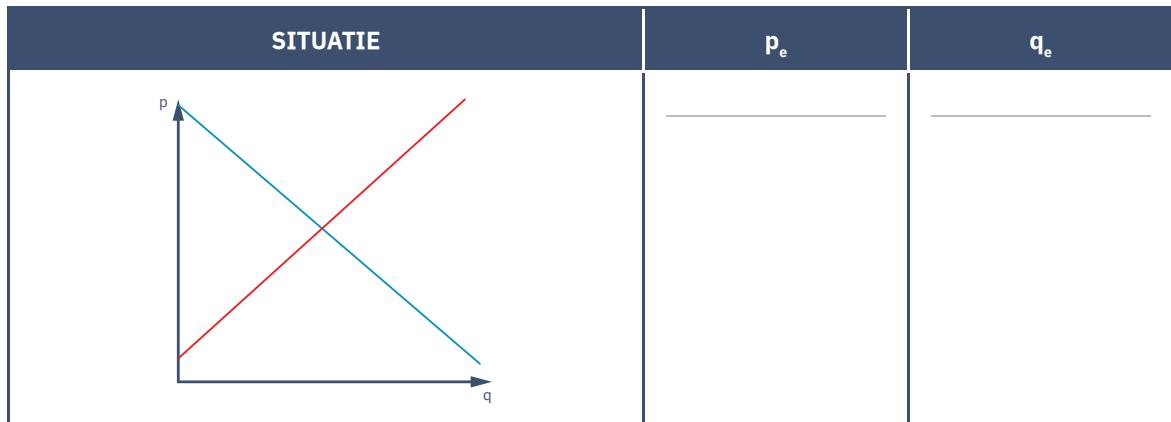
2

Door de slechte oogst van aardappelen stijgt de prijs van frieten in de frituur

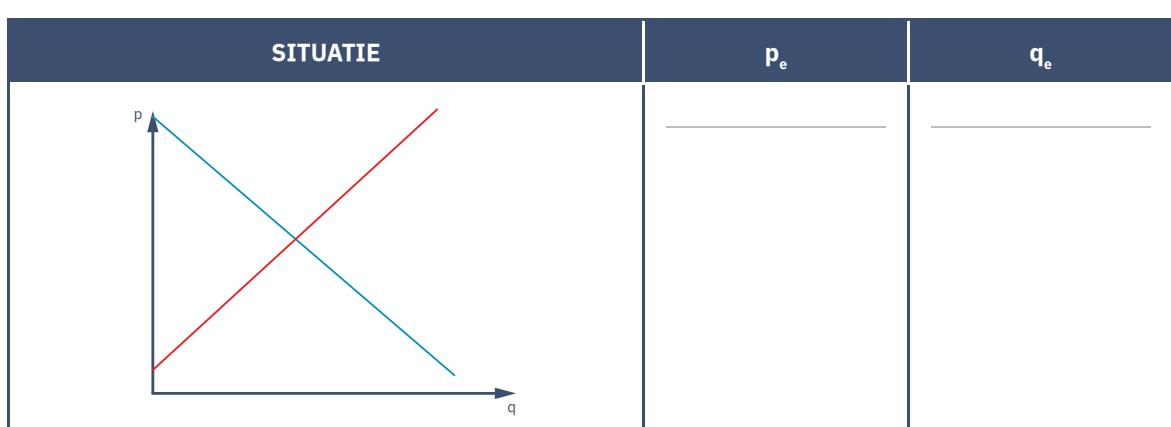
3

Vraag naar iPhone daalt, Apple verlaagt prijs

4

Aanbod aan appels groter dankzij goede appeloogst en meer invoer

2 Lees de krantenknipsels. Wat leid je eruit af? Markeer de tendens.

- a Doordat de rentevoeten voor woonleningen zijn *gedaald / gestegen*, is de vraag naar woonhuizen *afgenoem / toegenomen*. Daardoor is de prijs van de woonhuizen *afgenoem / toegenomen*.
- b Palladium wordt gebruikt bij de productie van benzineauto's. De vraag naar benzineauto's *neemt af / neemt toe* waardoor de vraag naar / het aanbod van palladium *afneemt / toeneemt*. Tegelijk neemt ook de vraag naar / het aanbod van palladium *af / toe* omdat er mogelijk stakingen komen bij de arbeiders die palladium ontginnen. Om die twee redenen neemt de prijs van palladium *af / toe*.

A

Huizenmarkt in 2023 fors afgekoeld in Vlaanderen:
prijzen zijn voor het eerst in tien jaar gedaald

Sinds eind 2022 zijn de gemiddelde huizenprijzen in Vlaanderen met 1,9 procent gedaald. Dat blijkt uit een jaarlijks, vergelijkend onderzoek van de universiteit van Antwerpen en vastgoedmakelaar ERA. De vorige daling dateert van tien jaar geleden. Onder meer de hogere rente en de Vlaamse renovatieplicht spelen een belangrijke rol.

Bron: vrt.be, 2024-01-05

B

De prijs van palladium is de laatste weken hard aan het stijgen. Inmiddels is het edelmetaal zo hard in prijs gestegen dat het op weg is zijn beste maand te hebben sinds november 2016.

Oorzaak van de stijging is de toegenomen vraag vanuit de autosector. In de katalysatoren van benzineauto's zit namelijk palladium verwerkt. En de vraag naar benzineauto's stijgt op dit moment, aangezien overheden het gebruik van dieselauto's ontmoedigen. De katalysatoren van dieselauto's bevatten meestal platina.

Het aanbod van palladium is nog niet in staat om aan de sterk toegenomen vraag te voldoen. Daarnaast dreigt er een staking van Zuid-Afrikaanse mijnwerkers. Dat doet de zorgen omtrent het aanbod alleen maar verder aanwakkeren.

Bron: tijd.be, 2019-02-26

Prijszetting

De prijs van een product komt tot stand door de vraag naar en het aanbod van dat product.

3 Vul de zinnen aan. Benoem de juiste verbanden tussen vraag en aanbod en de evenwichtsprijs.

- a Als de vraag stijgt, _____.
- b Als de vraag daalt, _____.
- c Als het aanbod stijgt, _____.
- d Als het aanbod daalt, _____.

4 Denk even aan de markt van elektrische auto's. Wat gebeurt er met de prijs van een elektrische auto als naast Tesla, nog vele andere producenten elektrische auto's aanbieden?

→ TO THE POINT

De term **markt** wordt in de economie gebruikt voor de plaats waar vragers (kopers) en aanbieders (verkopers) elkaar ontmoeten, net zoals dat op de markt in jouw buurt het geval is. Er zijn verschillende marktvormen. Dat betekent dat een bepaalde markt kan verschillen van de andere.

Een markt wordt getypeerd door vier kenmerken:

- het aantal aanbieders,
- een homogeen of heterogeen product,
- de transparantie van de markt,
- de vrije toetreding tot of uittreding uit de markt.

In dit Level gaat het om de marktvorm **perfecte competitie of volkomen mededeling**. In die marktvorm zijn er veel vragers en aanbieders. De markt is transparant wat betekent dat de consument makkelijk toegang heeft tot informatie over prijs en kwaliteit. De producten zijn homogeen en aanbieders kunnen de markt gemakkelijk betreden of verlaten.

De **vragers** (of ook **consumenten**) laten zich beïnvloeden door de prijs. Ze zijn bereid een bepaalde prijs te betalen wanneer die in overeenstemming is met de kwaliteit, zoniet zullen ze snel overstappen naar de concurrent. Hoe hoger de prijs van het product, hoe lager de **gevraagde hoeveelheid** (q_v) van de consumenten. Omgekeerd geldt uiteraard: hoe lager de prijs, hoe groter de gevraagde hoeveelheid. Wanneer de prijs wijzigt, heb je een beweging langs de curve. Als je de vraagcurve van een consument bekijkt, heb je een **individuele vraagcurve (individuele vraag)**. Wanneer je de vraagcurven van alle consumenten optelt, of de vraag van alle vragers samenneemt, krijg je de **collectieve vraagcurve**.

De **aanbieders** (of **producenten**) zorgen ervoor dat de prijs die ze voor hun product vragen, hun kosten voor de productiefactoren dekt. Hoe hoger de prijs, hoe meer winst de producenten maken. Bij een hogere prijs zullen ze dan ook meer willen aanbieden en zal de **aangeboden hoeveelheid** (q_a) stijgen. Hoe lager de prijs, hoe minder ze willen aanbieden. Wanneer de prijs wijzigt, heb je een beweging langs de curve. Als je de aanbodcurve bekijkt van één producent, heb je een **individuele aanbodcurve (individueel aanbod)**. Wanneer je de aanbodcurven van alle producenten optelt, of het aanbod van alle aanbieders samenneemt, krijg je de **collectieve aanbodcurve**.

Op de markt komt dan de **evenwichtsprijs** of **marktprijs** (p_e) tot stand. Bij die evenwichtsprijs hoort ook de **evenwichtshoeveelheid** (q_e). Het is bij de evenwichtsprijs dat q_a en q_v gelijk zijn.

Er zijn bepaalde externe factoren die de **vraag** kunnen beïnvloeden en een verschuiving van de vraagcurve tot gevolg hebben. Die oorzaken zijn bijvoorbeeld:

- wijziging van het inkomen,
- wijziging in de voorkeur (voor een product of dienst) van de consument,
- wijziging in het aantal consumenten,
- wijziging in de prijs van een substitutiegoed.

Als er een toename is bij een van die factoren, zal de vraagcurve naar rechts verschuiven. Als er een afname is, zal de curve naar links verschuiven.

Een **substitutiegoed** is een goed dat voor de consument kan dienen als een vervangmiddel voor het oorspronkelijke product. Zo kunnen elektrische auto's en dieselauto's substitutiegoederen zijn van elkaar.

Er zijn ook factoren die het **aanbod** beïnvloeden en dus de aanbodcurve doen verschuiven. Zo kan:

- het aantal producenten wijzigen,
- er een technologische vernieuwing (in de productiemethode bijvoorbeeld) zijn,
- de kostprijs voor de productie (en de verkoop) veranderen.

Bij de eerste twee factoren doet een toename de aanbodcurve naar rechts verschuiven. Het aanbod neemt dus toe. Als de kostprijs echter toeneemt, wordt het duurder om te produceren en zal de producent minder aanbieden. Omgekeerd geldt dat bij een afname van de eerste twee factoren de aanbodcurve naar links verschuift en het aanbod afneemt. Wanneer de kostprijs daalt en het produceren goedkoper wordt, zal het aanbod toenemen en de curve naar rechts verschuiven.

In het vraag- en aanbods schema zal door die verschuivingen ook de prijs veranderen. In welke mate de prijs verandert, is niet altijd correct te bepalen. Er zijn immers verschillende factoren die tegelijk op de vraag en het aanbod kunnen inspelen.

Action 1 – Vraag naar filmtickets en tennisrackets

Kies, afhankelijk van je interesse, de oefening met de filmtickets of met de tennisrackets. Vink de gekozen optie aan.

Optie 1 Filmtickets

Cem houdt ervan om naar goede actiefilms zoals *The Avengers* en *Star Wars* te gaan.

- a In deze tabel staat hoeveel filmtickets hij zou kopen bij verschillende prijzen.

Tabel 8.1

GEVRAAGDE HOEVEELHEID FILMTICKETS	PRIJS PER TICKET IN EURO
2	11,00
3	9,00
4	7,00
5	5,00
6	3,00
7	1,00

- b Teken de vraag naar filmtickets van Cem.

A large grid of squares, intended for drawing a graph related to the demand for movie tickets.

Optie 2 Tennisrackets .....

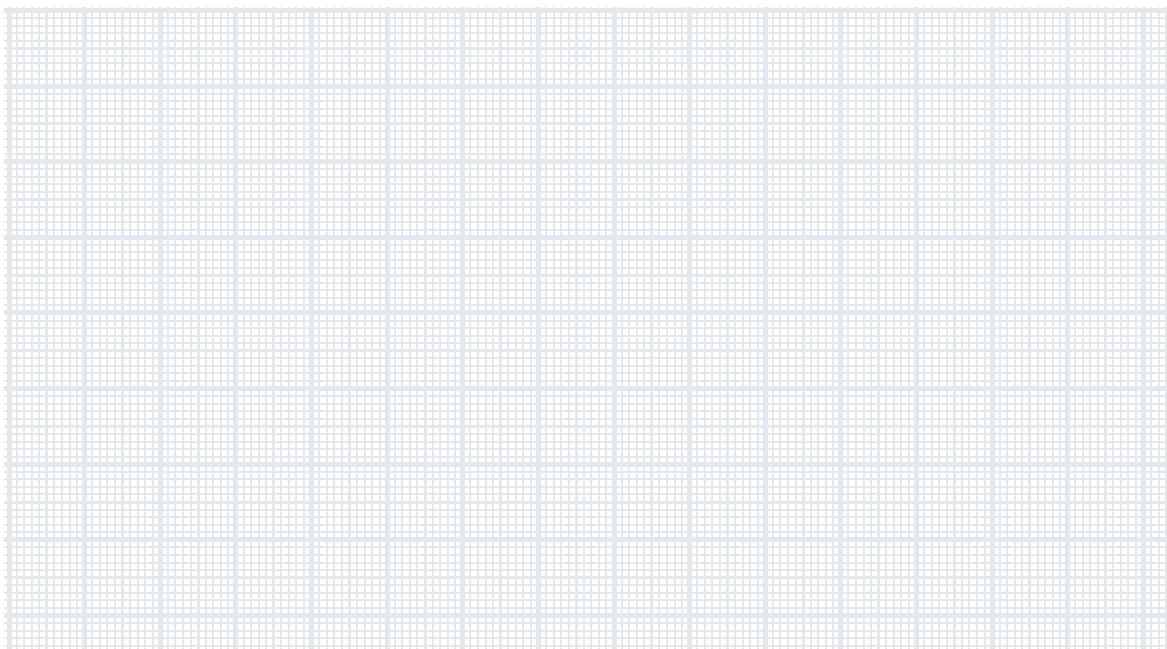
Elena tennist graag. Ze heeft ook een A-trainer en traint tweemaal per week.

- a In deze tabel staat hoeveel tennisrackets Elena zou kopen bij verschillende prijzen.

Tabel 8.2

GEVRAAGDE HOEVEELHEID TENNISRACKETS	PRIJS PER RACKET IN EURO
1	100,00
2	75,00
3	50,00
4	25,00
5	0,00

- b Teken de vraag naar tennisrackets van Elena.

Action 2 – De verschuiving van de vraag met een rekenblad

- 1 Bekijk de hoeveelheid koffie (in pakjes van 1 kg) die de consumenten vragen bij verschillende prijzen. Teken de vraagcurve met een rekenblad.

Tabel 9

q_v	PRIJS IN EURO
40	6,50
35	7,50
30	8,50
25	9,50
20	10,50
15	11,50

© Shutterstock / monticello

- 2 Door een inkomenswijziging van de consument verschuift de vraagcurve.

- a Analyseer de tabel.
b Wat gebeurt er met de vraag en de vraagcurve?

- c Teken de verschuiving op de grafiek.

Tabel 10

q_v (VOOR VERSCHUIVING)	q_v (NA VERSCHUIVING)	PRIJS IN EURO
40	60	6,50
35	55	7,50
30	50	8,50
25	45	9,50
20	40	10,50
15	35	11,50

- 3 Geef het bestand een duidelijk naam en bewaar het in je portfolio.

Action 3 – De verschuiving van het aanbod met een rekenblad

- 1 Bekijk de hoeveelheid koffie (in pakjes van 1 kg) die de verkopers willen verkopen bij verschillende prijzen. Teken de aanbodcurve met een rekenblad.

Tabel 11

q_a	PRIJS IN EURO
10	6,50
15	7,50
20	8,50
25	9,50
30	10,50
35	11,50

- 2 Door een stijging van de kosten verschuift de aanbodcurve.

- a Analyseer de tabel.
b Wat gebeurt er met het aanbod en de aanbodcurve?

- c Teken de verschuiving op de grafiek.

Tabel 12

q_a (VOOR VERSCHUIVING)	q_a (NA VERSCHUIVING)	PRIJS IN EURO
10	2	6,50
15	7	7,50
20	12	8,50
25	17	9,50
30	22	10,50
35	27	11,50

- 3 Geef het bestand een duidelijk naam en bewaar het in je portfolio.

Action 4 – Vraag en aanbod tekenen

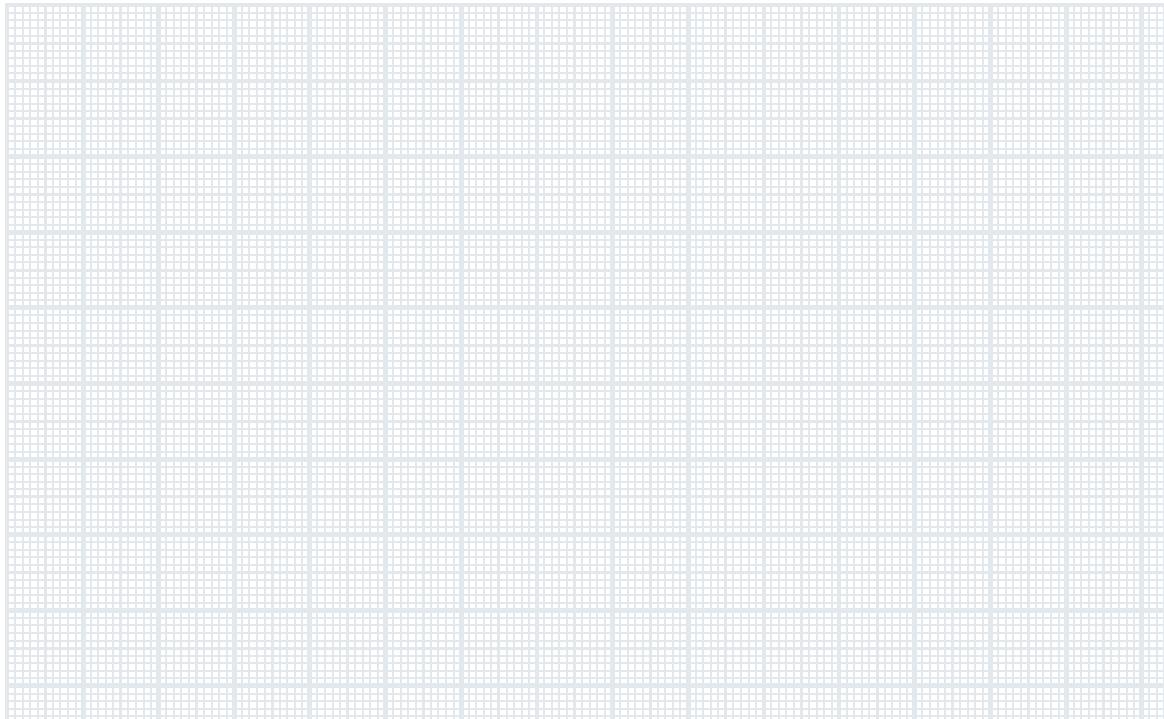
- 1 Het elektronica bedrijf Sony heeft in Japan onderzocht hoeveel consoles het van de PlayStation 5 in Tokio zou verkopen bij verschillende prijzen.

- a Bekijk de tabel.
- b Teken de vraag- en aanbodcurven hieronder op papier of met een rekenblad.
- c Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Tabel 13

PRIJS PER CONSOLE IN EURO	GEVRAAGDE HOEVEELHEID CONSOLES	AANGEBODEN HOEVEELHEID CONSOLES
240,00	28 000	7 000
280,00	24 000	10 000
320,00	20 000	13 000
360,00	16 000	16 000
400,00	12 000	19 000
440,00	8 000	22 000
480,00	4 000	25 000

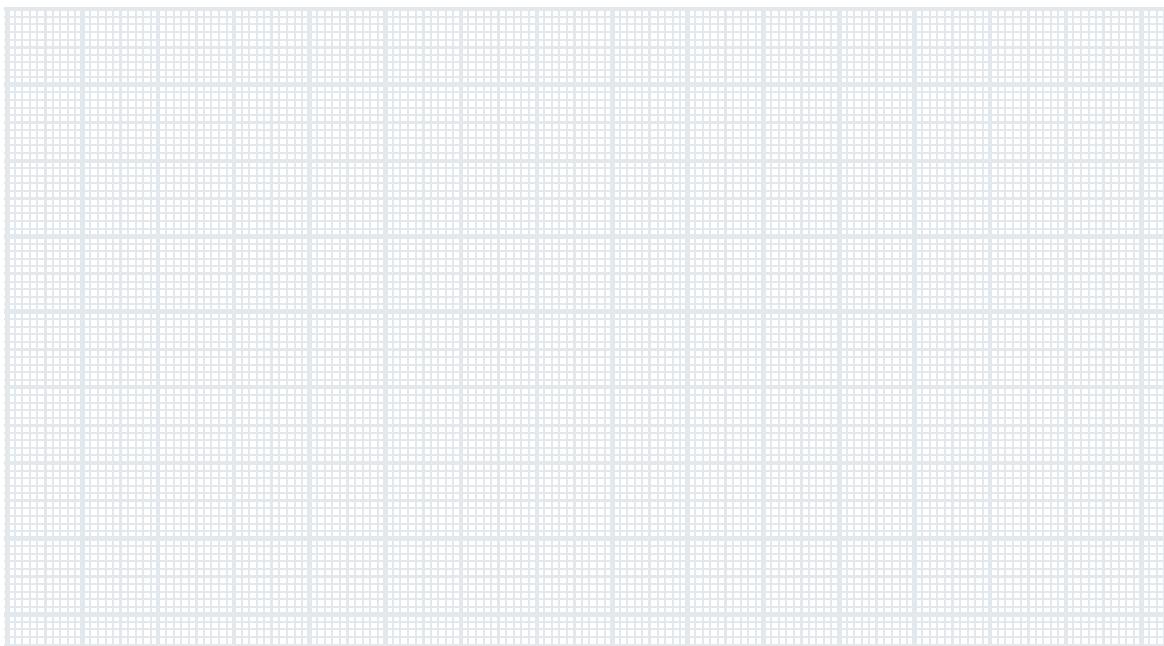

- 2** Een festivalorganisator heeft na onderzoek de volgende gegevens beschikbaar over de gevraagde en aangeboden hoeveelheid bij verschillende prijzen.

- a Bekijk de tabel.
- b Teken de vraag- en aanbodcurven hieronder op papier of met een rekenblad. Raadpleeg de ICT-fiches op iDiddit.
- c Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

Tabel 14

GEVRAAGDE HOEVEELHEID	AANGEBODEN HOEVEELHEID	PRIJS IN EURO
12 500	0	5,00
10 000	3 750	10,00
7 500	7 500	15,00
5 000	11 250	20,00
2 500	15 000	25,00

EVALUATIEFICHE

VRAAG- EN AANBODCURVE TEKENEN

	Max.	Score	Opmerkingen
<ul style="list-style-type: none"> — Juiste keuze grafiektype — Juiste selectie van gegevens — Benoeming van de assen — Grafiektitel — Benoeming van de reeksen 			
TOTAAL			

Action 5— Stellingen over vraag en aanbod

Zijn de stellingen juist of fout? Kruis aan en verbeter de foute stellingen.

	JUIST	FOUT
a Wanneer je de vraagcurve wilt tekenen, plaats je de aangeboden hoeveelheid op de y-as en de prijs op de x-as.		
	_____	_____
b De evenwichtsprijs is de prijs waar de vraagcurve de y-as snijdt.		
	_____	_____
c De aanbodcurve verloopt stijgend omdat de producent meer wil aanbieden bij een lagere prijs.		
	_____	_____
d Als de prijs stijgt, dan stijgt het aanbod en daalt de vraag.		
	_____	_____

		JUIST	FOUT
e	Als het inkomen van de consumenten stijgt, zal de aanbodcurve naar rechts verschuiven.		
f	Als de prijzen van de grondstoffen stijgen, zal de aanbodcurve naar rechts verschuiven.		
g	Als de voorkeur van de consumenten voor een bepaald product afneemt, zal de vraagcurve naar links verschuiven.		
h	Wanneer producenten hun oude machineparken door nieuwe en betere machines vervangen, stijgt op de markt van dat product de prijs omdat de aanbodcurve naar rechts verschuift.		
i	Wanneer het aantal consumenten toeneemt, zal door de verschuiving van de vraagcurve de prijs op de markt afnemen.		

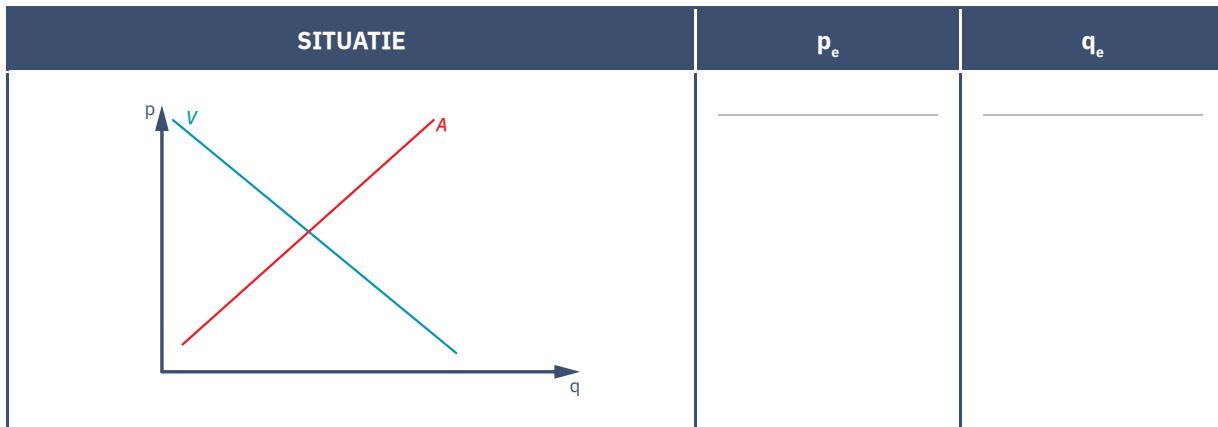
Action 6 – Dagelijkse kost: verandering in vraag en aanbod

Lees de volgende krantenknipsels.

- Duid op de grafiek de oorspronkelijke evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid aan met een blauwe stippellijn. Benoem die met p_{e1} en q_{e1} .
- Teken de verschuiving.
- Duid op de grafiek de nieuwe evenwichtsprijs en evenwichtshoeveelheid aan met een groene stippellijn. Benoem die met p_{e2} en q_{e2} .
- Geef aan wat er gebeurt met de evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid (stijgen, dalen of gelijk blijven).

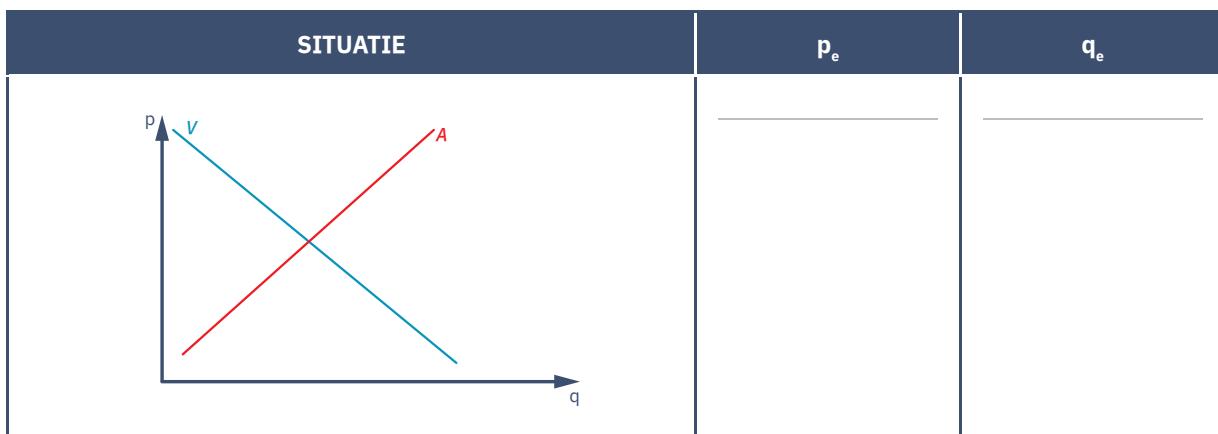
1

Boekentassenverkoop piekt bij start van schooljaar

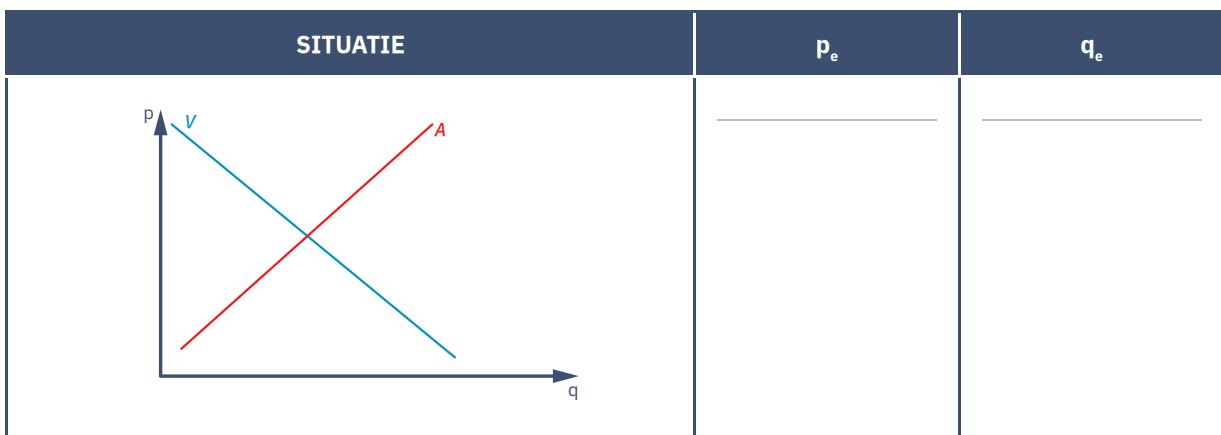
2

Tegenvallende oogst van cacao in Ivoorkust en Ghana zorgt voor een enorme prijsstijging

3

Rush op concerttickets voor Taylor Swift in Parijs duwt fans naar zwarte markt

4

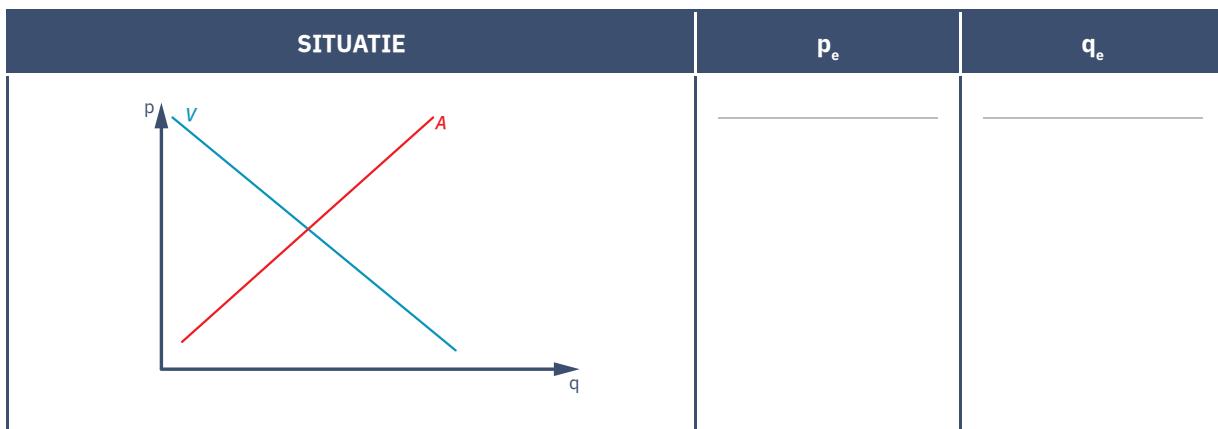
Door overaanbod waren Belgische appelen het afgelopen jaar niet winstgevend

© Shutterstock / Brian Friedman

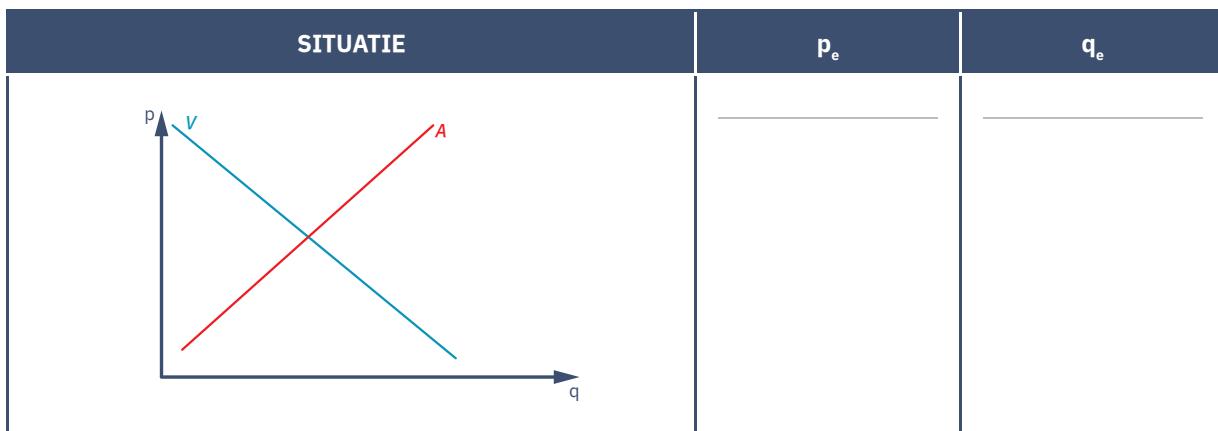
5

Zorgen over gezondheid, duurzaamheid en hoge prijzen leiden ertoe dat we minder vlees willen eten

6

Het aantal braakliggende bouwgronden dat in Vlaanderen te koop komt, neemt pijlsnel af: ‘In dit tempo tegen 2040 bijna niets meer te koop’

→ BREAKING NEWS

- 1 Ga naar iDiddit. Je vindt er een actualiteitsitem over het onderwerp.
- 2 Los de vragen op.
- 3 Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

→ CHECKLIST

Duid aan of je de onderstaande vaardigheden voldoende beheerst.

	JA	KAN BETER	EXTRA OEFENMATERIAAL
1 Ik kan een individuele vraagcurve analyseren.	☐	☐	_____
2 Ik kan een individuele vraagcurve visualiseren.	☐	☐	_____
3 Ik kan een individuele aanbodcurve analyseren.	☐	☐	_____
4 Ik kan een individuele aanbodcurve visualiseren.	☐	☐	_____
5 Ik kan onderzoeken waardoor de vraagcurve kan verschuiven.	☐	☐	_____
6 Ik kan onderzoeken waardoor de aanbodcurve kan verschuiven.	☐	☐	_____
7 Ik kan een collectieve vraagcurve bepalen en visualiseren.	☐	☐	_____
8 Ik kan een collectieve aanbodcurve bepalen en visualiseren.	☐	☐	_____
9 Ik kan de totstandkoming van de prijs op de markt analyseren en beschrijven.	☐	☐	_____
10 Ik kan de werking van het marktmechanisme analyseren.	☐	☐	_____
11 Ik kan factoren die vraag en aanbod beïnvloeden onderscheiden en de prijsevolutie bepalen.	☐	☐	_____

STEP-UP

1

Werk in groepen. Ontwerp een bordspel voor vier spelers tussen 13 en 17 jaar met vragen over welvaart en welzijn (bij jongeren) en de prijsbepaling van een product.

- a Stel duidelijke spelregels op zodat het spel kan gespeeld worden zonder bijkomende mondelinge instructies. Op iDiddit vind je enkele websites die je daarbij kunnen helpen.
- b Zoek een 70-tal vragen en verwerk die samen met de spelregels in een tekstverwerker.
- c Geef het bestand een duidelijke naam en bewaar het in je portfolio.

2

Hoe zou je met jouw bordspel toegevoegde waarde kunnen creëren?

3

Bepaal een prijs voor het bordspel.

4

Laat jouw bordspel spelen door de andere groepen.

© Shutterstock / Nazar Skladanyi

Begrippenlijst Thema 1

LEVEL	BEGRIJP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
1	consumeren	Dat is het kopen of gebruiken van goederen of diensten door gezinnen, individuen of organisaties.	_____
1	economische kringloop	Dat is een schematisch model van de werking van de economie als systeem. Die kringloop is een abstracte voorstelling van de relaties tussen de gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland.	_____
1	geldstroom	De geldstroom houdt in dat de bedrijven en de overheid de gezinnen betalen voor de geleverde arbeid. De gezinnen, de bedrijven, de overheid en het buitenland betalen op hun beurt voor de geleverde goederen en diensten. De gezinnen sparen meestal een gedeelte van hun inkomen bij de bank en die bank betaalt hen er rente voor. De banken stellen op hun beurt het geld ter beschikking aan de bedrijven en de gezinnen die het geld nodig hebben voor hun investeringen. Zij betalen daarvoor interest aan de bank.	_____
1	goederen- en dienstenstroom	De goederen- en dienstenstroom bestaat uit de gezinnen die arbeid leveren, en uit de bedrijven, de overheid en het buitenland die goederen en diensten leveren.	_____
1	investeren	Dat houdt in dat bedrijven goederen of diensten aankopen om hun productie te verbeteren of te vergroten.	_____
1	produceren	Dat is het maken van goederen en diensten.	_____
1	rente	Dat is de vergoeding die de banken betalen aan gezinnen wanneer zij sparen bij de bank. Het begrip wordt ook gebruikt voor de vergoeding die de gezinnen, bedrijven en de overheid betalen aan de banken.	_____
2	arbeid als productiefactor	Mensen die het werk uitvoeren om te kunnen produceren.	_____
2	behoeften	Dat zijn de zaken die een mens nodig heeft.	_____

LEVEL	BEGRIJP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
2	collectieve behoefte	Dat is een behoefte die jij niet alleen hebt en waarvoor je anderen nodig hebt om ze te vervullen.	
2	consumptiegoederen	Dat zijn goederen die gezinnen kopen.	
2	duurzame goederen	Dat zijn goederen die je lange tijd kunt gebruiken.	
2	economische of materiële behoeften	Dat zijn behoeften die je kunt vervullen door met geld goederen of diensten te kopen.	
2	gebruiksgoederen	Dat zijn duurzame consumptiegoederen.	
2	individuele behoefte	Dat is een persoonlijke behoefte die je zelf kunt realiseren.	
2	investeringsgoederen	Dat zijn goederen die bedrijven kopen.	
2	kapitaal als productiefactor	Het kapitaal dat je nodig hebt om te kunnen produceren. bv. geld, machines, gebouwen	
2	kapitaalgoederen	Dat zijn duurzame investeringsgoederen.	
2	keuzeprobleem	Een consument heeft steeds meer behoeften dan middelen en moet daardoor keuzes maken om met zijn beperkte middelen zoveel mogelijk van zijn behoeften te vervullen.	
2	natuur als productiefactor	Dat zijn grond- en hulpstoffen om te kunnen produceren.	
2	niet-duurzame goederen	Dat zijn goederen die worden verbruikt tijdens of bijdragen aan het productieproces.	
2	niet-economische behoefte	Dat is een behoefte die je niet kunt kopen. bv. behoefte aan goede vrienden en een goede gezondheid	
2	ondernemerschap als productiefactor	Dat is de ondernemer die de onderneming opstart en kansen ziet en benut.	

LEVEL	BEGRIJP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
2	primaire behoeften	Dat is een levensnoodzakelijke behoeftes. bv. eten, drinken en een woning	
2	productie-factoren	Dat zijn de middelen die nodig zijn om te produceren: arbeid, natuur, kapitaal en ondernemerschap.	
2	quasi-collectieve goederen	Dat zijn individueel leverbare goederen. Je kunt bij niet-betaling uitgesloten worden van het gebruik ervan. Rivaliteit speelt een (beperkte) rol. Ze worden meestal door de overheid aangeboden. bv. (tol)wegen	
2	schaarse middelen	Die middelen waarover je beschikt (geld) om je behoeften te vervullen, zijn beperkt beschikbaar.	
2	secundaire behoeften	Dat zijn minder noodzakelijke behoeften. Je kunt ze opdelen in normale goederen en luxegoederen.	
2	verbruiks-goederen	Dat zijn niet-duurzame consumptiegoederen.	
2	vrije goederen	Die goederen zijn niet schaars. Ze komen overvloedig voor in de natuur. Er zijn geen productiefactoren voor nodig.	
2	welvaart	Dat is de mate waarin mensen met schaarse middelen hun (economische) behoeften kunnen bevredigen.	
2	welzijn	Dat is de mate waarin mensen zowel hun economische als niet-economische behoeften kunnen bevredigen.	
2	zuiver collectieve goederen	Dat zijn goederen waarvoor je niet betaalt bij gebruik en waarvan je niet kunt uitgesloten worden. De overheid biedt ze aan.	
2	zuiver individuele goederen	Dat zijn goederen die bedrijven produceren en waarvoor je betaalt. Je kunt van gebruik ervan uitgesloten worden als je niet betaalt. De rivaliteit speelt eveneens een rol.	
3	bedrijfskolom	Een overzicht van alle ondernemingen die meewerken aan de vervaardiging van het product.	

LEVEL	BEGRIP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
3	bruto binnenlands product (bbp)	Dat is de som van de toegevoegde waarde van alle geproduceerde goederen en diensten in een land gedurende een jaar.	_____
3	bruto toegevoegde waarde	Dat is het verschil tussen de omzet en de kosten voor de aankoop van goederen (inclusief diensten).	_____
3	circulaire economie	In een circulaire economie probeert men alles wat van waarde is, waardevol te houden. Er mag (bijna) niets verloren gaan. Materialen en producten worden zoveel mogelijk hersteld of gebruikt voor andere producten.	_____
3	deeleconomie	In een deeleconomie delen gebruikers producten met elkaar. Consumenten laten elkaar hun onderbenutte consumptiegoederen gebruiken.	_____
3	donuteconomie	In die economie is de natuur het uitgangspunt voor de economie. Er moet een wereldeconomie komen zonder oneindige groei zoals dat nu het geval is. De economie wordt bekeken als een donut.	_____
3	omzet	Dat zijn de totale verkopen van een onderneming. Het aantal producten vermenigvuldigd met de prijs.	_____
4	budget	Budget verwijst hier naar het inkomen dat de consument beschikbaar heeft om goederen of diensten te kopen.	_____
4	budgetlijn	Een budgetlijn toont alle mogelijke combinaties van goederen die bereikbaar zijn rekening houdend met de prijs van die goederen en met het inkomen.	_____
4	consumenten-evenwicht of optimale goederen-combinatie	Dat is de combinatie van goederen waar het nut of de tevredenheid van de consument het hoogst is en die ook nog binnen zijn budget liggen.	_____

LEVEL	BEGRIJP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
4	indifferentie-curve	Dat is een curve die alle goederenbundels (combinaties van goederen) bevat die voor een consument eenzelfde nutsniveau opleveren, of met andere woorden het is voor de consument onverschillig (indifferent) hoe de combinatie is.	_____
4	indifferentie-map	Dat is een grafische voorstelling van twee of meer indifferentiecurven die meerdere combinaties van verschillende hoeveelheden producten tonen die de consument consumeert, rekening houdend met zijn budget en de prijzen van de goederen.	_____
4	nut of tevredenheid	Het nut van een goed of een goederencombinatie geeft weer hoe tevreden een consument is met de hoeveelheid van die producten die hij zal consumeren.	_____
4	preferentie of voorkeur	Preferentie verwijst naar de voorkeur van de consument voor een bepaalde combinatie van goederen.	_____
4	vraagcurve	Een vraagcurve geeft het verband weer tussen de gevraagde hoeveelheid bij verschillende prijzen.	_____
5	aanbieder	De aanbieder is de producent die de producten op de markt aanbiedt.	_____
5	aanbod	Dat is wat de producent aanbiedt op een bepaalde markt van producten of diensten.	_____
5	aangeboden hoeveelheid	Dat is de hoeveelheid die een producent bij een bepaalde prijs wil aanbieden.	_____
5	collectieve aanbodcurve of collectief aanbod	Dat is de curve van alle aanbieders van een product op de markt.	_____
5	collectieve vraagcurve of collectieve vraag	Dat is de curve van alle vragers naar een product op de markt.	_____

LEVEL	BEGRIP	VERKLARING	IN JE EIGEN WOORDEN
5	consument of vrager	Dat is de persoon die in de economie koopt of consumeert.	
5	evenwichtshoeveelheid	Dat is de hoeveelheid die verhandeld wordt bij de evenwichtsprijs.	
5	evenwichtsprijs of marktprijs	Dat is de prijs waarbij vragers en aanbieders op de markt overeenkomen een bepaald product te verhandelen.	
5	gevraagde hoeveelheid	Dat is de hoeveelheid die een consument wil vragen bij een bepaalde prijs.	
5	individuele aanbodcurve of individueel aanbod	Dat is de curve die het aanbod van een producent of aanbieder van een product weergeeft.	
5	individuele vraagcurve of individuele vraag	Dat is de curve die de vraag van een consument of vrager naar een product weergeeft.	
5	markt	Dat is de plaats waar vragers en aanbieders samenkommen en onderhandelen over de prijs voor een welbepaalde hoeveelheid.	
5	perfecte competitie of volkomen mededinging	Dat is een marktvorm met veel vragers en aanbieders. De markt is transparant wat betekent dat de consument makkelijk toegang heeft tot informatie over prijs en kwaliteit. De producten zijn homogeen en het is voor aanbieders makkelijk die markt te betreden of te verlaten.	
5	producent	Producenten zijn de bedrijven.	
5	substitutiegoed	Dat is een goed dat een ander goed kan vervangen omdat het hetzelfde nut heeft.	
5	vraag	Dat is wat de consument vraagt op een bepaalde markt van producten of diensten.	

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES